

A. Or.

2572. 4°

ÁPASTAMBA'S
DHARMASÚTRA.

R/c

14/-

A. or. 2572 4°

Apastamba

C—AROLD-GUZARATI

Guzarat News Sunday Weekly

Guzarat Times Do Do

D—OCTARA TI

The Bombay Spectator Sunday Daily

The Bombay Times Do Do

The Bombay Herald Do Do

The Bombay Standard Do Do

The Bombay Chronicle Do Bi-weekly

The Bombay Review Do Weekly

The Bombay Punch Do Do

The Bombay Press Do On the Olds
Mail-days

The Bombay Post Do Fortnightly

The Bombay Review Do Weekly

The Bombay Standard Kurrachee Do

The Bombay Herald Ahmedabad Do

The Bombay Times Do Do

The Bombay Chronicle Do Do

The Bombay Review Do Do

The Bombay Press Kurrachee Do

The Bombay Post Rajkot Do

The Bombay Herald Ahmedabad Do

The Bombay Times Do Do

The Bombay Chronicle Do Do

The Bombay Review Do Do

The Bombay Standard Do Do

THE HISTORY OF THE

REIGN OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

आपस्तम्बीयधर्मसूत्रम्.

APHORISMS ON THE SACRED LAW

OF

THE HINDUS,

BY APASTAMBA.

EDITED, WITH A TRANSLATION AND NOTES,

BY GEORG BÜHLER, PH.D.,

PROFESSOR OF ORIENTAL LANGUAGES, ELPHINSTONE COLLEGE.

By order of the Government of Bombay.

PART I.

CONTAINING THE TEXT, WITH CRITICAL NOTES AND
AN INDEX OF THE SUTRAS.

Bombay:

PRINTED AT THE
EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

1868.

अध्यात्मविज्ञानम्

APHORISMS ON THE SACRED LAW

THE HINDUS

BY J. A. STAMPA

EDITED WITH A TRANSLATION AND NOTES

BY GEORGE B. R. D.

LATE DIRECTOR OF THE BOMBAY MUSEUM

BY ORDER OF THE GOVERNMENT OF BOMBAY

AS A MEMORIAL TO THE DECEASED

PART I

CONTAINING THE FIRST WITH ORIGINAL NOTES AND

AN INDEX OF THE NOTES

BOMBAY

PRINTED AT THE

COLLATION SOCIETY'S PRESS, BOMBAY

1881

TO

SIR A. GRANT, BART., LL.D.,

LATE DIRECTOR OF PUBLIC INSTRUCTION, BOMBAY, ETC.,

This work is dedicated,

AS A TOKEN OF ADMIRATION AND GRATITUDE.

CRITICAL INTRODUCTION.

THE subjoined edition of A'pastamba's Dharmasútra is based on five MSS.

(a) P., bought by the editor from a Bhikshuk in the neighbourhood of Puna, contains the text only, and is written on 34 leaves, à 20 lines, à 30—32 aksharas. On the cover it is marked अथ हिरण्यकेशीधर्मसूत्रं and इति हिरण्यकेशीधर्मसूत्रं. It is from eighty to a hundred years old.

(b) P. U., borrowed from a Brahman in Puna, contains the text of the Sútra and the commentary of Haradatta, called Ujjvala-vritti. It is written on 137 leaves, à 18 lines, à 42—46 aksharas. It may be about fifty years old.

(c) N., copied for the editor at Násik, contains the text only, and is written on 57 leaves, à 16 lines, à 24—26 aksharas.

(d) N. U., copied for the editor at Násik, contains the text and the Ujjvalá, and is written on 282 leaves, à 18 lines, à 32—34 aksharas.

(e) Md., lent by the Government of Madras to the editor, contains the text only. It is described in the Rev. W. Taylor's Catalogue, vol. I. p. 68, No. 2111. The text of the Sútra begins on folio 3, and ends on folio 33. There are two copies of folio 27, the second of which seems to have been put in, because the first has been broken off in the middle.

These MSS. belong to three families, the first of which is formed by P., P.U., and N. U. (see especially note to A'p. II. VI. 15, 11-12, and passim, *e.g.* note to II. VII. 16, 12). If compared with N. and Md. the three MSS. show the most distinct traces of having been corrected with the aid of MSS. of the Hiran'yakes'isútra, and of its commentary, the Ujjvalá of Mahádeva.

The Hiraṇyakes'isūtra belongs to a school, which is a subdivision of the A'pastambas, and is almost identical with the sūtra of the latter. Its commentary, also, which was compiled by Mahādeva, and bears the same title as Haradatta's vṛitti, is nothing but an extract from the latter, with slight modifications and additions. As MSS. of the Hiraṇyakes'i S'ákhá are much more numerous in the Maráṭha country than those of A'pastamba's works, the Pandits, with their habitual carelessness, correct the latter with the help of the former; and thus it has happened that a distinct class of MSS. with a mixed text and a mixed commentary has arisen, to which not only P., P. U. and N. U. belong, but also some other copies, which were sent to the editor for inspection from Puṇa. The fact, that three of the MSS. used for the edition, amongst which were both the copies of the commentary, presented a mixed text, made the restitution of A'pastamba's text unusually difficult. But as two copies of Mahādeva's Ujjvalá on the Hir. Sú. and, besides, a good copy of the text of the latter work, were available, it became possible to decide where the text had been mixed. In this task a material aid was derived also from the circumstance, that the number of interpolations, in which the three MSS. agree, is not greater than that of the interpolations which occur in one or two of the copies only, and that P. has been corrected *secunda manu* with the help of a MS. which, though also mixed, apparently agreed with none of the others. The genesis of the three MSS., therefore, seems to have been this. All three are derived from one *codex archetypus*, to which P. in its original form stands nearest. Next in rank comes P. U., and lowest in the scale stands N. U., in which the text is mixed most, and which, besides shows many faults and omissions. As regards the remaining two MSS., N. is the best, and nearly free from interpolations.

It shows, however, a number of clerical errors, and some omissions occur. On the whole this MS. stands nearest to P. in its corrected form.

Md., finally, belongs to a separate class, as might be expected from its southern origin.

Its most marked peculiarity consists in a number of interpolations, some of which are of considerable extent. They may be divided into two classes:—

(a) Interpolations, occurring in Md. alone, viz. I. IX. 24, 25 ; I. X. 29, 7 ; II. I. 1, 17 ; II. V. 11, 19 ; II. V. 12, 2 ; II. VI. 15, 10.

(b) Interpolations, occurring in one or both MSS. of the commentary also, viz. I. III. 11, 37 ; I. VI. 19, 14 ; I. VI. 19, 16 ; I. XI. 31, 3 ; I. XI. 31, 15, 16, and 18 ; I. XI. 32, 27 ; II. IV. 9, 13 ; II. V. 12, 4.

These interpolations are mostly nothing but pieces of the commentary, which have, either by accident or intentionally, been placed in the text. Intentional, probably, are the additions after II. V. 11, 19, and II. V. 12, 2, which seem to have been made, in order to make A'pastamba give the orthodox number of marriage-rites. The remaining interpolations may have originated through old marginal glosses being transferred into the text by copyists. Everybody, who has had books copied by the common Lekhaks of India, will know how much trouble it costs to teach these men to keep marginal notes out of the text, and how great a number of the discrepancies between the various MSS. are owing to their carelessness on this point.

Under these circumstances it became necessary to relax the rule, which, otherwise, ought to guide the editor in the case of books accompanied by old commentaries, namely, that of strict adherence to the readings, given by the commentator. Wherever P. U. and N. U. gave and commented on a reading, which was supported by the Hiranyakes'isútra, but opposed by N. and Md., that of the latter was adopted. For the rest of the text N. and P. (in its corrected form), always subject to the control of the commentary, serve as a basis. The control of the commentary is so much more necessary, as the text contains a great number of obsolete forms, which are frequently replaced by modern and more intelligible ones in the MSS. Thus not a single MS. has the curious form ग्राह्याति I. I. 4, 1, though it appears from Haradatta's comment that he read it in his copies, and the form व्युपजाव I. II. 8, 15 is preserved in Md. alone.

The full collection of various readings, given under the text, which contains all the v. ll. of the five MSS., with the exception of palpable clerical mistakes, will show the manner in which these principles have been worked out, and makes it superfluous to enter

here on a discussion of the details. In some cases, however, the reasons for the selection of certain readings will appear only on inspection of the commentary. In these cases, a remark, viz. "see note to the Translation," or "see the Com.," has usually been given in the foot-note, as large extracts from Haradatta's vṛitti will be subjoined as foot-notes to the translation. There are, besides, a few other cases, *e. g.* of the words नैयग्रोध, नैयमिक, आभिशास्य, in which the reasons for the adoption of these particular forms will be given in the grammatical portion of the general introduction to the translation. As regards the division of the Sūtras, P. U. frequently differs from N. U. and P., though the differences are not such as to create differences in meaning also. For the text N. U. and P.'s division has been followed, but P. U.'s variations have been added in the notes.

The Index of the Sūtras has been prepared by Mr. Bhímáchárya Jhalkíkar, 2nd assistant teacher of Sanskrit in Elphinstone College, whose intelligent assistance lightened also materially the tedious work of collation, and that of correcting the proofs.

॥ अथापस्तम्बीयधर्मसूत्रं प्रारभ्यते ॥

१. १. १. १ — १५.

अथातः सामयाचारिकान्धर्मान्व्याख्यास्यामः ॥ १ ॥

धर्मज्ञसमयः प्रमाणं वेदाश्च ॥ २ ॥

चत्वारो वर्णा ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्राः ॥ ३ ॥

तेषां पूर्वः पूर्वो जन्मतः श्रेयान् ॥ ४ ॥

अशूद्राणामदुष्टकर्मणामुपायनं वेदाध्ययनमभ्याधेयं फलवन्ति
च कर्माणि ॥ ५ ॥

शुश्रूषा शूद्रस्येतरेषां वर्णानाम् ॥ ६ ॥

पूर्वस्मिन्पूर्वस्मिन्वर्णे निःश्रेयसं भूयः ॥ ७ ॥

उपनयनं विद्यार्थस्य श्रुतितः संस्कारः ॥ ८ ॥

सर्वेभ्यो वेदेभ्यो सावित्र्यनूच्यत इति हि ब्राह्मणम् ॥ ९ ॥

तमसो वा एष तमः प्रविशति यमविद्वानुपनयते यश्चाविद्वानिति

हि ब्राह्मणम् ॥ १० ॥

तस्मिन्नभिजनविद्यासमुदेतं समाहितं संस्कर्तारमीप्सेत् ॥ ११ ॥

तस्मिंश्चैव विद्याकर्मन्तमविप्रतिपन्ने धर्मेभ्यः ॥ १२ ॥

यस्माद्धर्मानाचिनोति स आचार्यः ॥ १३ ॥

तस्मै न दुह्येत्कदाचन ॥ १४ ॥

स हि विद्यातस्तं जनयति ॥ १५ ॥

I. i, 1, 2, P. U. makes वेदाश्च a separate Sūtra. We according to N. U. and P. च om. Md.

I. i, 1, 7. निःश्रेयसं Md., P. U., N. U., N.

I. i, 1, 10. हि om. P. U., N., N. U.

I. i, 1, 11. °समुदेतं Md.

I. i, 1, 14. दुह्येत P. U.

तच्छ्रेष्ठं जन्म ॥ १६ ॥

शरीरमेव मातापितरौ जनयतः ॥ १७ ॥

वसन्ते ब्राह्मणमुपनयीत ग्रीष्मे राजन्यं शरदि वैश्यं गर्भाष्टमेषु
ब्राह्मणं गर्भैकादशेषु राजन्यं गर्भद्वादशेषु वैश्यम् ॥ १८ ॥

अथ काम्यानि ॥ १९ ॥

सप्तमे ब्रह्मवर्चसकाममष्टमे आयुष्कामं नवमे तेजस्कामं दशमे-
न्नाद्यकाममेकादश इन्द्रियकामं द्वादशे पशुकामम् ॥ २० ॥

आ षोडशाद्ब्राह्मणस्यानात्यय आ द्वाविंशात्क्षत्रियस्या चतुर्विं-
शाद्वैश्यस्य ॥ २१ ॥

यथा व्रतेषु समर्थः स्याद्यानि वक्ष्यामः ॥ २२ ॥

अतिक्रान्ते सावित्र्याः काल ऋतुं त्रैविद्यकं ब्रह्मचर्यं
चरेत् ॥ २३ ॥

अथोपनयनम् ॥ २४ ॥

ततः संवत्सरमुदकोपस्पर्शनम् ॥ २५ ॥

अथाध्याप्यः ॥ २६ ॥

अथ यस्य पिता पितामह इत्यनुपेतौ स्यातां ते ब्रह्महसंस्तुताः ॥ २७ ॥

तेषामभ्यागमनं भोजनं विवाहमिति च वर्जयेत् ॥ २८ ॥

तेषामिच्छतां प्रायश्चित्तम् ॥ २९ ॥

यथा प्रथमेतिक्रम ऋतुरेवं संवत्सरः ॥ ३० ॥

अथोपनयनं तत उदकोपस्पर्शनम् ॥ ३१ ॥ १ ॥

I. i, 1, 20. P. U. divides this Sātra into six, and says एतानि षट्सूत्राणि स्पष्टार्थानि. We according to P. and N. U.

I. i, 1, 22. P. U. joins this Sātra with the preceding.

I. i, 1, 27. ब्रह्महा Md., P. sec. man.; N. U. पितापितामहावि° Md.; पितामहश्चानु° P. U.

I. i, 1, 28. इति om. Md.

१. १. २.

प्रतिपूरुषं संख्याय संवत्सरान्यावन्तोनुपेताः स्युः ॥ १ ॥

सप्तभिः पावमानीभिर्यदन्ति यच्च दूरक इत्येताभिर्यजुष्पवित्रेण
सामपवित्रेणाङ्गिरसेनेति ॥ २ ॥

अपिवा व्याहृतिभिरेव ॥ ३ ॥

अथाध्याप्यः ॥ ४ ॥

अथ यस्य प्रपितामहादि नानुस्मर्यत उपनयनं ते श्मशानसं-
स्तुताः ॥ ५ ॥

तेषामभ्यागमनं भोजनं विवाहमिति च वर्जयेत्तेषामिच्छतां
प्रायश्चित्तं द्वादशवर्षाणि त्रैविद्यकं ब्रह्मचर्यं चरेदथोपनयनं
तत उदकोपस्पर्शनं पावमान्यादिभिः ॥ ६ ॥

अथ गृहमेधोपदेशनम् ॥ ७ ॥

नाध्यापनम् ॥ ८ ॥

ततो यो निवर्तते तस्य संस्कारो यथा प्रथमेतिक्रमे ॥ ९ ॥

तत ऊर्ध्वं प्रकृतिवत् ॥ १० ॥

उपेतस्याचार्यकुले ब्रह्मचारिवासः ॥ ११ ॥

अष्टाचत्वारिंशद्वर्षाणि ॥ १२ ॥

पादूनम् ॥ १३ ॥

अर्धेन ॥ १४ ॥

I. i, 2, 1. संख्यायां Md.

I. i, 2, 2. सामपवित्रेण om. N. U. यजुःप^० all the MSS.

I. i, 2, 3. व्याहृतोभिः Md. एव om. P. U.

I. i, 2, 6. च om. P. U.; N. U.

I. i, 2, 9. अतिक्रमे om. Md.

I. i, 2, 13. पादूनम् Md; P; N. U. Com.; N.; all prim. man.

I. i, 2, 14. अर्धेनम् P. prim. man. P. U.; N.; but see the Com.

त्रिभिर्वा ॥ १६ ॥

द्वादशावरार्ध्यम् ॥ १६ ॥

न ब्रह्मचारिणो विद्यार्थस्य परोपवासोस्ति ॥ १७ ॥

अथ ब्रह्मचर्यविधिः ॥ १८ ॥

आचार्याधीनः स्यादन्यत्र पतनीयेभ्यः ॥ १९ ॥

हितकारी गुरोरप्रतिलोमयन्वाचा ॥ २० ॥

अधासनशायी ॥ २१ ॥

नानुद्देश्यं भुञ्जीत ॥ २२ ॥

तथा क्षारलवणमधुमांसानि ॥ २३ ॥

अदिवास्वापी ॥ २४ ॥

अगन्धसेवी ॥ २५ ॥

मैथुनं न चरेत् ॥ २६ ॥

उत्सन्नश्लाघः ॥ २७ ॥

अङ्गानि न प्रक्षालयीत ॥ २८ ॥

प्रक्षालयीत त्वशुचिलिप्तानि गुरोरसंदर्शने ॥ २९ ॥

नाप्सु श्लाघमानः स्नायाद्यदि स्नायाद्वण्डवत्सवेत् ॥ ३० ॥

जटिलः ॥ ३१ ॥

शिखाजटो वा वापयेदितरान् ॥ ३२ ॥

मौञ्जी मेखला त्रिवृद्ब्राह्मणस्य शक्तिविषये दक्षिणावृत्ता-
नाम् ॥ ३३ ॥

ज्या राजन्यस्य ॥ ३४ ॥

I. i, 2, 16. द्वादशावरार्ध्यम् N; °शावरार्ध्यम् P. U.

I. i, 2, 22. अनुद्देश्यं N.

I. i, 2, 27. °श्लाघ्यो P.

I. i, 2, 29. असंदर्शो P.; P. U.

I. i, 2, 32. वा om. Md.

मौञ्जी वायोमिश्रा ॥ ३५ ॥

आवीसूत्रं वैश्यस्य ॥ ३६ ॥

सैरी तामली वेत्येके ॥ ३७ ॥

पालाशो दण्डो ब्राह्मणस्य नैय्यग्रोधस्कन्धजोवाङ्ग्रो राजन्यस्य
बादर औदुम्बरो वा वैश्यस्य वाक्षो दण्ड इत्यवर्णसंयोगेनैक
उपदिशन्ति ॥ ३८ ॥

वासः ॥ ३९ ॥

शाणीक्षौमाजिनानि ॥ ४० ॥

काषायं चैके वस्त्रमुपदिशन्ति ॥ ४१ ॥ २ ॥

१० १० ३

माञ्जिष्ठं राजन्यस्य ॥ १ ॥

हारिद्रं वैश्यस्य ॥ २ ॥

हारिणमैणेयं वा कृष्णं ब्राह्मणस्य ॥ ३ ॥

कृष्णं चेदनुपस्तीर्णसिनशायी स्यात् ॥ ४ ॥

रौरवं राजन्यस्य ॥ ५ ॥

बस्ताजिनं वैश्यस्य ॥ ६ ॥

आविकं सार्ववर्णिकम् ॥ ७ ॥

कम्बलश्च ॥ ८ ॥

ब्रह्मवृद्धिमिच्छन्नजिनान्येव वसीत क्षत्रवृद्धिमिच्छन्वस्त्राण्येवो-
भयवृद्धिमिच्छन्नुभयमिति हि ब्राह्मणम् ॥ ९ ॥

अजिनं त्वेवोत्तरं धारयेत् ॥ १० ॥

I. i, 2, 36. आवि P. sec. m.

I. i, 2, 38. उदुम्बरः Md.

I. i, 3. ३. कृष्णाजिनं Md.

I. i, 3, 10. उत्तरे P.; उत्तरीयं P. U. text.

अनृत्तदर्शी ॥ ११ ॥

सभाः समाजांश्चागन्ता ॥ १२ ॥

अजनवादशीलः ॥ १३ ॥

रहःशीलः ॥ १४ ॥

गुरोरुदाचारेष्वकर्ता स्वैरिकर्माणि ॥ १५ ॥

स्त्रीभिर्यावदर्थसंभाषी ॥ १६ ॥

मृदुः ॥ १७ ॥

शान्तः ॥ १८ ॥

दान्तः ॥ १९ ॥

हीमान् ॥ २० ॥

दृढधृतिः ॥ २१ ॥

अग्लान्स्नुः ॥ २२ ॥

अक्रोधनः ॥ २३ ॥

अनसूयुः ॥ २४ ॥

सर्वं लाभमाहरन्गुरवे सायं प्रातरमत्रेण भिक्षाचर्यं चरेद्भिक्षमा-
णोन्यत्रापपात्रेभ्योभिशस्ताच्च ॥ २५ ॥

स्त्रीणां प्रत्याचक्षाणानां समाहितो ब्रह्मचारीष्टं दत्तं हुतं प्रजां पशू-
न्ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यं वृक्षैः। तस्मादुहवै ब्रह्मचारिसंवं चरन्तं न
प्रत्याचक्षीतापि हैषेवेवंविध एवंव्रतः स्यादिति हि ब्राह्म-
णम् ॥ २६ ॥

नानुमानेन भैक्षमुच्छिष्टं दृष्टश्रुताभ्यां तु ॥ २७ ॥

I. i, 3, 15. स्वैरिकर्माणि P.; P. U.; Md.

I. i, 3, 16. यावदर्थं Md.

I. i, 3, 22. अग्लान्स्नुः P, sec. m.; अग्लान्स्नुः Md.

I. i, 3, 24. अनसूयुः Md.

I. i, 3, 26. हि om. N.; N. U.; P. U.

भवत्पूर्वया ब्राह्मणो भिक्षेत ॥ २८ ॥
 भवन्मध्यया राजन्यः ॥ २९ ॥
 भवदन्त्यया वैश्यः ॥ ३० ॥
 तत्समाहत्योपनिधायाचार्याय प्रब्रूयात् ॥ ३१ ॥
 तेन प्रदिष्टं भुञ्जीत ॥ ३२ ॥
 विप्रवासे गुरोराचार्यकुलाय ॥ ३३ ॥
 तैर्विप्रवासेन्येभ्योपि श्रोत्रियेभ्यः ॥ ३४ ॥
 नात्मप्रयोजनश्चरेत् ॥ ३५ ॥
 भुक्त्वा स्वयममत्रं प्रक्षालयीत ॥ ३६ ॥
 न चोच्छिष्टं कुर्यात् ॥ ३७ ॥
 अशक्तौ भूमौ निखनेत् ॥ ३८ ॥
 अप्सु वा प्रवेशयेत् ॥ ३९ ॥
 आर्याय वा पर्यवदध्यात् ॥ ४० ॥
 अन्तर्धिने वा शूद्राय ॥ ४१ ॥
 प्रोषितो भैक्षादग्नौ कृत्वा भुञ्जीत ॥ ४२ ॥
 भैक्षं हविषा संस्तुतं तत्राचार्यो देवतार्थं ॥ ४३ ॥
 आहवनीयार्थं च ॥ ४४ ॥
 तं भोजयित्वा ॥ ४५ ॥ ३ ॥

१. १. ४

यदुच्छिष्टं प्राश्नाति ॥ १ ॥

I. i, 3, 28. भिक्षेत् P.U.; N. U.

I. i, 3, 38. अशक्तो Md.; N.

I. i, 3, 40. परिदध्यात् Md.

I. i, 3, 43. संस्तुतं N.; N. U. text.

I. i, 4. 1. Haradatta must have read प्राश्नाति, though all my MSS. read प्राश्नाति. For he says प्राश्नाति (MSS. प्राश्नाति) इत्यत्र जकारश्छान्दसः (P. U. इत्यत्र कार° N. U. जकार°) शादिति (पाणि° ८ ४ ४४) (MSS. नशादिति) श्रुत्वप्रतिषेधात्.

हविरुच्छिष्टमेव तत् ॥ २ ॥

यदन्यानि द्रव्याणि यथालाभमुपहरति दक्षिणा एव ताः ॥ ३ ॥

स एष ब्रह्मचारिणो यज्ञो नित्यप्रततः ॥ ४ ॥

न चास्मै श्रुतिविप्रतिषिद्धमुच्छिष्टं दद्यात् ॥ ५ ॥

यथा क्षारलवणमधुमांसानीति ॥ ६ ॥

एतेनान्ये नियमा व्याख्याताः ॥ ७ ॥

श्रुतिर्हि बलीयस्यानुमानिकादाचारात् ॥ ८ ॥

दृश्यते चापि प्रवृत्तिकारणम् ॥ ९ ॥

प्रीतिर्ह्युपलभ्यते ॥ १० ॥

पितुर्ज्येष्ठस्य च भ्रातुरुच्छिष्टं भोक्तव्यम् ॥ ११ ॥

धर्मविप्रतिपत्तावभोज्यम् ॥ १२ ॥

सायं प्रातरुदकुम्भमाहरेत् ॥ १३ ॥

सदारण्यादेधानाहत्याधो निदध्यात् ॥ १४ ॥

नास्तमिते समिद्धारो गच्छेत् ॥ १५ ॥

अग्निमिद्धा परिसमूह्य समिध आदध्यात्सायं प्रातर्यथो-
पदेशम् ॥ १६ ॥

सायमेवाग्निपूजेत्येके ॥ १७ ॥

समिद्धमग्निं पाणिना परिसमूहेन्न समूहन्या ॥ १८ ॥

प्राक्तु याथाकामी ॥ १९ ॥

नाश्व्युदकशेषेण वृथाकर्माणि कुर्वीताचामेद्वा ॥ २० ॥

पाणिसंक्षुब्धेनोदकेनैकपाण्यावर्जितेन च नाचामेत् ॥ २१ ॥

I. i, 4, 3. तदन्यानि N.

I. i, 4, 4. स एव N. U.; N. prim. m.

I. i 4, 5. प्रदद्यात् Md.

I. i 4, 6. मांसादीनि इति P. U.; मांसानि Md.

I. i, 4, 21. उदकेन om. Md. च नाप्याचामेत् P. U.; च न त्वाचामेत् N. U.; °वर्जि-
तेनाचामेत् P.

स्वप्नं च वर्जयेत् ॥ २२ ॥

अथाहरहराचार्यं गोपायेद्धर्मार्थयुक्तैः कर्मभिः ॥ २३ ॥

स गुप्त्वा संविशन्ब्रूयाद्धर्मगोपायमाजुगुपमहमिति ॥ २४ ॥

प्रमादादाचार्यस्य बुद्धिपूर्वं वा नियमातिक्रमं रहसि बोध-
येत् ॥ २५ ॥

अनिवृत्तौ स्वयं कर्माण्यारभेत ॥ २६ ॥

निवर्तयेद्वा ॥ २७ ॥

अथ यः पूर्वोत्थायी जघन्यसंवेशी तमाहुर्न स्वपितीति ॥ २८ ॥

स य एवं प्रणिहितात्मा ब्रह्मचार्यत्रैवास्य सर्वाणि कर्माणि फल-
वन्त्यवाप्तानि भवन्ति यान्यपि गृहमेधे ॥ २९ ॥ ४ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने प्रथमः पटलः ॥

नियमेषु तपःशब्दः ॥ १ ॥

तदतिक्रमे विद्याकर्म निःस्रवति ब्रह्म सहापत्यादेतस्मात् ॥ २ ॥

कर्तृपत्यमनायुष्यं च ॥ ३ ॥

तस्मादृषयोवरेषु न जायन्ते नियमातिक्रमात् ॥ ४ ॥

श्रुतर्षयस्तु भवन्ति केचित्कर्मफलशेषेण पुनःसंभवे ॥ ५ ॥

यथा श्वेतकेतुः ॥ ६ ॥

यत्किंच समाहितो ब्रह्म प्याचार्यादुपयुङ्क्ते ब्रह्मवदेव तस्मिन्फलं
भवति ॥ ७ ॥

I. i, 4, 23. तथाह^० Md.

I. i, 4, 25. नियामातिक्रमिणम् Md.

I. ii, 5, 2. निःस्रवति Md.; P.; N.

I. ii, 5, 3. कर्तृपत्यम् Md.; N. U.; भर्त्त P. pr. m.

I. ii, 5, 7. किंचि. Md.; N. U. ब्रह्माप्य^० P. U.; but see the Com.

अथो यत्किंच मनसा वाचा चक्षुषा वा संकल्पयन्ध्यायत्याहा-
भिविपश्यति वा तथैव तद्भवतीत्युपदिशन्ति ॥ ८ ॥

गुरुप्रसादनीयानि कर्माणि स्वस्त्ययनमध्ययनसंवृत्तिः ॥ ९ ॥

इत्यतोऽन्यानि निवर्तन्ते ब्रह्मचारिणः कर्माणि ॥ १० ॥

स्वाध्यायधृग्धर्मरुचिस्तपस्वृजुर्मृदुः सिध्यति ब्रह्मचारी ॥ ११ ॥

सदा महान्तमपररात्रमुत्थाय गुरोस्तिष्ठन्प्रातरभिवादमभिवाद-
यीतासावहं भो इति ॥ १२ ॥

समानग्रामे च वसतामन्येषामपि वृद्धतराणां प्राक्प्रातरा-
शात् ॥ १३ ॥

प्रोष्य च समागमे ॥ १४ ॥

स्वर्गमायुश्चेप्सन् ॥ १५ ॥

दक्षिणं बाहुं श्रोत्रसमं प्रसार्य ब्राह्मणोऽभिवादयीतोरःसमं राज-
न्यो मध्यसमं वैश्यो नीचैः शूद्रः ॥ १६ ॥

प्राञ्जलिः ॥ १७ ॥

प्लावनं च नाम्नोऽभिवादनप्रत्यभिवादाने च पूर्वेषां वर्णानाम् ॥ १८ ॥

उदिते त्वादित्य आचार्येण समेत्योपसंग्रहणम् ॥ १९ ॥

सदैवाभिवादनम् ॥ २० ॥

उपसंग्राह्य आचार्य इत्येके ॥ २१ ॥

दक्षिणेन पाणिना दक्षिणं पादमधस्तादभ्यधिमृश्य सकुष्ठिक-
मुपसंगृहीयात् ॥ २२ ॥

उभाभ्यामेवोभावभिपीडयत उपसंग्राह्यावित्येके ॥ २३ ॥

I. ii, 5, 8. अतो Md. sec. m.; both वा om. Md.; second वा om. N. U.

I. ii, 5, 10. इत्येतेभ्यो P. U.; N. U.

I. ii, 5, 17. Haradatta reads in the first instance प्राञ्जलिम् ॥ अभिवा-
दयित प्राञ्जलिं कृत्वेत्यर्थः । प्राञ्जलिरिति युक्तः पाठः ॥

I. ii, 5, 19. ह्यादित्ये N. U.

सर्वाह्णं सुयुक्तोध्ययनादनन्तरोध्याये ॥ २४ ॥

तथा गुरुकर्मसु ॥ २५ ॥

मनसा चानध्याये ॥ २६ ॥

आहूताध्यायी च स्यात् ॥ २७ ॥ ६ ॥

१. २. ६.

सदा निशायां गुरुं संवेशयेत्तस्य पादौ प्रक्षाल्य संवाह्य ॥ १ ॥

अनुज्ञातः संविशेत् ॥ २ ॥

न चैनमभिप्रसारयीत ॥ ३ ॥

न खट्वायां सतोभिप्रसारणमस्तीत्येके ॥ ४ ॥

न चास्य सकाशे संविष्टो भाषेत ॥ ५ ॥

अभिभाषितस्वासीनः प्रतिब्रूयात् ॥ ६ ॥

अनूत्थाय तिष्ठन्तम् ॥ ७ ॥

गच्छन्तमनुगच्छेत् ॥ ८ ॥

धावन्तमनुधावेत् ॥ ९ ॥

न सोपानद्वेष्टितशिरा अवहितपाणिर्वासीदेत् ॥ १० ॥

अध्वापन्नस्तु कर्मयुक्तो वासीदेत् ॥ ११ ॥

न चेदुपसीदेत् ॥ १२ ॥

देवमिवाचार्यमुपासीताविकथयन्नविमना वाचं शुश्रूषमाणोऽस्य

अनुपस्थकृतः ॥ १४ ॥

॥१३॥

अनुवाति वाते वीतः ॥ १५ ॥

I. ii, 5, 24. संयुक्तो N. U.; Haradatta mentions as common अध्यायेत् अध्यायेदिति प्रायः पठन्ति । तत्र तकारश्छान्दसोपपाठो वा । Most likely the reading is an Apapátha, produced by the initial त of the following Sūtra.

I. ii, 5, 27. आहूताध्यायां च N. U.; आहूतोध्याई P.

I. ii, 6, 2. संनिवेशयेत् Md.

I. ii, 6, 15. वाते om. Md.; N. U.

अप्रतिष्ठब्धः पाणिना ॥ १६ ॥
 अनपश्रितोन्यत्र ॥ १७ ॥
 यज्ञोपवीती द्विवस्त्रः ॥ १८ ॥
 अधोनिवीतस्त्रेकवस्त्रः ॥ १९ ॥
 अभिमुखोनभिमुखम् ॥ २० ॥
 अनासन्नोनतिदूरे च ॥ २१ ॥
 यावदासीनो बाहुभ्यां प्राप्नुयात् ॥ २२ ॥
 अप्रतिवातम् ॥ २३ ॥
 एकाध्यायी दक्षिणं बाहुं प्रत्युपसीदेत् ॥ २४ ॥
 यथावकाशं बहवः ॥ २५ ॥
 तिष्ठति च नासीतानासनयोगविहिते ॥ २६ ॥
 आसीने च न संविशेत् ॥ २७ ॥
 चेष्टति च चिकीर्षस्तच्छक्तिविषये ॥ २८ ॥
 न चास्य सकाशेन्वक्स्थानिन उपसंगृणीयात् ॥ २९ ॥
 गोत्रेण वा कीर्तयेत् ॥ ३० ॥
 न चैनं प्रत्युत्तिष्ठेदनूत्तिष्ठेद्वापि चेत्तस्य गुरुः स्यात् ॥ ३१ ॥
 देशाच्चासनाच्च संसर्पेत् ॥ ३२ ॥
 नाम्ना तदन्तेवासिनं गुरुमप्यात्मन इत्येके ॥ ३३ ॥
 यस्मिंस्त्वनाचार्यसंबन्धाद्गौरवं वृत्तिस्तस्मिन्नन्वक्स्थानीयेप्याचा-
 र्यस्य ॥ ३४ ॥
 भुक्त्वा चास्य सकाशे नानूत्थायोच्छिष्टं प्रयच्छेत् ॥ ३५ ॥
 आचामेद्वा ॥ ३६ ॥

I. ii, 6, 21. च om. P. U.; N. U.; N.

I. ii, 6, 28. Haradatta prefers to read चिकीर्षेत् । चिकीर्षेदिति तु युक्तः पाठः ॥

I. ii, 6, 29. स्थानिनं P.; N.; P. U. Com. But see the explanation in the Com.

I. ii, 6, 31. P. U. makes a new Sūtra beginning with अपि चेत् ।

किं करवाणीत्यामन्त्र्य ॥ ३७ ॥ ६ ॥

१. २. ७.

उत्तिष्ठेन्नूष्णीं वा ॥ १ ॥

नापपर्यावर्तेत गुरोः प्रदक्षिणीकृत्यापेयात् ॥ २ ॥

न प्रेक्षेत नग्नां स्त्रियम् ॥ ३ ॥

ओषधिवनस्पतीनामाच्छिद्य नोपजिघ्रेत् ॥ ४ ॥

उपानहौ छत्रं यानमिति वर्जयेत् ॥ ५ ॥

न स्मयेत् ॥ ६ ॥

यदि स्मयेतापिगृह्य स्मयेतेति हि ब्राह्मणम् ॥ ७ ॥

नोपजिघ्रेत्स्त्रियं मुखेन ॥ ८ ॥

न हृदयेन प्रार्थयेत् ॥ ९ ॥

नाकारणादुपस्पृशेत् ॥ १० ॥

रजस्वलो रक्तदन्सत्यवादी स्यादिति हि ब्राह्मणम् ॥ ११ ॥

यां विद्यां कुरुते गुरौ तेप्यस्याचार्या ये तस्यां गुरोर्विंश्याः ॥ १२ ॥

यानन्यान्पश्यतोस्योपसंगृण्णीयात्तदा त्वेत उपसंग्राह्याः ॥ १३ ॥

गुरुसमवाये भिक्षायामुत्पन्नायां यमनुबद्धस्तदधीना भिक्षा ॥ १४ ॥

समावृत्तो मात्रे दद्यात् ॥ १५ ॥

माता भर्तारं गमयेत् ॥ १६ ॥

भर्ता गुरुम् ॥ १७ ॥

धर्मकृत्येषु वोपयोजयेत् ॥ १८ ॥

I. ii, 7, 5. इति च Md.; N.

I. ii, 7, 7. गृह्यं N. U.; हि om. all except Md.

I. ii, 7, 8. उपाजिघ्रेत् P. U.

I. ii, 7, 11. हि om. all except Md.

I. ii, 7, 13. तथा Md.

I. ii, 7, 14. भिक्षाः Md.

I. ii, 7, 16 and 17. These two Sūtras are left out in N. U.

कृत्वा विद्यां यावतीं शक्रुयाद्देदक्षिणामाहरेद्धर्मतो यथा-
शक्ति ॥ १९ ॥

विषमगते त्वाचार्य उग्रतः शूद्रतो वाहरेत् ॥ २० ॥

सर्वदा शूद्रत उग्रतो वाचार्यार्थस्याहरणं धर्म्यमित्येके ॥ २१ ॥

दत्त्वा च नानुकथयेत् ॥ २२ ॥

कृत्वा च नानुस्मरेत् ॥ २३ ॥

आत्मप्रशंसां परगर्हामिति च वर्जयेत् ॥ २४ ॥

प्रेषितस्तदैव प्रतिपद्येत ॥ २५ ॥

शास्तुश्चानागमादृत्तिरन्यत्र ॥ २६ ॥

अन्यत्रोपसंग्रहणादुच्छिष्टाशनाच्चाचार्यवदाचार्यदारे वृत्तिः ॥ २७ ॥

तथा समादिष्टेध्यापयति ॥ २८ ॥

वृद्धतरे च सब्रह्मचारिणि ॥ २९ ॥

उच्छिष्टाशनवर्जमाचार्यवदाचार्यपुत्रे वृत्तिः ॥ ३० ॥

समावृत्तस्याप्येतदेव सामयाचारिकमेतेषु ॥ ३१ ॥ ७ ॥

१. २. ८

यथा ब्रह्मचारिणो वृत्तम् ॥ १ ॥

माल्यालिप्तमुख उपलिप्तकेशश्मश्रुरक्तोभ्यक्तो वेष्टित्युपवेष्टिती

काञ्चुक्युपानही पादुकी ॥ २ ॥

I. ii, 7, 21. सर्वथा N. U. Text and Com.; Md. धर्मम् Md.; Haradatta seems to have read धर्म्यम्. He says धर्म्यं (MSS. धर्म्यं) धर्मादिनपेतमित्येक आचार्या मन्यन्ते । धर्म्यमिति पाठे स्वार्थे ण्यञ् ॥. The general sense remains the same.

I. ii, 7, 25. तदेव P. U.; P.; N. But see the Com.

I. ii, 7, 26. अन्यत्र om. P.; N.; N. U.; but it seems necessary to have it both in S. 26 and 27, as otherwise it ought to be taken in two different meanings.

I. ii, 8, 2. Haradatta mentions another reading कञ्चुकोपानही; and N. U. leaves out पादुकी in the Text, and inserts in the Com. पादुकीति पाठे before the explanation of the word.

उदाचारेषु चास्यैतानि न कुर्यात्कारयेद्वा ॥ ३ ॥
 स्वैरिकर्मसु च ॥ ४ ॥
 यथा दन्तप्रक्षालनोत्सादनावलेखनानीति ॥ ५ ॥
 तद्द्रव्याणां च न कथयेदात्मसंयोगेनाचार्यः ॥ ६ ॥
 स्नातस्तु काले यथाविध्यभिहतमाहूतोभ्येतो वा न प्रतिसंहरे-
 दित्येके ॥ ७ ॥
 उच्चैस्तरां नासीत् ॥ ८ ॥
 तथा बहुपादे ॥ ९ ॥
 सर्वतः प्रतिष्ठिते ॥ १० ॥
 शय्यासने चाचरिते नाविशेत् ॥ ११ ॥
 यानमुक्तो ध्वन्यन्वारोहेत् ॥ १२ ॥
 सभानिकषकटस्वस्तरांश्च ॥ १३ ॥
 नानभिभाषितो गुरुमभिभाषेत प्रियादन्यत् ॥ १४ ॥
 व्युपतोदव्युपजावव्यभिहासोदामन्त्रणनामधेयग्रहणप्रेषणानीति
 गुरोर्वर्जयेत् ॥ १५ ॥
 आपद्यर्थं ज्ञापयेत् ॥ १६ ॥
 सह वसन्सायं प्रातरनाहूतो गुरुं दर्शनार्थो गच्छेत् ॥ १७ ॥
 विप्रोष्य च तदहरेव पश्येत् ॥ १८ ॥
 आचार्यप्राचार्यसंनिपाते प्राचार्यायोपसंगृह्योपसंजिघृक्षेदाचार्यम्
 प्रतिषेधेदितरः ॥ २० ॥ ॥ १९ ॥

I. ii, 8, 14. P.U. divides the S. into two, beginning the second with प्रियात्.

I. ii, 8, 15. व्युपजाप P.U.; P.; N.; N.U.; but the correctness of the reading of Md. is testified by Haradatta's note* वकारश्छान्दसोपपाठो वा॥

I. ii, 8, 17. गुरुदर्शनार्थो P.U.; N.U.

I. ii, 8, 19. प्राचार्योपसंगृह्य N.U. प्राचार्योपसंगृह्णीयात् Md.

* चकार P.U., दकार N.U., वकार Hir. U.

लुप्यते पूजा चास्य सकाशे ॥ २१ ॥

मुहूर्त्तश्चाचार्यकुलं दर्शनार्थो गच्छेद्यथाशक्यधिहस्त्यमादायापि
दन्तप्रक्षालनानीति ॥ २२ ॥

मातरं पितरमाचार्यमग्नींश्च गृहाणि च रिक्तपाणिर्नोपगच्छेद्राजा-
नं चेन्न श्रुतमिति ॥ २३ ॥

तस्मिन्गुरोर्वृत्तिः ॥ २४ ॥

पुत्रमिवैनमनुकाङ्क्षन्सर्वधर्मेष्वनपच्छादयमानः सुयुक्तो विद्यां
ग्राहयेत् ॥ २५ ॥

न चैनमध्ययनविघ्नेनात्मार्थेषूपरुन्ध्यादनापत्सु ॥ २६ ॥

अन्तेवास्यनन्तेवासी भवति विनिहितात्मा गुरावनैपुणमापद्य-
मानः ॥ २७ ॥

आचार्योप्यनाचार्यो भवति श्रुतात्परिहरमाणः ॥ २८ ॥

अपराधेषु चैनं सततमुपालभेत ॥ २९ ॥

अभिन्नास उपवास उदकोपस्पर्शनमदर्शनमिति दण्डा यथामा-
त्रमा निवृत्तेः ॥ ३० ॥

निवृत्तं चरितब्रह्मचर्यमन्येभ्यो धर्मेभ्योनन्तरो भवेत्यतिसृ-
जेत् ॥ ३१ ॥ ८ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने द्वितीयः पटलः समाप्तः ॥

श्रावण्यां पौर्णमास्यामध्यायमुपाकृत्य मासं प्रदोषे नाधी-
यीत ॥ १ ॥

तैष्यां पौर्णमास्यां रोहिण्यां वा विरमेत् ॥ २ ॥

अर्धपञ्चमांश्चतुरो मासानित्येके ॥ ३ ॥

I. ii, 8, 23. Left out by P.; N. Haradatta's comment, स्पष्टम् shows that the words are part of the text.

I. ii, 8, 25. अनुपच्छादयमानः Md.

निगमेष्वध्ययनं वर्जयेत् ॥ ४ ॥
 आनडुहेन वा शकृत्पिण्डेनोपलिप्तेधीयीत ॥ ५ ॥
 श्मशाने सर्वतः शम्याप्रासात् ॥ ६ ॥
 ग्रामेणाध्यवसिते क्षेत्रेण वा नानध्यायः ॥ ७ ॥
 ज्ञायमाने तु तस्मिन्नेव देशे नाधीयीत ॥ ८ ॥
 श्मशानवच्छूद्रपतितौ ॥ ९ ॥
 समानागार इत्येके ॥ १० ॥
 शूद्रायां तु प्रेक्षणप्रतिप्रेक्षणयोरेवानध्यायः ॥ ११ ॥
 तथान्यस्यां स्त्रियां वर्णव्यतिक्रान्तायां मैथुने ॥ १२ ॥
 ब्रह्माध्येष्यमाणो मलवद्वाससेच्छन्संभाषितुं ब्राह्मणेन संभाष्य
 तया संभाषेत । संभाष्य तु ब्राह्मणेनैव संभाष्याधीयीत । एवं
 तस्याः प्रजानिःश्रेयसम् ॥ १३ ॥
 अन्तःशवम् ॥ १४ ॥
 अन्तश्चाण्डालम् ॥ १५ ॥
 अभिनिर्हृतानां तु सीमन्यनध्यायः ॥ १६ ॥
 संदर्शने चारण्ये ॥ १७ ॥
 तदहरागतेषु च ग्रामं बाह्येषु ॥ १८ ॥
 अपि सत्सु ॥ १९ ॥
 संधावनुस्तनिते रात्रिम् ॥ २० ॥
 स्वप्नपर्यान्तं विद्युति ॥ २१ ॥
 उपव्युषं यावता वा कृष्णां रोहिणीमिति शम्याप्रासाद्विजानी-
 यादेतस्मिन्काले विद्योतमाने सप्रदोषमहरनध्यायः ॥ २२ ॥
 दह्नेपररात्रे स्तनयित्नुना ॥ २३ ॥

I. iii, 9, 21. पर्यन्तं Md.; N.; but Haradatta अन्त्यो दीर्घः । उपान्त्यो ऋस्वः ।
 विपर्यासश्छान्दसोपपाठो वा ॥

I. iii, 9, 23. दहरे N. U.; दह्ने P. sec. man.

ऊर्ध्वमर्धरात्रादित्येके ॥ २४ ॥

गवां चावरोधे ॥ २५ ॥

वध्यानां च यावता हन्यन्ते ॥ २६ ॥

पृष्ठारूढः पशूनां नाधीयीत ॥ २७ ॥

अहोरात्रावमावास्यासु ॥ २८ ॥ ९ ॥

१. ३. १०.

चातुर्मासीषु च ॥ १ ॥

वैरमणो गुरुष्वष्टाक्य औपाकरण इति त्र्यहाः ॥ २ ॥

तथा संबन्धेषु ज्ञातिषु ॥ ३ ॥

मातरि पितर्याचार्य इति द्वादशाहाः ॥ ४ ॥

तेषु चोदकोपस्पर्शनं तावन्तं कालम् ॥ ५ ॥

अनुभाविनां च परिवापनम् ॥ ६ ॥

न समावृत्ता वपेरन्नन्यत्र विहारादित्येके ॥ ७ ॥

अथापि ब्राह्मणम् । रिक्तो वा एषोनपिहितो यन्मुण्डस्तस्यैतद-

पिधानं यच्छिखेति ॥ ८ ॥

सन्त्रेषु तु वचनाद्वपनं शिखायाः ॥ ९ ॥

आचार्ये त्रीनहोरात्रानित्येके ॥ १० ॥

श्रोत्रियसंस्थायामपरिसंवत्सरायामेकाम् ॥ ११ ॥

सब्रह्मचारिणीत्येके ॥ १२ ॥

I. iii, 9, 26. यावता वा हन्यन्ते Md.

I. iii, 10, 2. वैरमणे P., prim. man. The reading is noticed by Haradatta.—अष्टाक्ये, see notes to the Translation.

I. iii, 10, 8. ह वा एषो Md.

I. iii, 10, 9. P. and N. U. join this with the following Sūtra, but wrongly.

श्रोत्रियाभ्यागमेधिजिगांसमानोधीयानो वानुज्ञाप्याधीयीताध्या-
पयेद्वा ॥ १३ ॥

गुरुसंनिधौ चाधीहि भो इत्युक्त्वाधीयीताध्यापयेद्वा ॥ १४ ॥

उभयत उपसंग्रहणमधिजिगांसमानस्याधीत्य च १५ ॥

अधीयानेषु वा यत्रान्यो व्यवयेदेतमेव शब्दमुत्सृज्याधी-
यीत ॥ १६ ॥

श्वगर्दभनादाः सलावृक्क्येकसृकोलूकशब्दाः सर्वे वादित्रशब्दा
रोदनगीतसामशब्दाश्च ॥ १७ ॥

शाखान्तरे च साम्नामनध्यायः ॥ १८ ॥

सर्वेषु च शब्दकर्मसु यत्र संसृज्येरन् ॥ १९ ॥

छर्दयित्वा स्वप्नान्तम् ॥ २० ॥

सर्पिर्वा प्राश्य ॥ २१ ॥

पूतिगन्धः ॥ २२ ॥

शुक्तं चात्मसंयुक्तम् ॥ २३ ॥

प्रदोषे च भुक्त्वा ॥ २४ ॥

प्रोदकयोश्च पाण्योः ॥ २५ ॥

प्रेतसंकूपं चान्नं भुक्त्वा सप्रदोषमहरनध्यायः ॥ २६ ॥

आ च विपाकात् ॥ २७ ॥

अश्राद्धेन तु पर्यवदध्यात् ॥ २८ ॥ १० ॥

१. ३. ११.

काण्डोपाकरणे चामातृकस्य ॥ १ ॥

I. iii, 10, 13. P.U. makes अध्यापयेद्वा a separate Sūtra.

I. iii, 10, 14. P.U. makes अध्यापयेद्वा a separate Sūtra. P. begins a new Sūtra with अधीयीत.

I. iii, 10, 17. Regarding the form सलावृक्की see the note to the Translation.

I. iii, 10, 22. पूतीगन्धः P. sec. man.; Md.

काण्डसमापने चापितृकस्य ॥ २ ॥
 मनुष्यप्रकृतीनां च देवानां यज्ञे भुक्तेत्येके ॥ ३ ॥
 पर्युषितैस्तण्डुलैराममांसेन च नानध्यायः ॥ ४ ॥
 तथौषधिवनस्पतिमूलफलैः ॥ ५ ॥
 यत्काण्डमुपाकुर्वीत यस्य चानुवाक्यं कुर्वीत न तत्तदहरधी-
 यीत ॥ ६ ॥
 उपाकरणसमापनयोश्च पारायणस्य तां विद्याम् ॥ ७ ॥
 वायुर्घोषवान्भूमौ वा तृणसंवाहो वर्षति वा यत्र धाराः
 प्रवहेत् ॥ ८ ॥
 ग्रामारण्ययोश्च संधौ ॥ ९ ॥
 महापथे च ॥ १० ॥
 विप्रोष्य च समध्ययनं तदहः ॥ ११ ॥
 स्वैरिकर्मसु च ॥ १२ ॥
 यथा पादप्रक्षालनोत्सादनानुलेपणानीति ॥ १३ ॥
 तावन्तं कालं नाधीयीताध्यापयेद्वा ॥ १४ ॥
 संध्योः ॥ १५ ॥
 तथा वृक्षमारूढः ॥ १६ ॥
 अप्सु चावगाढः ॥ १७ ॥
 नक्तं चापावृते ॥ १८ ॥
 दिवा चापिहिते ॥ १९ ॥
 अविहितमनुवाकाध्ययनमाषाढवासान्तिकयोः ॥ २० ॥
 नित्यप्रश्नस्य चाविधिना ॥ २१ ॥

I. iii, 11, 3. देवानां च Md.

I. iii, 11, 13. अनुलेपनानि P. sec. man., N., but Haradatta, णत्वमाक-
स्मिकमपपाठो वा ॥ Md. अवलेपनानि.

I. iii, 11, 17. वावगाढः Md.

तस्य विधिः ॥ २२ ॥

अकृतप्रातराश उदकान्तं गत्वा प्रयतः शुचौ देशेधीयीत यथा-
ध्यायमुत्सृजन्वाचा ॥ २३ ॥

मनसा चानध्याये ॥ २४ ॥

विद्युति चाभ्यग्रायां स्तनयित्नावप्रायत्ये प्रेतान्ने नीहारे च मानसं
परिचक्षते ॥ २५ ॥

श्राद्धभोजन एवैके ॥ २६ ॥

विद्युत्स्तनयित्नुर्वृष्टिश्चापतौ यत्र संनिपतेयुस्त्यहमनध्यायः ॥ २७ ॥
यावद्भूमिर्व्युदकेत्येके ॥ २८ ॥

एकेन द्वाभ्यां वैतेषामाकालम् ॥ २९ ॥

सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणे भूमिप्रचलेपस्वान उल्कायामग्न्युत्पाते च
सर्वासां विद्यानां सार्वकालिकमाकालम् ॥ ३० ॥

अभ्रं चापतौ सूर्याचन्द्रमसोः परिवेष इन्द्रधनुः प्रतिसूर्यमस्त्यश्च
वाते पूतिगन्धे नीहारे च सर्वेष्वेतेषु तावन्तं कालम् ॥ ३१ ॥

मुहूर्तं विरते वाते ॥ ३२ ॥

सलावृक्ष्यामेकसूक इति स्वप्नपर्यन्तम् ॥ ३३ ॥

नक्तं चारण्येनग्नावहिरण्ये वा ॥ ३४ ॥

अननूक्तं चापतौ छन्दसो नाधीयीत ॥ ३५ ॥

प्रदोषे च ॥ ३६ ॥

I. iii, 11, 30. भूमिचले Md. °मिल्काचले P.

I. iii, 11, 31. पूतीगन्धे Md. च om. Md.

I. iii, 11, 32. मुहूर्ते P.

I. iii, 11, 33. °एकसूकोलूक इति Md.

I. iii, 11, 35. नानूक्तम् Md.

सार्वकालिकमाम्नातम् ॥ ३७ ॥

यथोक्तमन्यदतः परिषत्सु ॥ ३८ ॥ ११ ॥

इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने तृतीयः पटलः समाप्तः ॥

१. ४. १२.

तपः स्वाध्याय इति ब्राह्मणम् ॥ १ ॥

I. iii, 11, 37. After this Sūtra N. U. and Md. add:—

यदि सर्पो व्यवेयात् ।

एतदेव कुम्भीनसः ।

इतरेषां दीर्घजातीनां मूषिकमण्डूकमार्जराणां [मार्जलानां Md.] वायसस्याहोरात्रः ।

सप्रदोषमेव [प्रदोषमेव N. U.] चाण्डालश्चपाकः ।

शशकस्याजस्य च षण्मासान् ।

यदि हस्ती संवत्सरः । [हस्तिनः संवत्सरः Md.]

व्याघ्रश्च तथैव । [व्याघ्रस्य च Md.]

यथोपाकृते मन्त्राणामेवमुत्सृष्टे कल्पानाम् ।

N. U. gives no Com. on these Sūtras, and the analogy of other passages makes it extremely probable that they are interpolations, caused by the vagueness of Sūtra 37.

It must however be mentioned, that another old Puṇa MS., which was consulted for this passage, exhibits them likewise.

Besides, the last Sūtra is found, with slight variations, also in the Hir. S., the Commentary of which does, however, not notice it.

Finally Nandapaṇḍita says in his Commentary on Vishṇu 32, 22:—

यदि हस्ती संवत्सरो यदि व्याघ्रस्तथैव चेत्यापस्तम्बः ।

It would seem, that he, also, knew S. 6 and 7. For the difference between the text of N. U. and his quotation may be placed to the score of the habitual inaccuracy of the Hindu Pandits in quoting. Nandapaṇḍita is a modern writer and very careless, so that it would be unwise to place these Sūtras into our text on his authority. But his testimony, as well as the other points mentioned, show that this interpolation is not of recent date.

तत्र श्रूयते । स यदि तिष्ठन्नासीनः शयानो वा स्वाध्यायमधीते

तप एव तत्तप्यते तपो हि स्वाध्याय इति ॥ २ ॥

अथापि वाजसनेयिब्राह्मणम् । ब्रह्मयज्ञो ह वा एष यत्स्वाध्यायस्त-

स्यैते वषट्कारा यस्तनयति यद्विद्योतते यदवस्फूर्जति यद्वातो

वायति । तस्मास्तनयति विद्योतमानेवस्फूर्जति वाते वायत्य-

धीयीतैव वषट्काराणामच्छम्बट्कारायेति ॥ ३ ॥

तस्य शाखान्तरे वाक्यसमाप्तिः ॥ ४ ॥

अथ यदि वातो वा वायास्तनयेद्वा विद्योतेत वावस्फूर्जेद्वैकां

वर्चमेकं वा यजुरेकं वा सामाभिव्याहरेद्भुवः सुवः सत्यं

तपः श्रद्धायां जुहोमीति वैतत् । तेनो हैवास्यैतदहः

स्वाध्याय उपात्तो भवति ॥ ५ ॥

एवं सत्यार्यसमयेनाविप्रतिषिद्धम् ॥ ६ ॥

अध्यायानध्यायं ह्युपदिशन्ति । तदनर्थकं स्याद्वाजसनेयिब्राह्मणं

चेदवेक्षेत ॥ ७ ॥

आर्यसमयो ह्यगृह्यमानकारणः ॥ ८ ॥

विद्यां प्रत्यनध्यायः श्रूयते न कर्मयोगे मन्त्राणाम् ॥ ९ ॥

ब्राह्मणोक्ता विधयस्तेषामुत्सन्नाः पाठाः ॥ १० ॥

प्रयोगादनुमीयन्ते ॥ ११ ॥

यत्र तु प्रीत्युपलब्धितः प्रवृत्तिर्न तत्र शास्त्रमस्ति ॥ १२ ॥

तदनुवर्तमानो नरकाय राध्यति ॥ १३ ॥

I. iv, 12, 2. ब्रजैस्तिष्ठन्ना° P.; P. U., but unsupported by the Com.

I. iv, 12, 3. यद्वातो वाति Md. °स्फूर्जति वा वाते वा वायत्य° Md.

I. iv, 12, 7. °नध्याये Md.; तदुपदेशनम° स्याद्यदि वा°; and चेद् omitted, P. U.; in P. U. the Sūtra is apparently disfigured by marginal glosses which have been mixed with the Text. चेद् om. N. U.

I. iv, 12, 8. अगृह्यमान, see notes to the Translation.

I. iv, 12, 11. P. U. joins Sūtras 10 and 11.

अथ ब्राह्मणोक्ता विधयः ॥ १४ ॥

तेषां महायज्ञा महासन्त्राणीति संस्तुतिः ॥ १५ ॥

अहरहर्भूतबलिर्मनुष्येभ्यो यथाशक्ति दानम् ॥ १६ ॥ १२ ॥

१. ४. १३.

देवेभ्यः स्वाहाकार आ काष्ठापितृभ्यः स्वधाकार ओदपात्रादृ-
षिभ्यः स्वाध्याय इति ॥ १ ॥

पूजा वर्णज्यायसां कार्या ॥ २ ॥

वृद्धतराणां च ॥ ३ ॥

हृष्टो दर्पति दृप्तो धर्ममतिक्रामति धर्मातिक्रमे खलु पुनर्नरकः ॥ ४ ॥

न समावृत्ते समादेशो विद्यते ॥ ५ ॥

ओंकारः स्वर्गद्वारं तस्माद्ब्रह्माध्येष्यमाण एतदादि प्रतिपद्येत ॥ ६ ॥

विकथां चान्यां कृत्वैवं लौकिक्या वाचा व्यावर्तते ब्रह्म यज्ञेषु
चैतदादयः प्रसवाः ॥ ७ ॥

लोके च भूतिकर्मस्वेतदादीन्येव वाक्यानि स्युर्यथा पुण्याहं
स्वस्त्यृद्धिमिति ॥ ८ ॥

नासमयेन कृच्छ्रं कुर्वीत त्रिःश्रावणं त्रिःसहवचनमिति परि-
हाप्य ॥ ९ ॥

अविचिकित्सा यावद्ब्रह्म निगन्तव्यमिति हारीतः ॥ १० ॥

न बहिर्वेदे गतिर्विद्यते ॥ ११ ॥

समादिष्टमध्यापयन्तं यावदध्ययनमुपसंगृणीयात् ॥ १२ ॥

नित्यमर्हन्तमित्येके ॥ १३ ॥

I. iv, 13, 1. ऋषिभ्यः om. Md.

I. iv, 13, 7. P. U. begins a new Sūtra with यज्ञेषु; we according to N. U. and P.

I. iv, 13, 8. चैतदादीनि Md.

I. iv, 13, 9. P. U. begins a new Sūtra with त्रिःश्रावणम्.

न गतिर्विद्यते ॥ १४ ॥

वृद्धानां तु ॥ १५ ॥

ब्रह्मणि मिथो विनियोगे न गतिर्विद्यते ॥ १६ ॥

ब्रह्म वर्धत इत्युपदिशन्ति ॥ १७ ॥

निवेशे वृत्ते संवत्सरे संवत्सरे द्वौ द्वौ मासौ समाहित आचार्य-

कुले वसेद्भूयः श्रुतमिच्छन्निति श्वेतकेतुः ॥ १८ ॥

एतेन ह्यहं योगेन भूयः पूर्वस्मात्कालाच्छ्रुतमकरवमिति ॥ १९ ॥

तच्छास्त्रैर्विप्रतिषिद्धम् ॥ २० ॥

निवेशे हि वृत्ते नैय्यमिकानि श्रूयन्ते ॥ २१ ॥ १३ ॥

१. ४. १४.

अग्निहोत्रमतिथयः ॥ १ ॥

यच्चान्यदेवंयुक्तम् ॥ २ ॥

अध्ययनार्थेन यं चोदयेन्न चैनं प्रत्याचक्षीत ॥ ३ ॥

न चास्मिन्दोषं पश्येत् ॥ ४ ॥

यदृच्छायामसंवृत्तौ गतिरेव तस्मिन् ॥ ५ ॥

मातरि पितर्याचार्यवच्छुश्रूषा ॥ ६ ॥

समावृत्तेन सर्वे गुरव उपसंग्राह्याः ॥ ७ ॥

प्रोष्य च समागमे ॥ ८ ॥

भ्रातृषु भगिनीषु च यथापूर्वमुपसंग्रहणम् ॥ ९ ॥

नित्या च पूजा यथोपदेशम् ॥ १० ॥

ऋत्विक्छुशुरपितृव्यमातुलानवरवयसः प्रत्युत्थायाभिवदेत् ॥ ११ ॥

I. iv, 13, 14. This Sūtra is om. by Md.

I. iv, 13, 18. निवेशे हि Md.

I. iv, 13, 19. °कुर्वीति P. sec. m; N. U. भकुर्वमिति Md.

I. iv, 14, 5. यदिच्छायाम° Md.

I. iv, 14, 11. अभिवादयेन् N. U.

तूष्णीं वोपसंगृहीयात् ॥ १२ ॥
 दशवर्षं पौरसख्यं पञ्चवर्षं तु चारणम् ।
 त्रिवर्षपूर्वः श्रोत्रियो अभिवादनमर्हति ॥ १३ ॥
 ज्ञायमाने वयोविशेषे वृद्धतरायाभिवाद्यम् ॥ १४ ॥
 विषमगतायागुरवे नाभिवाद्यम् ॥ १५ ॥
 अन्वारुह्य वाभिवादयीत ॥ १६ ॥
 सर्वत्र तु प्रत्युत्थायाभिवादनम् ॥ १७ ॥
 अप्रयतेन नाभिवाद्यम् ॥ १८ ॥
 तथाप्रयताय ॥ १९ ॥
 अप्रयतश्च न प्रत्यभिवदेत् ॥ २० ॥
 पतिवयसः स्त्रियः ॥ २१ ॥
 न सोपानद्वेष्टितशिरा अवहितपाणिर्वाभिवादयीत ॥ २२ ॥
 सर्वनाम्ना स्त्रियो राजन्यवैश्यौ च न नाम्ना ॥ २३ ॥
 मातरमाचार्यदारं चेत्येके ॥ २४ ॥
 दशवर्षश्च ब्राह्मणः शतवर्षश्च क्षत्रियः ।
 पितापुत्रौ स्म तौ विद्धि तयोस्तु ब्राह्मणः पिता ॥ २५ ॥
 कुशलमवरवयसं वयस्यं वा पृच्छेत् ॥ २६ ॥

I. iv, 14, 13. श्रोत्रियो यो P. U. The Sūtra is a s'loka, and for this reason श्रोत्रियो अभि^० must be read without Sandhi, as frequently in old S. literature.

I. iv, 14, 14. ज्ञायमाने तु Md.

I. iv, 14, 19. N. U. and P. combine Sūtras 19 and 20, but both Com. have before Sūtra 18 the remark, उत्तरे द्वे सूत्रे निगदसिद्धे.

I. iv, 14, 20. प्रत्यभिवदयेत् N. U.

I. iv, 14, 23. P. U. combines S. 23 and 24.

I. iv, 14, 24. च om. Md.

I. iv, 14, 25. स्मृतौ Md., P. U. text sec. man., P. sec. man., N. But against the Com.

अनामयं क्षत्रियम् ॥ २७ ॥

अनष्टं वैश्यम् ॥ २८ ॥

आरोग्यं शूद्रम् ॥ २९ ॥

नासंभाष्य श्रोत्रियं व्यतिव्रजेदरण्ये च स्त्रियम् ॥ ३० ॥ १४ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने चतुर्थः पटलः समाप्तः ॥

१. ६. १६.

उपासने गुरुणां वृद्धानामतिथीनां होमे जप्यकर्मणि भोजन

आचमने स्वाध्याये च यज्ञोपवीती स्यात् ॥ १ ॥

भूमिगतास्वप्स्वाचम्य प्रयतो भवति ॥ २ ॥

यं वा प्रयत आचामयेत् ॥ ३ ॥

न वर्षधारास्वाचामेत् ॥ ४ ॥

तथा प्रदरोदके ॥ ५ ॥

तप्ताभिश्चाकारणात् ॥ ६ ॥

रिक्तपाणिर्वयस उद्यम्याप उपस्पृशेत् ॥ ७ ॥

शक्तिविषये न मुहूर्तमप्यप्रयतः स्यात् ॥ ८ ॥

नग्नो वा ॥ ९ ॥

नाप्सु सतः प्रयमणं विद्यते ॥ १० ॥

उत्तीर्य त्वाचामेत् ॥ ११ ॥

नाप्रोक्षितमिन्धनमग्नावादध्यात् ॥ १२ ॥

मूढस्वस्तरे चासंस्पृशन्नन्यानप्रयतान्प्रयतो मन्येत ॥ १३ ॥

तथा तृणकाष्ठेषु निखातेषु ॥ १४ ॥

प्रोक्ष्य वास उपयोजयेत् ॥ १५ ॥

I. iv, 14, 28. अनिष्टं Md.

I. iv, 14, 30. P. U. begins a new Sūtra with अरण्ये.

शुनोपहतः सचेलोवगाहेत ॥ १६ ॥

प्रक्षाल्य वा तं देशमग्निना संस्पृश्य पुनः प्रक्षाल्य पादौ चाचम्य
प्रयतो भवति ॥ १७ ॥

अग्निं नाप्रयत आसीदेत् ॥ १८ ॥

इषुमात्रादित्येके ॥ १९ ॥

न चैनमुपधमेत् ॥ २० ॥

खट्वायां च नोपदध्यात् ॥ २१ ॥

प्रभूतैधोदके ग्रामे यत्रात्माधीनं प्रयमणं तत्र वासो धाम्यो
ब्राह्मणस्य ॥ २२ ॥

मूत्रं कृत्वा पुरीषं वा मूत्रपुरीषलेपानन्नलेपानुच्छिष्टलेपान्नेतस-
श्च ये लेपास्तान्प्रक्षाल्य पादौ चाचम्य प्रयतो भवति ॥ २३ ॥

॥ १८ ॥

१. ६. १६.

तिष्ठन्नाचामेत्प्रव्हो वा ॥ १ ॥

आसीनस्त्रिराचामेद्दृढयंगमाभिरद्भिः ॥ २ ॥

त्रिरोष्ठौ परिमृजेत् ॥ ३ ॥

द्विरित्येके ॥ ४ ॥

सकृदुपस्पृशेत् ॥ ५ ॥

द्विरित्येके ॥ ६ ॥

दक्षिणेन पाणिना सव्यं प्रोक्ष्य पादौ शिरश्चेन्द्रियाण्युपस्पृशेच्च-
क्षुषी नासिके श्रोत्रे च ॥ ७ ॥

I. iv, 15, 16. सचैलो N. U.

I. iv, 15, 17. वापि N. U. तद्देशं N. U. P. divides the Sūtra into three, beginning the second with प्रक्षाल्य and the third with आचम्य.

I. iv, 15, 18. N. leaves out this and the following Sūtras to the end of the Khaṇḍa.

I. v, 16, 7. पाणिपादौ N. U.

अथाप उपस्पृशेत् ॥ ८ ॥

भोक्ष्यमाणस्तु प्रयतोपि हिराचामेद्विः परिमृजेत्सकृदुपस्पृशेत् ॥ ९ ॥

श्यावान्तपर्यन्तावोष्ठावुपस्पृश्याचामेत् ॥ १० ॥

न श्मश्रुभिरुच्छिष्टो भवत्यन्तरास्ये सद्भिर्यावन्न हस्तेनोपस्पृ-
शति ॥ ११ ॥

य आस्याद्विन्दवः पतन्त उपलभ्यन्ते तेष्वचमनं विहि-
तम् ॥ १२ ॥

ये भूमौ न तेष्वचामेदित्येके ॥ १३ ॥

स्वप्ने क्षवथौ शृङ्गाणिकाश्चालम्भे लोहितस्य केशानामग्नेर्गवां

ब्राह्मणस्य स्त्रियाश्चालम्भे महापथं च गत्वामेध्यं चोपस्पृश्या-
प्रयतं च मनुष्यं नीवीं च परिधायाप उपस्पृशेत् ॥ १४ ॥

आर्द्रं वा शकृदोषधीर्भूमिं वा ॥ १५ ॥

हिंसार्थेनासिना मांसं छिन्नमभोज्यम् ॥ १६ ॥

दद्भिरपूपस्य नापच्छिन्द्यात् ॥ १७ ॥

यस्य कुले म्रियेत न तत्रानिर्दशे भोक्तव्यम् ॥ १८ ॥

तथानुत्थितायां सूतिकायाम् ॥ १९ ॥

अन्तःशवे च ॥ २० ॥

अप्रयतोपहतमन्नमप्रयतं न त्वभोज्यम् ॥ २१ ॥

अप्रयतेन तु शूद्रेणोपहतमभोज्यम् ॥ २२ ॥

यस्मिंश्चान्ने केशः स्यात् ॥ २३ ॥

I. v, 16, 10. शावा° N. U., Md.

I. v, 16, 11. उपस्पृशेत् Md.

I. v, 16, 13. ये भूमौ न तेष्वचमनं विहितं ये भूमौ न तेष्वचामेदित्येके Md.

I. v, 16, 14. सिंघाणिका N. U.; शिंघाणिका N.; P. U.; Md. शृंघाणिका
Hir. S.; see the Introduction.

I. v, 16, 18. अनिर्दशाहे Md.

I. v, 16, 21. अप्रयतोपहतं P.; N. U.; N., but the Com. स्पृष्टम्.

अन्यद्वामेध्यम् ॥ २४ ॥

अमेध्यैरवमृष्टम् ॥ २५ ॥

कीटो वामेध्यसेवी ॥ २६ ॥

मूषकलाङ्गं वा पदा वोपहतम् ॥ २७ ॥

सिचा वा ॥ २८ ॥

शुना वापपात्रेण वा दृष्टम् ॥ २९ ॥

सिचा वोपहतमपरिहितस्य ॥ ३० ॥

दास्या वा नक्तमाहतम् ॥ ३१ ॥

भुञ्जानं वा ॥ ३२ ॥ १६ ॥

१. ५. १७.

यत्र शूद्र उपस्पृशेत् ॥ १ ॥

अनर्हद्भिर्वा समानपङ्क्तौ ॥ २ ॥

भुञ्जानेषु वा यत्रानुत्थायोच्छिष्टं प्रयच्छेदाचामेद्वा ॥ ३ ॥

कुत्सयित्वा वा यत्रान्नं दद्युः ॥ ४ ॥

मनुष्यैरवघ्रातमन्यैर्वामेध्यैः ॥ ५ ॥

न नावि भुञ्जीत ॥ ६ ॥

तथा प्रासादे ॥ ७ ॥

कृतभूमौ तु भुञ्जीत ॥ ८ ॥

अनाप्रीते मृन्मये भोक्तव्यम् ॥ ९ ॥

I. v, 16, 25. अवस्पृष्टं N.; P. pr. man; P. U., but the Com. स्पृष्टम्.

I. v, 16, 27. P. U. makes पदा वोपहतम् a new Sūtra.

I. v, 16, 29. स्पृष्ट Md.

I. v, 16, 30. अपरिहितस्य. om. Md.

I. v, 17, 6—10. These Sūtras are made one by N. U. and P., but this is hardly permissible on account of the many verbs.

I. v, 17, 8. तु om. Md.

आप्रीतं चेदभिदग्धे ॥ १० ॥
 परिमृष्टं लौहं प्रयतम् ॥ ११ ॥
 निर्लिखितं दारुमयम् ॥ १२ ॥
 यथागमं यज्ञे ॥ १३ ॥
 नापणीयमन्नमश्रीयात् ॥ १४ ॥
 तथा रसानाममांसमधुलवणानीति परिहाप्य ॥ १५ ॥
 तैलसर्पिषी तूपयोजयेदुदकेवधाय ॥ १६ ॥
 कृतान्नं पर्युषितमखाद्यापेयानाद्यम् ॥ १७ ॥
 शुक्तं च ॥ १८ ॥
 फणितपृथुकतण्डुलकरम्भभरुजसक्तुशाकमांसपिष्टक्षीरविका-
 रौषधिवनस्पतिमूलफलवर्जम् ॥ १९ ॥
 शुक्तं चापरयोगम् ॥ २० ॥
 सर्वं मद्यमपेयम् ॥ २१ ॥
 तथैलकं पयः ॥ २२ ॥
 उष्ट्रीक्षीरमृगीक्षीरसंधिनीक्षीरयमसूक्षीराणीति ॥ २३ ॥
 धेनोश्चानिर्दशायाः ॥ २४ ॥
 तथा कीलालौषधीनां च ॥ २५ ॥
 करञ्जपलाण्डुपरारीकाः ॥ २६ ॥
 यच्चान्यत्परिचक्षते ॥ २७ ॥

- I. v, 17, 10. अग्निदग्धे. N. U; अविदग्धे Md.
 I. v, 17, 11. लोहितम्. Md.
 I. v, 17, 15. रसानामामांसं P.; N.; °नामांसां N. U.; but see the Com.
 I. v, 17, 16. तु प्रयोजयेत् Md.
 I. v, 17, 18. च om. Md.
 I. v, 17, 19. करंब. P. U.; pr. man. फणित Md.
 I. v, 17, 20. चापरसंयोगम्. Md.
 I. v, 17, 25. वनस्पतीनां added in P. U.; N.; but not explained in the Com.
 I. v, 17, 26. कालंज N. U.; पलंडुपलारीका: Md.

क्याकभोज्यमिति हि ब्राह्मणम् ॥ २८ ॥

एकखुरोष्ट्रगवयग्रामसूकरशरभगवाम् ॥ २९ ॥

धेन्वनडुहोर्भक्ष्यम् ॥ ३० ॥

मेध्यमानडुहमिति वाजसनेयकम् ॥ ३१ ॥

कुक्कुटो विकिराणाम् ॥ ३२ ॥

प्लवः प्रतुदाम् ॥ ३३ ॥

कव्यादः ॥ ३४ ॥

हंसभासचक्रवाकसुपर्णाश्च ॥ ३५ ॥

कुञ्चक्रौञ्च वाध्राणिसलक्ष्मणवर्जम् ॥ ३६ ॥

पञ्चनखानां गोधाकच्छपश्चाविट्छल्यकखड्गशशपूतिखषवर्जम्

अभक्ष्यश्चेटो मत्स्यानाम् ॥ ३७ ॥

॥ ३७ ॥

सर्पशीर्षी मृदुरः कव्यादो ये चान्ये विकृता यथा मनुष्य-
शिरसः ॥ ३८ ॥ १७ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने पञ्चमः पटलः समाप्तः ॥

१. ६. १८.

मध्वामं मार्गं मांसं भूमिर्मूलफलानि रक्षा गव्यूतिनिर्वेशनं
युग्यधासश्चोग्रतः प्रतिग्राह्याणि ॥ १ ॥

I. v, 17, 30. कारणाद्वक्ष्यम् N. U. in the Text, and the Commentary कारण-
मष्टकादिविधिः It is taken from the Hiranyakes'i S.

I. v, 17, 31. मेध्यं मांसमा^०. वाजसनेयिकम् N. U.

I. v, 17, 35. हंससारसचक्रवाक N. U.

I. v, 17, 36. वाध्रीणस Md. कुञ्च. Md. Regarding °क्रौञ्च see the Com.

I. v, 17, 37. श्चाविट्छल्यक is the better reading, according to Haradatta,
but against the MSS. श्चाविट्छल्य. Md.

I. v, 17, 39. सर्पशीर्षी. P. U., Text and Com.; N. U.; N. मृदुरः P. U.;
मुदुरः N. U.

I. vi, 18, 1. प्रतिग्राह्याणि Md. मार्गमांसं N. U.

एतान्यपि नानन्तेवास्याहतानीति हारीतः ॥ २ ॥
 आमं वा गृण्हीरन्कृतान्नस्य वा विरसस्य ॥ ३ ॥
 न सुभिक्षाः स्युः ॥ ४ ॥
 स्वयमप्यवृत्तौ ॥ ५ ॥
 सुवर्णं दत्त्वा ॥ ६ ॥
 पशुं वा भुञ्जीत ॥ ७ ॥
 नात्यन्तमन्ववस्येदृत्तिं प्राप्य विरमेत् ॥ ८ ॥
 त्रयाणां वर्णानां क्षत्रियप्रभृतीनां समावृत्तेन न भोक्तव्यम् ॥ ९ ॥
 प्रकृत्या ब्राह्मणस्य भोक्तव्यं कारणादभोज्यम् ॥ १० ॥
 यत्राप्रायश्चित्तं कर्मासेवते प्रायश्चित्तवति ॥ ११ ॥
 चरितनिर्वेशस्य भोक्तव्यम् ॥ १२ ॥
 सर्ववर्णानां स्वधर्मे वर्तमानानां भोक्तव्यं शूद्रवर्जमित्येके ॥ १३ ॥
 तस्यापि धर्मोपनतस्य ॥ १४ ॥
 सुवर्णं दत्त्वा पशुं वा भुञ्जीत नात्यन्तमन्ववस्येदृत्तिं प्राप्य
 विरमेत् ॥ १५ ॥
 संघान्नमभोज्यम् ॥ १६ ॥
 परिकुष्टं च ॥ १७ ॥
 सर्वेषां च शिल्पाजीवानाम् ॥ १८ ॥

- I. vi. 18, 3. P. U. begins a new Sūtra with कृतान्नस्य; प्रतिगृण्हीरन्. Md.
 I. vi, 18, 5. P. U. joins this Sūtra with the following two.
 I. vi, 18, 8. P. U. divides the Sūtra into two, beginning the second
 with वृत्तिम्.
 I. vi, 18, 11. यत्र प्राय^० N. U.
 I. vi, 18, 12. र्निर्वेशस्य N.; P.; Md.
 I. vi, 18, 13. वर्तमानानां च Md.
 I. vi, 18, 16. संघान्नं न P. U.
 I. vi, 18, 17. च सर्वेषाम् N. U.
 I. vi, 18, 18. च om. P. U. °जीविनाम् P. U.

ये च शस्त्रमाजीवन्ति ॥ १९ ॥

ये चाधिम् ॥ २० ॥

भिषक् ॥ २१ ॥

वार्धुषिकः ॥ २२ ॥

दीक्षितोक्तीतराजकः ॥ २३ ॥

अग्नीषोमीयसंस्थायामेव ॥ २४ ॥

हुतायां वा वपायां दीक्षितस्य भोक्तव्यम् ॥ २५ ॥

यज्ञार्थं वा निर्दिष्टे शेषाद्भुञ्जीरन्निति हि ब्राह्मणम् ॥ २६ ॥

क्लीबः ॥ २७ ॥

राज्ञां प्रैषकरः ॥ २८ ॥

अहविर्याजी ॥ २९ ॥

चारी ॥ ३० ॥

अविधिना च प्रव्रजितः ॥ ३१ ॥

यश्चाग्नीनपास्यति ॥ ३२ ॥

यश्च सर्वान्वर्जयते सर्वान्नी च श्रोत्रियो निराकृतिर्वृषलीपतिः

॥ ३३ ॥ १८ ॥

१. ६. १९.

मत्त उन्मत्तो बद्धोणिकः प्रत्युपविष्टो यश्च प्रत्युपवेशयते ताव-
न्तं कालम् ॥ १ ॥

क आश्यान्नः ॥ २ ॥

I. vi, 18, 19. शास्त्रेण P. U.

I. vi, 18, 26. हि om. all except Md. वा om. N. U.

I. vi, 18, 28. प्रैषको P. pr. m.; N. ; P. U. text.

I. vi, 18, 31. प्रव्रजिताः P. U.; प्रव्रजतो Md.

I. vi, 18, 32. N. U. om. this Sūtra.

I. vi, 18, 33. वर्जयेत्स° Md.

I. vi, 19, 1. बद्धोणिकः Md, प्रत्युपवेशयीत Md.

य ईप्सेदिति कण्वः ॥ ३ ॥

पुण्य इति कौत्सः ॥ ४ ॥

यः कश्चन दद्यादिति वार्ष्पायणिः ॥ ५ ॥

यदि हि रजः स्थावरं पुरुषे भोक्तव्यम् । अथ चेच्चलं दानेन निर्दोषो
भवति ॥ ६ ॥

शुद्धा भिक्षा भोक्तव्यैककुणिकौ काण्वकुत्सौ तथा पुष्क-
रसादिः ॥ ७ ॥

सर्वतोपेतं वार्ष्पायणीयम् ॥ ८ ॥

पुण्यस्येप्सतो भोक्तव्यम् ॥ ९ ॥

पुण्यस्याप्यनीप्सतो न भोक्तव्यम् ॥ १० ॥

यतः कुतश्चाभ्युद्यतं भोक्तव्यम् ॥ ११ ॥

नाननियोगपूर्वमिति हारीतः ॥ १२ ॥

अथ पुराणे श्लोकावुदाहरन्ति ॥ १३ ॥

उद्यतामाहतां भिक्षां पुरस्तादप्रवेदिताम् ।

भोज्यां मेने प्रजापतिरपि दुष्कृतकारिणः ॥

न तस्य पितरोऽश्नन्ति दश वर्षाणि पञ्च च ।

न च हव्यं वह्न्यग्निर्यस्तामभ्यवमन्यत इति ॥ १४ ॥

चिकित्सकस्य मृगयोः शल्यकृन्तस्य पाशिनः ।

I. vi, 19, 3. इच्छेत् P. pr. m.

I. vi, 19, 5. कश्चित् P. U.; Md.; N.; N. U. text.

I. vi, 19, 6. रजस्थावरं P. U.; N. U.; P.; N. यदि ह Md.; P. sec. m.

I. vi, 19, 11. अभ्युदितं Md. अभ्युदतं N. U.

I. vi, 19, 12. नाननुयोगं Md.; N. U.

I. vi. 19, 13. श्लोकान् N. U.

I. vi, 19, 14. अप्रचोदितां N. U. अभ्यधिमन्यते Md. च om. N. After this
Sútra N. U., P. U., and Md. insert another verse :—

श्रद्धापूतं तु भोक्तव्यं चोरस्यापि विशेषतः ।

न त्वेव बहुयाज्यस्य यश्चोपनयते बहूनि ॥

श्रद्धापूतस्य Md. But the Commentary neither gives any comment on it,
nor refers to it with a single word.

कुलटायाः षण्ढकस्य च तेषामन्नमनाद्यम् ॥ १८ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

अन्नादे भ्रूणहा मार्ष्टि अनेना अभिशंसति ।

स्तेनः प्रमुक्तो राजनि याचन्ननृतसंकरइति ॥ १९ ॥ १९ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने षष्ठः पटलः ॥

नेमं लौकिकमर्थं पुरस्कृत्य धर्मांश्चरेत् ॥ १ ॥

निष्फला ह्यभ्युदये भवन्ति ॥ २ ॥

तद्यथाम्रे फलार्थं निमित्ते छाया गन्ध इत्यनूपद्यन्ते ।

एवं धर्ममपि चर्यमाणमर्था अनूपद्यन्ते ॥ ३ ॥

नो चेदनूपद्यन्ते न धर्महानिर्भवति ॥ ४ ॥

I. vi, 19, 16. In this Sūtra we have a great confusion. Md., P. U., Text, P., read with slight variations :—

अन्नादे भ्रूणहा मार्ष्टि पत्न्यौ भार्यापचारिणी । गुरौ शिष्यश्च याज्यश्चात्विक्षु स्तेनो राजनि ॥
[राजनिनिति Md.] [राजनिकिल्बिषम् P. U.]

स्तेनः प्रमुक्तो राजनि अनेना अभिशंसति । याचन्ननृतसंकर इति ॥

N. U. text apparently has had the same reading, but it has been mixed partly with the Commentary.

The reading of our Text is that of N. and of the Hiraṇyakes'in's, who, however, have the modern form 'संगरे' for 'संकरे'.

The reasons why I prefer the reading of N. are—

(1) Because N. U. comments on our Text only, and P. U. gives first the Commentary on our Text, and after that a Commentary on पत्न्यौ भार्या &c., whence it appears, that the latter part of the Commentary is a later addition ;

(2) Because Haradatta, according to both N. U. and P. U., states distinctly, that स्तेनः प्रमुक्तो राजनि is the *third páda* of the verse, which it can only be, if our reading is adopted.

(3) Because the fuller reading mentions the king's guilt twice.

The interpolation seems, however, to be old, as such different redactions of the Sūtra as Md. and P. have it.

I. vii, 20, 3. अर्थादयो N. U.

I. vii, 20, 4. नोचेदनूपद्यन्ते om. Md.

अनसूयुर्दुष्प्रलम्भः स्यात्कुहकशठनास्तिकबालवादिषु ॥ ६ ॥
 न धर्माधर्मौ चरत आवं स्व इति । न देवगन्धर्वा न पितर
 इत्याचक्षतेयं धर्मोयमधर्म इति ॥ ६ ॥
 यं त्वार्याः क्रियमाणं प्रशंसन्ति स धर्मो यं गर्हन्ते सोधर्मः ॥ ७ ॥
 सर्वजनपदेष्वेकान्तसमाहितमार्याणां वृत्तं सम्यग्विनीतानां वृद्धा-
 नामात्मवतामलोलुपानामदाम्भिकानां वृत्तसादृश्यं भजेत ॥ ८ ॥
 एवमुभौ लोकावभिजयति ॥ ९ ॥
 अविहिता ब्राह्मणस्य बणिज्या ॥ १० ॥
 आपदि व्यवहरेत् पण्यानामपण्यानि व्युदस्यन् ॥ ११ ॥
 मनुष्यान् रसान् रागाङ्गन्धानन्नं चर्म गवां वशां श्लेष्मोदके तोक्म-
 किण्वे पिप्पलिमरीचे धान्यं मांसमायुधं सुकृताशां च ॥ १२ ॥
 तिलतण्डुलांस्त्वेव धान्यस्य विशेषेण न विक्रीणीयात् ॥ १३ ॥
 अविहितश्चैतेषां मिथो विनिमयः ॥ १४ ॥
 अन्नेन चान्नस्य मनुष्याणां च मनुष्यै रसानां च रसैर्गन्धानां
 च गन्धैर्विद्यया च विद्यानाम् ॥ १५ ॥
 अक्रीतपण्यैर्व्यवहरेत् ॥ १६ ॥ २० ॥

१. ७. २१.

मुञ्जबल्वजैर्मूलफलैः ॥ १ ॥
 तृणकाष्ठैरविकृतैः ॥ २ ॥
 नात्यन्तमन्ववस्येत् ॥ ३ ॥
 वृत्तिं प्राप्य विरमेत् ॥ ४ ॥

- I. vii, 20, 5. दुष्प्रलम्भस्यात् P.
 I. vii, 20, 7. यत्त्वार्याः P. sec. m., Md. यद्गर्हन्ते Md.
 I. vii, 20, 8. आर्याणां वृत्तं स्वधर्मनिरतानां सम्यग्वि° N. U.
 I. vii, 20, 12. गवा वसाः N. U; पिप्पली P. U.; N. U.; N. मरिचे P. U.; Md.
 आयुधान् Md.
 I. vii, 20, 16. व्यवहरेत् N.
 I. vii, 21, 4. P. U. joins this Sūtra to the preceding.

न पतितैः संव्यवहारो विद्यते ॥ ६ ॥

तथापपात्रैः ॥ ६ ॥

अथ पतनीयानि ॥ ७ ॥

स्तेयमाभिः शस्यं पुरुषवधो ब्रह्मोज्झं गर्भशातनं मातुः पितुरिति
योनिः संबन्धे सहापत्ये स्त्रीगमनं सुरापानमसंयोगसंयोगः ॥ ८ ॥

गुर्वीसखिं गुरुसखिं च गत्वान्याँश्च परतल्पान् ॥ ९ ॥

नागुरुतल्पे पततीत्येके ॥ १० ॥

अधर्माणां तु सततमाचारः ॥ ११ ॥

अथाशुचिकराणि ॥ १२ ॥

शूद्रगमनमार्यस्त्रीणाम् ॥ १३ ॥

प्रतिषिद्धानां मांसभक्षणम् ॥ १४ ॥

शुनो मनुष्यस्य कुक्कुटसूकराणां ग्राम्याणां क्रव्यादसाम् ॥ १५ ॥

मनुष्याणां मूत्रपुरीषप्राशनम् ॥ १६ ॥

शूद्रोच्छिष्टमपपात्रागमनं चार्याणाम् ॥ १७ ॥

एतान्यपि पतनीयानीत्येके ॥ १८ ॥

अतोऽन्यानि दोषवन्त्यशुचिकराणि भवन्ति । दोषं बुद्ध्वा न पूर्वः प-
रेभ्यः पतितस्य समाख्याने स्याद्दर्जयेत्त्वेन धर्मेषु ॥ १९ ॥ २१ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने सप्तमः पटलः ॥

अध्यात्मिकान्योगाननुतिष्ठेन्न्यायसंहिताननैश्चारिकान् ॥ १ ॥

I. vii, 21, 6. अथ Md.

I. vii, 21, 9. °सखीं both times Md.; P. U. गुर्वीसखीं N., but see the Com.

I. vii, 21, 14. प्रतिषिद्धानां च Md.

I. vii, 21, 16. मनुष्याणां च Md.

I. vii, 21, 19. P. U. begins a new Sūtra with दोषं.

I. viii, 22, 1. आध्यात्मिकान्यो° Md.; P. sec. m.; but see the Com.
°सहितान् P. U.

आत्मलाभान्न परं विद्यते ॥ २ ॥
 तत्रात्मलाभीयाञ्छोकानुदाहरिष्यामः ॥ ३ ॥
 पूः प्राणिनः सर्व एव गुहाशयस्य ।
 अहन्यमानस्य विकल्मषस्य ।
 अचलं चलनिकेतं येनुतिष्ठन्ति तेमृताः ॥ ४ ॥
 यदिदमिदि हेदि ह लोके विषयमुच्यते ।
 विधूय कविरेतदनुतिष्ठेद्गुहाशयम् ॥ ५ ॥
 आत्मन्नेवाहमलब्धैतद्धितं सेवस्व नाहितम् ।
 अथान्येषु प्रतीच्छामि साधुष्ठानमनपेक्षया ।
 महान्तं तेजस्कायं सर्वत्र निहितं प्रभुम् ॥ ६ ॥
 सर्वभूतेषु यो नित्यो विपश्चिदमृतो ध्रुवः ।
 अनङ्गोऽशब्दोऽशरीरोऽस्पर्शश्च महाञ्छुचिः ।
 स सर्वं परमा काष्ठा स वैषुवतं स वै वैभाजनं पुरम् ॥ ७ ॥
 तं योनुतिष्ठेत्सर्वत्र प्राध्वं चास्य सदाचरेत् ।
 दुर्दर्शं निपुणं युक्तो यः पश्येत्स मोदेत विष्टप इति ॥८॥२२॥

१. ८. २३.

आत्मन्पश्यन्सर्वभूतानि न मुह्येच्चिन्तयन्कविः ।
 आत्मानं चैव सर्वत्र यः पश्येत्स वै ब्रह्मा नाकपृष्ठे विराजति ॥१॥
 निपुणोऽणीयान्विसोर्णाया यः सर्वमावृत्य तिष्ठति ।
 वर्षीयांश्च पृथिव्या ध्रुवः सर्वमारभ्य तिष्ठति ॥

I. viii, 22, 5. उच्यतेवधूय P.

I. viii, 22, 6. अलब्धैतत् P. U.; text N.

I. viii, 22, 7. वै om. P. U. वैषुवतं P. U. Text and Com.

I. viii, 22, 8. इति om. Md.; P. U.; N.

स इन्द्रियैर्जगतोस्य ज्ञानादन्योन्यस्य ज्ञेयात्परमेष्ठी विभाजः ।

तस्मात्कायाः प्रभवन्ति सर्वे स मूलं शाश्वतिकः स नित्यः॥२॥

दोषाणां तु निर्घातो योगमूल इह जीविते ।

निर्हृत्य भूतदाहीयान्दोषमं गच्छति पण्डितः ॥ ३ ॥

अथ भूतदाहीयान्दोषानुदाहरिष्यामः ॥ ४ ॥

क्रोधो हर्षो रोषो लोभो मोहो दम्भो द्रोहो मृषोद्यमत्याशपरीवा-
दावसूया काममन्यु अनात्म्यमयोगस्तेषां योगमूलो
निर्घातः ॥ ५ ॥

अक्रोधोहर्षोरोषोलोभोमोहोदम्भोद्रोहः सत्यवचनमनत्याशोपैशुन-
मनसूया संविभागस्त्याग आर्जवं मार्दवं शमो दमः सर्व-
भूतैरविरोधो योग आर्यवमानृशंस्यं तुष्टिरिति सर्वाश्रमाणां सम-
यपदानि तान्यनुतिष्ठान्विधिना सार्वगामी भवति ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्नेष्टमः पटलः ॥

क्षत्रियं हत्वा गवां सहस्रं वैरयातनार्थं दद्यात् ॥ १ ॥

शतं वैश्ये ॥ २ ॥

दश शूद्रे ॥ ३ ॥

ऋषभश्चात्राधिकः सर्वत्र प्रायश्चित्तार्थः ॥ ४ ॥

स्त्रीषु चैतेषामेवम् ॥ ५ ॥

पूर्वयोर्वर्णयोर्वेदाध्यायं हत्वा सवनगतं वाभिश्चस्तः ॥ ६ ॥

I. viii, 23, 2. Line b, आवृत्य Md.; Line c, अन्योन्यस्य N.; Line d, नित्यः कः Md.

I. viii, 23, 3. भूतदाहादीन् N. U. text; भूतदाहान् P. sec. man. Md.; N. om. all from निर्हृत्य.

I. viii, 23, 5. आनात्म्यं Md.

I. viii, 23, 6. आनृशंसं N. U. आनृशसं आनृशंसं P. U. Com.

I. ix, 24, 4. प्रायश्चित्तार्थं P.; N.

ब्राह्मणमात्रं च ॥ ७ ॥
 गर्भं च तस्याविज्ञातम् ॥ ८ ॥
 आत्रेयीं च स्त्रियम् ॥ ९ ॥
 तस्य निर्वेशः ॥ १० ॥
 अरण्ये कुटिं कृत्वा वाग्यतः शवशिरध्वजोर्धशाणीपक्षमधोना-
 भ्युपरिजान्वाच्छाद्य ॥ ११ ॥
 तस्य पन्था अन्तरा वर्त्मनी ॥ १२ ॥
 दृष्ट्वा चान्यमुत्क्रामेत् ॥ १३ ॥
 खण्डेन लोहितकेन शरावेण ग्रामे प्रतिष्ठेत् ॥ १४ ॥
 कोभिशस्ताय भिक्षामिति सप्तागाराणि चरेत् ॥ १५ ॥
 सा वृत्तिः ॥ १६ ॥
 अलब्धोपवासः ॥ १७ ॥
 गाश्च रक्षेत् ॥ १८ ॥
 तासां निष्क्रमणप्रवेशने द्वितीयो ग्रामेर्थः ॥ १९ ॥
 द्वादश वर्षाणि चरित्वा सिद्धः सद्भिः संप्रयोगः ॥ २० ॥
 आजिपथे वा कुटिं कृत्वा ब्राह्मणगव्योपजिगीषमाणो वसेत् ।
 त्रिःप्रतिराद्वोपजित्य वा मुक्तः ॥ २१ ॥
 आश्वमेधिकं वावभृथमवेत्य मुच्यते ॥ २२ ॥
 धर्मार्थसंनिपातेर्थग्राहिण एतदेव ॥ २३ ॥

I. ix, 24, 10. निर्वेषः P.; P. U.; N.; Md.

I. ix, 24, 11. कुटीं N. U.; शवशिरध्वजो Md. But see Notes to the Translation.

I. ix, 24, 13. वान्यमु° N. U.; P. U.

I. ix, 24, 14. लौहितकेन P.; खण्डनखेन P. sec. m. शरावेण वा Md.

I. ix, 24, 17. अलब्धोपवासः P. The reading in the text seems preferable, as lectio doctior.

गुरुं हत्वा श्रोत्रियं वा कर्मसमाप्तमेतेनैव विधिनोत्तमादुच्छ्रा-
साच्चरेत् ॥ २४ ॥

नास्यास्मिँल्लोके प्रत्यापत्तिर्विद्यते। कल्मषं तु निर्हण्यते ॥ २५ ॥ २४ ॥

१. ९. २५.

गुरुतल्पगामी सवृषणं शिश्रं परिवास्याञ्जलावाधाय दक्षिणां
दिशमनावृत्तिं व्रजेत् ॥ १ ॥

ज्वालितां वा सूर्मिं परिष्वज्य समाप्नुयात् ॥ २ ॥

सुरापोऽग्निस्पर्शां सुरां पिबेत् ॥ ३ ॥

स्तेनः प्रकीर्णकेशोऽसे मुसलमादाय राजानं गत्वा कर्मचिक्षीत ।

तेनैनं हन्यात् । वधे मोक्षः ॥ ४ ॥

अनुज्ञातेनुज्ञातारमेनः स्पृशति ॥ ५ ॥

अग्निं वा प्रविशेत्तीक्ष्णं वा तप आयच्छेत् ॥ ६ ॥

भक्तापचयेन वात्मानं समाप्नुयात् ॥ ७ ॥

कृच्छ्रसंवत्सरं वा चरेत् ॥ ८ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ॥ ९ ॥

स्तेयं कृत्वा सुरां पीत्वा गुरुदारं च गत्वा ब्रह्महत्यामकृत्वा ।

चतुर्थकाला मितभोजनाः स्युरपोभ्यवेयुः सवनानुकल्पम् ।

स्थानासनाभ्यां विहरन्त एते त्रिभिर्वर्षैरप पापं नुदन्ते ॥ १० ॥

I. ix. 24, 25. नास्यान्यस्मिन् Md. After this Sūtra Md. adds गवां हत्वा त्रिश्वान्द्रायणं चरेद्वादश यथाधिगं पशून् दत्वा ॥ But these words were not in Haradatta's copy, as he says in his Com. on I. ix. 26, 1, in regard to the wilful killing of a cow, बुद्धिपूर्वं तु । गां हत्वा वैश्यवदित्यादि स्मृत्यन्तरोक्तं द्रष्टव्यम् ॥

I. ix, 25, 1. परिवास्य Md.; आदाय Md.

I. ix, 25, 2. वा om. Md.

I. ix, 25, 5. एनस्पृशति P.

I. ix, 25, 6. P. U. begins a new Sūtra with तीक्ष्णं.

I. ix, 25, 8. कृच्छ्रं संवत्सरं. N. U.; N.; P. But see Sūtra I. ix, 27, 8.

I. ix, 25, 10. वर्षैरथ P.; P. U. Text, but see the Com.

१. ९. २५. ११। २६. १०.

प्रथमं वर्णं परिहाप्य प्रथमं वर्णं हत्वा संग्रामं गत्वावतिष्ठेत ।

तत्रैनं हन्युः ॥ ११ ॥

अपि वा लोमानि त्वचं मांसमिति हावयित्वाग्निं प्रविशेत् ॥ १२ ॥

वायसप्रचलाकबर्हिणचक्रवाकहंसभासमण्डूकनकुलडेरिका-

श्वहिंसायां शूद्रवत्प्रायश्चित्तम् ॥ १३ ॥ २६ ॥

१. ९. २६.

धेन्वनडुहोश्चाकारणात् ॥ १ ॥

धुर्यवाहप्रवृत्तौ चेतरेषां प्राणिनाम् ॥ २ ॥

अनाक्रोश्यमाक्रुश्यानृतं वोक्त्वा त्रिरात्रमक्षीराक्षारालवणभो-

जनम् ॥ ३ ॥

शूद्रस्य सप्तरात्रमभोजनम् ॥ ४ ॥

स्त्रीणां चैवम् ॥ ५ ॥

येष्वाभिश्चस्यं तेषामेकाङ्गं छित्त्वाप्राणहिंसायाम् ॥ ६ ॥

अनार्यवपैशुनप्रतिषिद्धाचारेष्वभक्ष्याभोज्यापेयप्राशने शूद्रायां च

रेतः सिल्कायोनौ च दोषवच्च कर्माभिसंधिपूर्वं कृत्वानभिसं-

धिपूर्वं वाबुद्धिभिरप उपस्पृशेद्द्वारुणीभिर्वान्यैर्वा पवित्रैर्यथा

कर्माभ्यासः ॥ ७ ॥

गर्दभेनावकीर्णी निर्ऋतिं पाकयज्ञेन यजेत ॥ ८ ॥

तस्य शूद्रः प्राश्नीयात् ॥ ९ ॥

मिथ्याधीतप्रायश्चित्तम् ॥ १० ॥

I. ix, 25, 13. वायसकृकलासप्र° P. U.; डेरिका° Md.

I. ix, 26, 2. धुर्यवाहप्रवाहप्रवृत्तौ Md.

I. ix, 26, 3. चोक्त्वा P. U.; N. U. °क्षारलवणं Md.

I. ix, 26, 6. आभिश्चस्यं P.; P. U.; N. But see above I. vii, 19, 8.

°प्राणिहिंसायां Md.; N.

संवत्सरमाचार्यहिते वर्तमानो वाचं यच्छेत्स्वाध्याय एवोत्सृज्य-
मानो वाचमाचार्य आचार्यदारे वा भिक्षाचर्ये च ॥ ११ ॥
एवमन्येष्वपि दोषवत्स्वपतनीयेषूत्तराणि यानि वक्ष्यामः ॥ १२ ॥
काममन्युभ्यां वा जुहुयात्कामोकार्षान्मन्युरकार्षीदिति जपेद्वा
॥ १३ ॥

पर्वणि वा तिलभक्ष उपोष्य वा श्वोभूत उदकमुपस्पृश्य सा-
वित्रीं प्राणायामशः सहस्रकृत्व आवर्तयेदप्राणायामशो
वा ॥ १४ ॥ २६ ॥

१. ९. २७.

श्रावण्यां पौर्णमास्यां तिलभक्ष उपोष्य वा श्वोभूते महानदमुद-
कमुपस्पृश्य सावित्र्या समित्सहस्रमादध्याज्जपेद्वा ॥ १ ॥
इष्टियज्ञकृतून्वा पवित्रार्थानाहरेत् ॥ २ ॥
अभोज्यं भुक्त्वा नैष्परीष्यम् ॥ ३ ॥
तत्सप्तरात्रेणावाप्यते ॥ ४ ॥
हेमन्तशिशिरयोर्वोभयोः संध्योरुदकमुपस्पृशेत् ॥ ५ ॥
कृच्छ्रद्वादशरात्रं वा चरेत् ॥ ६ ॥
व्यहमनक्ताश्यदिवाशी ततस्त्यहं व्यहमयाचितव्रतस्त्यहं नाश्नाति
किंचनेति कृच्छ्रद्वादशरात्रस्य विधिः ॥ ७ ॥

I. ix, 26, 11. उत्सृजमानो Md.; आचार्यवदाचार्यदारे भिक्षाचर्ये च Md.;
भिक्षाचर्ये N.; P.; P. U.

I. ix, 26, 12. अपतनीयेषु om. Md.

I. ix, 26, 13. P. U. makes जपेद्वा a separate Sūtra.

I. ix, 26, 14. महानदमुदकमुप° N. U. The reading is taken from the
Hiranyakes'isūtra.

I. ix, 27, 1. वा om. Md.

I. ix, 27, 3. नैष्परीषं N. U.; N.; N. U. joins this with the following
Sūtra.

I. ix, 27, 6. कृच्छ्रं द्वादशरात्रं N.

I. ix, 27, 7. अयाचितं व्रतं Md. कृच्छ्रं द्वादशरात्रस्य Md.

एतमेवाभ्यसेत्संवत्सरं स कृच्छ्रसंवत्सरः ॥ ८ ॥

अथापरम् । बहून्यप्यपतनीयानि कृत्वा त्रिभिरनश्वत्पारायणैः
कृतप्रायश्चित्तो भवति ॥ ९ ॥

अनार्यां शयने बिभ्रद्दृढं कषायपः ।

अब्राह्मण इव वन्दित्वा तृणेष्वसीत पृष्ठतप् ॥ १० ॥

यदेकरात्रेण करोति पापं कृष्णं वर्णं ब्राह्मणः सेवमानः ।

चतुर्थकाल उदकाभ्यवायो त्रिभिर्वर्षैस्तदपहन्ति पापम् । ११ ।

॥ २७ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने नवमः पटलः समाप्तः ॥

यथा कथा च परपरिग्रहमभिमन्यते स्तेनो ह भवतीति कौत्स-
हारीतौ तथा कण्वपुष्करसादी ॥ १ ॥

सन्त्यपवादाः परिग्रहेष्विति वाष्प्यायणिः ॥ २ ॥

शम्योषा युग्यवासो न स्वामिनः प्रतिषेधयन्ति ॥ ३ ॥

अतिव्यपहारो व्यृद्धो भवति ॥ ४ ॥

सर्वत्रानुमतिपूर्वमिति हारीतः ॥ ५ ॥

न पतितमाचार्यं ज्ञातिं वा दर्शनार्थो गच्छेत् ॥ ६ ॥

न चास्माद्भोगानुपयुञ्जीत ॥ ७ ॥

यदृच्छासंनिपात उपसंगृह्य तूष्णीं व्यतिव्रजेत् ॥ ८ ॥

I. ix, 27, 8. एवमेतान्य° P. U. text only; एवमेव N. U.; अभ्यसेत् N.; N. U.; अभ्यसेत्कृच्छ्रसंवत्सरं स° Md.

I. ix, 27, 9. अनश्वत्पराय° P. U.

I. ix, 27, 11. अभ्युपायो. P. sec. m., N. U.; अभ्यर्थायो N.

I. ix, 28, 1. काण्व° Md., N. U.

I. x, 28, 2. परपरिग्रहेष्विति P. sec. m.

I. x, 28, 4. अतिव्यवहारः Md., N. U.

I. x, 28, 5. अनुमिति° P.; N.

I. x, 28, 6. दर्शनार्थं N.

माता पुत्रत्वस्य भूयांसि कर्माण्यारभते । तस्यां शुश्रूषा नित्या
पतितायामपि ॥ ९ ॥

न तु धर्मसंनिपातः स्यात् ॥ १० ॥

अधर्माहितान्भोगाननुज्ञाय न वयं चाधर्मश्चेत्यभिव्याहृत्याधोना-
भ्युपरिजान्वाच्छाद्य त्रिषवणमुदकमुपस्पृशन्नक्षीराक्षाराल-
वणं भुञ्जानो द्वादश वर्षाणि नागारं प्रविशेत् ॥ ११ ॥

ततः सिद्धिः ॥ १२ ॥

अथ संप्रयोगः स्यादर्थैः ॥ १३ ॥

एतदेवान्येषामपि पतनीयानाम् ॥ १४ ॥

गुरुतल्पगामी तु सुषिरां सूर्मि प्रविश्योभयत आदीप्याभिदहे-
दात्मानम् ॥ १५ ॥

मिथ्यैतदिति हारीतः ॥ १६ ॥

यो ह्यात्मानं परं वाभिमन्यतेभिशस्त एव स भवति ॥ १७ ॥

एतेनैव विधिनोत्तमादुच्छ्वासाच्चरेत् । नास्यास्मिँल्लोके प्रत्यापत्ति-
र्विद्यते । कल्मषं तु निर्हण्यते ॥ १८ ॥

दारव्यतिक्रमी खराजिनं बहिल्लोम परिधाय दारव्यतिक्रमिणे
भिक्षामिति सप्तागाराणि चरेत् । सा वृत्तिः षण्मासान् ॥ १९ ॥
स्त्रियास्तु भर्तृव्यतिक्रमे कृच्छ्रद्वादशरात्राभ्यासस्तावन्तं कालम्
॥ २० ॥

अथ भूणहा श्वाजिनं खराजिनं वा बहिल्लोम परिधाय पुरुष-
शिरः प्रतीपानार्थमादाय ॥ २१ ॥ २८ ॥

I. x, 28, 10. संनिवापः Md.

I. x, 28, 11. °क्षारल° Md.

I. x, 28, 15. दहेत् P. U.

I. x, 28, 20. भर्तृव्यतिक्रमे P. U.; P.; N. U.; Md. But the correctness of the reading of N. is proved by the Com. भर्तृव्यतिक्रम इति च्छान्दसो रेफलोपः ॥

I. x, 28, 21. प्रतिपादनार्थमादाय Md.; प्रतिपानार्थं N.; P. U. ends the Khandā after I. x, 29, 1.

१. १०. २९.

खट्वाङ्गं दण्डार्थं कर्मनामधेयं प्रब्रुवाणश्चङ्क्रम्येत को भ्रूणघ्ने
भिक्षामिति । ग्रामे प्राणवृत्तिं प्रतिलभ्य शून्यागारं वृक्षमूलं
वाभ्युपाश्रयेन्न हि म आर्यैः संप्रयोगो विद्यते ॥ एतेनैव
विधिनोत्तमादुच्छ्वासाच्चरेत् । नास्यास्मिँल्लोके प्रत्यापत्तिर्वि-
द्यते । कल्मषं तु निर्हण्यते ॥ १ ॥

यः प्रमत्तो हन्ति प्राप्तं दोषफलम् ॥ २ ॥

सह संकल्पेन भूयः ॥ ३ ॥

एवमन्येष्वपि दोषवत्सु कर्मसु ॥ ४ ॥

तथा पुण्यक्रियासु ॥ ५ ॥

परीक्षार्थोपि ब्राह्मण आयुधं नादधीत ॥ ६ ॥

यो हिंसार्थमभिक्रान्तं हन्ति मन्युरेव मन्युं स्पृशति न तस्मिन्दो-
ष इति पुराणे ॥ ७ ॥

I. x, 29, 1. चक्रमेत P. U.; P.; N.

I. x, 29, 2. प्रयतो N. U. Text.; P. pr. m.

I. x, 29, 6. आददीत N. U.; N.; P. U. sec. m.

I. x, 29, 7. Md. adds after this Sūtra :—

अध्यायनं कुलं जातं यो हन्यादाततायिनम् ।

न तेन भ्रूणहा स स्यान्मन्युस्तं मन्युमृच्छति ॥

अग्निदो गरदश्चैव शस्त्रपाणिर्धनापहः ।

क्षेत्रदारहरश्चैव षडेते आततायिनः ॥

आततायिनमायान्तमपि वेदान्तपारगम् ।

जिघांसन्तं जिघांसियान्न तेन भ्रूणहा भवेत् ॥

गोब्राह्मणानां स्वशरीरहेतोरा श्राभिघातः शरणागतं च ।

स्त्रीणां च केशग्रहणे प्रवृत्ते विप्रेण शस्त्रग्रहणं प्रशस्तम् ॥

In the first line अध्यापकं and कुले must be read, and in the sixth जिघांसीयात्.

The first two lines are from Baudhāyana I. 10, the next four from Vāsishṭha III., and, I suppose, they have got into the text from the commentary, in which they are actually quoted. The Hiraṇyakes'isūtra has the first two lines, preceded by अथाप्युदाहरन्ति । But it is quite clear from Haradatta's words, that he did not know them. See Notes to the Translation.

अथाभिशास्ताः समवयसाय चरेयुर्धर्म्यमिति सांशित्येतरेतरया-
जका इतरेतराध्यापका मिथो विवहमानाः ॥ ८ ॥

पुत्रान्संनिष्पाद्य ब्रूयुर्विप्रव्रजतास्मदेवं ह्यस्मत्स्वार्याः संप्रत्यपत्स्य-
थेति ॥ ९ ॥

अथापि न सेन्द्रियः पतति ॥ १० ॥

तदेतेन वेदितव्यम् । अङ्गहीनो हि साङ्गं जनयति ॥ ११ ॥

मिथ्यैतदिति हारीतः ॥ १२ ॥

दधिधानीसधर्मा स्त्री भवति ॥ १३ ॥

यो हि दधिधान्यामप्रयतं पय आतच्य मन्थति न तेन धर्म-
कृत्यं क्रियते । एवमशुचि शुक्लं यन्निर्वर्तते न तेन सह संप्र-
योगो विद्यते ॥ १४ ॥

अभीचारानुव्याहारावशुचिकरावपतनीयौ ॥ १५ ॥

पतनीयाविति हारीतः ॥ १६ ॥

पतनीयवृत्तिस्त्वशुचिकराणां द्वादश मासान्द्वादशार्धमासान्द्वादश
द्वादशाहान्द्वादश सप्ताहान्द्वादश त्र्यहान्द्वादशाहं सप्ताहं त्र्यहं
व्यहमेकाहम् ॥ १७ ॥

I. x, 29, 8. विवाहमानाः P. U.; P.; N. U. सांशित्येतर° N. U.; Md.; P. pr. m.

I. x, 29, 9. अस्मात्स्वार्याः P. pr. m; P. U.; N. The Com. gives no explanation of this form, or of its v. l. अस्मत्स्वा° (N. U.; P. sec. m. Md.), but simply its equivalent अस्मासु. I prefer अस्मत्सु, because it admits of an explanation, अस्मद् + सु.—विप्रव्रजिताः स्मदेवं ह्यस्मत्स्वार्याः संप्रत्यवपत्स्यते. Md. But see the Com.

I. x, 29, 10. तथापि P.

I. x, 29, 14. आतच्य Md. आतव्यमथिन P. U. निर्वर्तते N.; P. U.; N. U.

I. x, 29, 15. अभिचार° Md.; N. But see the Com. अनुव्यवहारौ P. U.

I. x, 29, 17. Md. adds द्वादश व्यहान् after सप्ताहान्.

१. १०. २९. १८—११. ३०. १५.

इत्यशुचिकरनिर्वेशो यथा कर्माभ्यासः ॥ १८ ॥ २९ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने दशमः पटलः समाप्तः ॥

१. ११. ३०.

विद्यया स्नातीत्येके ॥ १ ॥

तथा व्रतेनाष्टचत्वारिंशत्परीमाणेन ॥ २ ॥

विद्या व्रतेन चेत्येके ॥ ३ ॥

तेषु सर्वेषु स्नातकवद्भूतिः ॥ ४ ॥

समाधिविशेषाच्छ्रुतिविशेषाच्च पूजायां फलविशेषः ॥ ५ ॥

अथ स्नातकव्रतानि ॥ ६ ॥

पूर्वेण ग्रामान्निष्क्रमणप्रवेशनानि शीलयेदुत्तरेण वा ॥ ७ ॥

संध्योश्च बहिर्ग्रामादासनं वाग्यतश्च ॥ ८ ॥

विप्रतिषेधे श्रुतिलक्षणं बलीयः ॥ ९ ॥

सर्वान्नागान्वाससि वर्जयेत् ॥ १० ॥

कृष्णं च स्वाभाविकम् ॥ ११ ॥

अनूद्वासि वासो वसीत ॥ १२ ॥

अप्रतिकृष्टं च शक्तिविषये ॥ १३ ॥

दिवा च शिरसः प्रावरणं वर्जयेन्मूत्रपुरीषयोः कर्म परिहाप्य

॥ १४ ॥

शिरस्तु प्रावृत्य मूत्रपुरीषे कुर्याद्भूम्यां किञ्चिदन्तर्धाय ॥ १५ ॥

I. x, 29, 18. निर्वेषः P.; N.; N. U.; Md. इति om Md.

I. xi, 30, 2. वृत्तेन P. U.; अष्टचत्वारिंशद्वर्षप.° P. sec. m. परिमाणेन N.; Md.; N. U. Text; but see the Com.

I. xi, 30, 3. विद्यया P. sec. m.

I. xi, 30, 5. पूजायां च Md.

I. xi, 30, 8. वाग्यतस्य Md.

I. xi, 30, 11. कृष्णं वा N. U.

I. xi, 30, 12. अनुद्वासि Md., but see the Com.

I. xi, 30, 13. अप्रतिकृष्टं N. U.; P. U.

छायायां मूत्रपुरीषयोः कर्म वर्जयेत् ॥ १६ ॥

स्वां तु छायामवमेहेत् ॥ १७ ॥

न सोपानन्मूत्रपुरीषे कुर्यात्कृष्टे पथ्यप्सु च ॥ १८ ॥

तथा ष्ठीवनमैथुनयोः कर्माप्सु वर्जयेत् ॥ १९ ॥

अग्निमादित्यमपो ब्राह्मणं गां देवताश्चाभिमुखो मूत्रपुरीषयोः
कर्म वर्जयेत् ॥ २० ॥

अश्मानं लोष्ठमार्द्रानोषधिवनस्पतीनूर्ध्वानाच्छिद्य मूत्रपुरीषयोः
शुन्धनं वर्जयेत् ॥ २१ ॥

अग्निमपो ब्राह्मणं गां देवता द्वारं प्रति पादं च शक्तिविषये
नाभिप्रसारयीत ॥ २२ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ॥ २३ ॥ ३० ॥

१. ११. ३१.

प्राङ्मुखोन्नानि भुञ्जीत उच्चरेद्दक्षिणामुखः ।

उदङ्मुखो मूत्रं कुर्यात्प्रत्यक्पादावनेजनमिति ॥ १ ॥

आरादावसथान्मूत्रपुरीषे कुर्याद्दक्षिणां दिशं दक्षिणापरां वा ॥ २ ॥

अस्तमिते च बहिर्गामादारादावसथाद्वा मूत्रपुरीषयोः कर्म
वर्जयेत् ॥ ३ ॥

I. xi, 30, 17. The Com. states that तु छायां, not तु च्छायां, is the correct reading.

I. xi, 30, 22. °मादित्यं Md. गा P. U.; Md.; N. U. प्रतिवातं P. U.; N.; P. But see the Com.

I. xi, 31, 2. °आराच्चाव° Md. P. U. begins a new Sūtra with दक्षिणाम.

I. xi, 31, 3. शुन्धनं वर्जयेत् N. U. After this Sūtra Md. and N. U. add: शिरःपरिवेष्टनं प्रथमं निवीतं द्वितीयं दिशावलोकनं तृतीयमन्तर्धानं चतुर्थं मौनं पञ्चमं पुरीषं षष्ठं मृत्तिकाग्रहणं सप्तममुदकमष्टममेतदष्टकमित्याचक्षते ॥ [इत्येतदष्टकमित्या° N. U.].

Though N. U. adds after these words, स्पष्टार्थम्, I do not believe that they originally belonged to the Sūtra. For their substance has already been given I. xi, 30, 15, and they break the connexion of the preceding and following Sūtras, which according to their construction belong closely together.

Neither of the other MSS nor the Hir. S. show the slightest trace of a lacuna.

- देवताभिधानं चाप्रयतः ॥ ४ ॥
 परुषं चोभयोर्देवतानां राज्ञश्च ॥ ५ ॥
 ब्राह्मणस्य गोरिति पदोपस्पर्शनं वर्जयेत् ॥ ६ ॥
 हस्तेन चाकारणात् ॥ ७ ॥
 गोर्दक्षिणानां कुमार्याश्च परीवादान्वर्जयेत् ॥ ८ ॥
 स्तृहन्तीं च गां नाचक्षीत ॥ ९ ॥
 संसृष्टां च वत्सेनानिमित्ते ॥ १० ॥
 नाधेनुमधेनुरिति ब्रूयात् ॥ ११ ॥
 धेनुभव्येत्येव ब्रूयात् ॥ १२ ॥
 न भद्रं भद्रमिति ब्रूयात् ॥ १३ ॥
 पुण्यं प्रशास्तमित्येव ब्रूयात् ॥ १४ ॥
 वत्सतन्तीं च नोपरि गच्छेत् ॥ १५ ॥
 प्लेङ्गावन्तेरण च नातीयात् ॥ १६ ॥
 नासौ मे सपत्न इति ब्रूयात् । यद्यसौ मे सपत्न इति ब्रूयाद्विषन्तं
 भ्रातृव्यं जनयेत् ॥ १७ ॥
 नेन्द्रधनुरिति परस्मै प्रब्रूयात् ॥ १८ ॥
 न पततः संचक्षीत ॥ १९ ॥

I. xi, 31, 9. स्पृहन्तीं P. sec. m.

I. xi, 31, 13. P. U. joins this and the following Sūtra.

I. xi, 31, 15. वत्सतन्तीं Md.; Md. and N. U. and P. U., after giving the Com. add यद्युपरि गच्छेदश्रियमाणो भवति [अश्रीमान्भवति P. U.].

I. xi, 31, 16. प्लेङ्गाव° N. U. यद्यतोयादनायुष्यो भवति Md.; P. U.; N. U.

I. xi, 31, 18. मणिधनुरित्येव ब्रूयात् is added in Md., and N. U. Com. has इन्द्रधनुराकाशे पश्यन्परस्मै तेन शब्देन न ब्रूयात् । मणिधनुरित्येव ब्रूयात् । यद्यवश्यं वक्तव्यं मणिधनुरित्येव ब्रूयात् । गौतमीये च तथा दर्शनात् ॥ But P. U. Com. has . . . न प्रब्रूयात् । यद्यवश्यं वक्तव्यं तर्हि मणिधनुरिति ब्रूयात् । गौतमीये दर्शनात् ॥

I. xi, 31, 19. पतितः Md.; पततः twice P. sec. m.

उद्यन्तमस्तयन्तं चादित्यं दर्शने वर्जयेत् ॥ २० ॥

दिवादित्यः सत्त्वानि गोपायति नक्तं चन्द्रमाः। तस्मादमावास्यायां
निशायां स्वाधीय आत्मनो गुप्तिमिच्छेत्प्रायत्यब्रह्मचर्यं काले-
चर्यया च ॥ २१ ॥

सह त्वेतां रात्रिं सूर्याचन्द्रमसौ वसतः ॥ २२ ॥

न कुसृत्या ग्रामं प्रविशेत्। यदि प्रविशेन्नमो रुद्राय वास्तोष्पतय
इत्येतामृचं जपेदन्यां वा रौद्रीम् ॥ २३ ॥

नाब्राह्मणायोच्छिष्टं प्रयच्छेत्। यदि प्रयच्छेद्दन्तान्स्कुप्त्वा तस्मि-
न्नवधाय प्रयच्छेत् ॥ २४ ॥

क्रोधादींश्च भूतदाहीयान्दोषान्वर्जयेत् ॥ २५ ॥ ॥ ३२ ॥

१. ११. ३२.

प्रवचनयुक्तो वर्षाशरदं मैथुनं वर्जयेत् ॥ १ ॥

मिथुनीभूय च न तया सह सर्वां रात्रिं शयीत ॥ २ ॥

शयानश्चाध्यापनं वर्जयेत् ॥ ३ ॥

न च तस्यां शय्यायामध्यापयेद्यस्यां शयीत ॥ ४ ॥

अनाविःस्रगनुलेपणः स्यात् ॥ ५ ॥

सदा निशायां दारं प्रत्यलंकुर्वीत ॥ ६ ॥

सशिरा वमज्जनमप्सु वर्जयेत् ॥ ७ ॥

अस्तमिते च स्नानम् ॥ ८ ॥

I. xi, 31, 20. परिवर्जयेत् P. U.

I. xi, 31, 21. साधोयः Md. The Com. mentions a reading आधीयमानः ॥
ब्रह्मचर्याभ्यां P. sec. m.

I. xi, 31, 24. कुद्या N. U.; स्कुष्ट्वा P. U.; P. pr. m.

I. xi, 32, 1. वर्षाः शरदं N. U.

I. xi, 32, 5. N. U. leaves out both Visargas; Md., P., P. U. leave
out the first, and N. the second.—MSS अनुलेपनः But Haradatta accord-
ing to N. U.; णत्वं पूर्ववत्। Compare I. iii, 11, 13.

१. ११. ३२. ९—२३.

पालाशमासनं पादुके दन्तप्रक्षालनमिति च वर्जयेत् ॥ ९ ॥

स्तुतिं च गुरोः समक्षं यथा सुस्नात इति ॥ १० ॥

आ निशाया जागरणम् ॥ ११ ॥

अनध्यायो निशायामन्यत्र धर्मोपदेशाच्छिष्येभ्यः ॥ १२ ॥

मनसा वा स्वयम् ॥ १३ ॥

ऊर्ध्वमर्धरात्रादध्ययनम् ॥ १४ ॥

नापररात्रमुत्थायानध्याय इति संविशेत् १५ ॥

काममपाशशयीत ॥ १६ ॥

मनसा वाधीयीत ॥ १७ ॥

क्षुद्रान्क्षुद्राचरितांश्च देशान्न सेवेत ॥ १८ ॥

सभाः समाजांश्च ॥ १९ ॥

समाजं चेद्गच्छेत्प्रदक्षिणीकृत्यापियात् ॥ २० ॥

नगरप्रवेशनानि च वर्जयेत् ॥ २१ ॥

प्रश्नं च न विब्रूयात् ॥ २२ ॥

अथाभ्युदाहरन्ति ॥ २३ ॥

I. xi, 32, 10. P. U. leaves out यथा सुस्नात इति in the Text, but has it in the Com. सुस्नातमिति. Md., N. U.

I. xi, 32, 14. अध्यापनम् Md.; P. sec. m.; N. अनध्यायम् N. U. Text. But see the Com.

I. xi, 32, 15. संवेशयेत् Md.

I. xi, 32, 16. काममुपशयीत Md. अपशयीत N. U.; P. sec. m. काम[हे वासु-देव] मपशशयीत N.; अपशशयीत P. pr. m. कामपाश्रयः शयीत P. U. pr. m. अपाशयः शशयीत P. U. sec. m. But see the Com., which points either to अपाशशयीत or to अपाशशयीत. I prefer the former, which must be explained as a Prakritic form with श्श for श्र; see the Introduction.

I. xi, 32, 21. च om. Md.; N. U.

I. xi, 32, 22—25. Md. om. these Sūtras, probably, because both S. 21 and 25 end with वर्जयेत्.

मूलं तूलं बृहति दुर्विवक्तुः प्रजां पशूनायतनं हिनस्ति
 धर्मप्रहादनकुमालनाय रुदन्ह मृत्युर्व्युवाच प्रश्नमिति ॥ २४ ॥
 गार्दभं यानमारोहणे विषमारोहणावरोहणानि च वर्जयेत् ॥ २५ ॥
 बाहुभ्यां च नदीतरणम् ॥ २६ ॥
 नावं च सांशयिकीम् ॥ २७ ॥
 तृणच्छेदनलोष्ठविमर्दनाष्टीवनानि चाकारणात् ॥ २८ ॥
 यच्चान्यत्परिचक्षते यच्चान्यत्परिचक्षते ॥ २९ ॥ ३२ ॥
 ॥इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने एकादशः पटलः समाप्तः॥

॥ इति प्रथमः प्रश्नः समाप्तः ॥

I. xi, 32, 24. धर्मप्रमादन P. U.; धर्मप्रहादन N. U.; P.; N. But see the Com.

I. xi, 32, 25. वरोहणानिति च P. विषमावरोहावरोह° P. U.

I. xi, 32, 26. नदीतरं Md.; N. U.

I. xi, 32, 27. नावां N. This reading is mentioned by Haradatta, see the Com. After this Sūtra Md. adds: अश्रुद्वारे यस्यैव क्रिमिरूपद्यतेथापरं वासः सुवर्णं च दत्त्वा पञ्चगव्येन स्नात्वा च पीत्वा च कृच्छ्रेण शुध्यत इति । N. U. also has मरुद्वारे तु तस्यैव क्रिमिरूपद्येत वरं वासः सुवर्णं दत्त्वा कृच्छ्रेण शुध्यत इति, which seems to be a corruption of Md.'s reading. The Com. does not mention the Sūtra, and it is probably an interpolation, and a clumsy one, as it has nothing to do with the matters treated of before or afterwards.

2. १. १.

पाणिग्रहणादधि गृहमेधिनोर्व्रतम् ॥ १

कालयोर्भोजनम् ॥ २ ॥

अतृप्तिश्चान्नस्य ॥ ३ ॥

पर्वसु चोभयोरुपवासः ॥ ४ ॥

औपवस्तमेव कालान्तरे भोजनम् ॥ ५ ॥

तृप्तिश्चान्नस्य ॥ ६ ॥

यच्चैनयोः प्रियं स्यात्तदेतस्मिन्नहनि भुञ्जीयाताम् ॥ ७ ॥

अधश्च शयीयाताम् ॥ ८ ॥

मैथुनवर्जनं च ॥ ९ ॥

श्वोभूते स्थालीपाकः ॥ १० ॥

तस्योपचारः पार्वणेन व्याख्यातः ॥ ११ ॥

नित्यं लोक उपदिशन्ति ॥ १२ ॥

यत्र क चाग्निमुपसमाधास्यन्स्यात्तत्र प्राचीरुदीचीश्च तिलस्तिस्त्रो
लेखा लिखित्वाद्भिरवोक्ष्याग्निमुपसमिन्ध्यात् ॥ १३ ॥

उत्सिच्यैतदुदकमुत्तरेण पूर्वेण वान्यदुपदध्यात् ॥ १४ ॥

नित्यमुदधानान्यद्भिररिक्तानि स्युर्गृहमेधिनोर्व्रतम् ॥ १५ ॥

अहन्यसंवेशनम् ॥ १६ ॥

ऋतौ च संनिपातो दारेणानु व्रतम् ॥ १७ ॥

अन्तरालेपि दार एव ॥ १८ ॥

II. i, 1, 1—8. These Sūtras up to . . . याताम् are left out by Md.

II. i, 1, 13. ततः प्राचीः Md.

II. i, 1, 14. P. U. leaves out the Com. on this Sūtra.

II. i, 1, 17. Md. gives the following : ऋतौ च संनिपाते चतुर्थीप्रभृत्या षोडशी-
मुत्तराश्रुत्तरां युग्मान्वैभीतकान्प्रजानिश्चयसमृत्तुगमनमित्युपदिशन्ति दारेणानु व्रतम् । The
passage in the middle belongs to A'pastamba, but does not form part of
the Dharmasūtra, as may be seen from the Com.

ब्राह्मणवचनाच्च संवेशनम् ॥ १९ ॥
 स्त्रीवाससैव संनिपातः स्यात् ॥ २० ॥
 यावत्संनिपातं चैव सहशय्या ॥ २१ ॥
 ततो नाना ॥ २२ ॥
 उदकोपस्पर्शनम् ॥ २३ ॥ १ ॥

२. १. २.

अपि वा लेपान्प्रक्षाल्याचम्य प्रोक्षणमङ्गानाम् ॥ १ ॥
 सर्ववर्णानां स्वधर्मानुष्ठाने परमपरिमितं सुखम् ॥ २ ॥
 ततः परिवृत्तौ कर्मफलशेषेण जातिं रूपं वर्णं बलं मेधां प्रज्ञां
 द्रव्याणि धर्मानुष्ठानमिति प्रतिपद्यते । तच्चक्रवदुभयोर्लो-
 कयोः सुख एव वर्तते ॥ ३ ॥
 यथौषधिवनस्पतीनां बीजस्य क्षेत्रकर्मविशेषे फलपरिवृद्धि-
 रेवम् ॥ ४ ॥
 एतेन दोषफलपरिवृद्धिरुक्ता ॥ ५ ॥
 स्तेनोभिशस्तो ब्राह्मणो राजन्यो वैश्यो वा परस्मिँल्लोकेपरिमिते
 निलये वृत्ते जायते चाण्डालो ब्राह्मणः पौल्कसो राजन्यो
 वैष्णो वैश्यः ॥ ६ ॥
 एतेनान्ये दोषफलैः कर्मभिः परिध्वंसा दोषफलासु योनिषु
 जायन्ते वर्णपरिध्वंसायाम् ॥ ७ ॥
 यथा चाण्डालोपस्पर्शने संभाषायां दर्शने च दोषस्तत्र प्राय-
 श्चित्तम् ॥ ८ ॥

-
- II. i, 2, 2. अपरिमितसुखम् P. परमम्^० P. U.
 II. i, 2, 3. ततः परिवृत्तौ ततः Md.
 II. i, 2, 4. विशेषः Md.
 II. i, 2, 6. वैष्णो om. Md. निरये N.
 II. i, 2, 7. अन्यो N. परिध्वस्तो Md. परिध्वस्ताः P. U. Text ; परिध्वंसा . . वर्ण^०
 om. N.

अवमाहनमपामुपस्पर्शने संभाषायां ब्राह्मणसंभाषा दर्शने ज्यो-
तिषां दर्शनम् ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने प्रथमः पटलः समाप्तः ॥

आर्याः प्रयता वैश्वदेवेन्नसंस्कर्तारः स्युः ॥ १ ॥

भाषां कासं क्षवथुमित्यभिमुखोन्नं वर्जयेत् ॥ २ ॥

केशानङ्गं वासश्चालभ्याप उपस्पृशेत् ॥ ३ ॥

आर्याधिष्ठिता वा शूद्राः संस्कर्तारः स्युः ॥ ४ ॥

तेषां स एवाचमनकल्पः ॥ ५ ॥

अधिकमहरहः केशश्मश्रुलोमनखवापनम् ॥ ६ ॥

उदकोपस्पर्शनं च सह वाससा ॥ ७ ॥

अपि वाष्टमोष्वेव पर्वसु वा वपेरन् । ८ ॥

परोक्षमन्नं संस्कृतमग्नावधिश्रित्याद्भिः प्रोक्षेत् । तद्देवपवित्रमित्या-
चक्षते ॥ ९ ॥

सिद्धेन्ने तिष्ठन्भूतमिति स्वामिने प्रब्रूयात् ॥ १० ॥

तत्सुभूतं विराडन्नं तन्मा क्षायीति प्रतिवचनः ॥ ११ ॥

गृहमेधिनोर्यदशनीयस्य होमा बलयश्च स्वर्गपुष्टिसंयुक्ताः ॥ १२ ॥

तेषां मन्त्राणामुपयोगे द्वादशाहमधःशय्या ब्रह्मचर्यं क्षारलव
णवर्जनं च ॥ १३ ॥

उत्तमस्यैकरात्रमुपवासः ॥ १४ ॥

II. ii, 3, 4. संस्कर्तारस्युः N.

II. ii, 3, 5. ँनः संकल्पः N. U. Text and Com.

II. ii, 3, 6. लोम om. P. U.

II. ii, 3, 9. संस्कृतमन्नं Md. तद्देव N. U.

II. ii, 3, 10. Md. has lost fol. 18, which contained this and the following Sūtras down to II. ii, 5, 6.

II. ii, 3, 11. प्रतिवचनं P. U.; N. U.; but see the Com.

II. ii, 3, 12. गृहमेधिनो यद° P.; N. U.; N. So also the Hiraṇyakes'ins. Still I consider the dual to be the correct reading, because for all the rites, performed by a Gṛihastha, the wife is also wanted, and because A'pastamba uses the dual also above, II. i, 1, 1; and II. i, 1, 14.

बलीनां तस्यतस्य देशे संस्कारो हस्तेन परिमृज्यावोक्ष्य न्युप्य

पश्चात्परिषेचनम् ॥ १६ ॥

औपासने पचने वा षड्विंशैः प्रतिमन्त्रं हस्तेन जुहुयात् ॥ १६ ॥

उभयतः परिषेचनं यथा पुरस्तात् ॥ १७ ॥

एवं बलीनां देशेदेशे समवेतानां सकृत्सकृदन्ते परिषेचनम्

॥ १८ ॥

सति सूपसंसृष्टेन कार्याः ॥ १९ ॥

अपरेणाग्निं सप्तमाष्टमाभ्यामुदगपवर्गम् ॥ २० ॥

उदधानसंनिधौ नवमेन ॥ २१ ॥

मध्येगारस्य दशमैकादशाभ्यां प्रागपवर्गम् ॥ २२ ॥

उत्तरपूर्वदेशेगारस्योत्तरैश्चतुर्भिः ॥ २३ ॥ ३ ॥

२. २. ४.

शय्यादेशे कामलिङ्गेन ॥ १ ॥

देहल्यामन्तरिक्षलिङ्गेन ॥ २ ॥

उत्तरेणापिधान्याम् ॥ ३ ॥

उत्तरैर्ब्रह्मसदने ॥ ४ ॥

दक्षिणतः पितृलिङ्गेन प्राचीनावीत्यवाचीनपाणिः कुर्यात् ॥ ५ ॥

रौद्र उत्तरो यथा देवताभ्यः ॥ ६ ॥

तयोर्नाना परिषेचनं धर्मभेदात् ॥ ७ ॥

नक्तमेवोत्तमेन वैहायसम् ॥ ८ ॥

य एतानव्यग्रो यथोपदेशं कुरुते नित्यः स्वर्गः पुष्टिश्च ॥ ९ ॥

अग्रं च देयम् ॥ १० ॥

II. ii, 4, 2. P. U. joins Sūtras 1 and 2.

II. ii, 4, 9. नित्यस्वर्गः P. नित्यसर्गः N. U.

अतिथीनेवाग्रे भोजयेत् ॥ ११ ॥

बालान्वृद्धान् रोगसंबन्धान् स्त्रीश्चान्तर्वत्नीः ॥ १२ ॥

काले स्वामिनावन्नार्थिनं न प्रत्याचक्षीयाताम् ॥ १३ ॥

अभावे भूमिरुदकं तृणानि कल्याणी वागिति ।

एतानि वै सतोगारे न क्षीयन्ते कदाचनेति ॥ १४ ॥

एवंवृत्तावनन्तलोकौ भवतः ॥ १५ ॥

ब्राह्मणायानधीयानायासनमुदकमन्नमिति देयम् । न प्रत्युत्तिष्ठेत्
॥ १६ ॥

अभिवादनायैवोत्तिष्ठेदभिवाद्यश्चेत् ॥ १७ ॥

राजन्यवैश्यौ च ॥ १८ ॥

शूद्रमभ्यागतं कर्मणि नियुञ्ज्यात् । अथास्मै दद्यात् ॥ १९ ॥

दासा वा राजकुलादाहत्यातिथिवच्छूद्रं पूजयेयुः ॥ २० ॥

नित्यमुत्तरं वासः कार्यम् ॥ २१ ॥

अपि वा सूत्रमेवोपवीतार्थे ॥ २२ ॥

यत्र भुज्यते तत्समूह्य निर्हत्यावोक्ष्य तं देशममन्त्रेभ्यो लेपान्संकृ-
ष्याद्भिः संसृज्योत्तरतः शुचौ देशे रुद्राय निनयेत् । एवं वास्तु
शिवं भवति ॥ २३ ॥

ब्राह्मण आचार्यः स्मर्यते तु ॥ २४ ॥

आपदि ब्राह्मणेन राजन्ये वैश्ये वाध्ययनम् ॥ २५ ॥

अनुगमनं च पश्चात् ॥ २६ ॥

तत ऊर्ध्वं ब्राह्मण एवाग्रे गतौ स्यात् ॥ २७ ॥ ४ ॥

II. ii, 4, 12. संबन्धान् P.; P. U.; N. U.

II. ii, 4, 17. अभिवादनायो° P. U. Text.

II. ii, 4, 18. N. U. joins Sūtras 18 and 19.

II. ii, 4, 19. अभ्यागतं N. U.

II. ii, 4, 23. लेपान्सं° N. लेपान्सं° P. लेपान्सं° N. U.

II. ii, 4, 24. आचार्यस्मर्यते P.

II. ii, 4, 25. चाध्ययनं P. U.

II. ii, 4, 27. अतः N. U.

२. २. ६.

सर्वविद्यानामप्युपनिषदामुपाकृत्यानध्ययनं तदहः ॥ १ ॥

अधीत्य चाविप्रक्रमणं सद्यः ॥ २ ॥

यदि त्वरेत गुरोः समीक्षाया स्वाध्यायमधीत्य कामं गच्छेत् ।

एवमुभयोः शिवं भवति ॥ ३ ॥

समावृत्तं चेदाचार्योभ्यागच्छेत्तमभिमुखोभ्यागम्य तस्योपसंगृह्य न
बीभत्समान उदकमुपस्पृशेत्पुरस्कृत्योपस्थाप्य यथोपदेशं
पूजयेत् ॥ ४ ॥

आसने शयने भक्ष्ये भोज्ये वाससि वा संनिहिते निहीनतर-
वृत्तिः स्यात् ॥ ५ ॥

तिष्ठन्सव्येन पाणिनानुगृह्याचार्यमाचामयेत् ॥ ६ ॥

अन्यं वा समुदेतम् ॥ ७ ॥

स्थानासनचङ्क्रमणस्मितेष्वनुचिकीर्षन् ॥ ८ ॥

संनिहिते मूत्रपुरीषवातकर्मोच्चैर्भाषाहासशीवनदन्तस्कवननिःश्रु-
ङ्गणभ्रूक्षेपणतालननिष्ठयानीति ॥ ९ ॥

दारे प्रजायां चोपस्पर्शनभाषा विस्रम्भपूर्वाः परिवर्जयेत् ॥ १० ॥

II. ii, 5, 2. वा P. U.; N. U. Haradatta states, that the usual reading is अविप्रक्रमणम् । प्रायेण मकारात्पूर्वमिकारमधीयते । तत्राप्येष एवार्थः । इकारस्तु छान्द-
सोपपाठो वा ॥

II. ii, 5, 4. तदातमभि° P. U. Text.

II. ii, 5, 5. भोज्ये om. P. U.

II. ii, 5, 6. आचमयेत् P. U.; both Text and Com.; P.; N.

II. ii, 5, 8. स्थितेष्व° P. sec. m.; N.

II. ii, 5, 9. मूत्रपुरीषयोः Md. निशृङ्खण P.; P. U.; Md. भ्रूक्षेपण P.; P. U.
sec. m.; भ्रूक्षेपण N. भ्रूविक्षेपण Md. But the Com. भ्रूक्षेपणं भ्रूविक्षेः ।
छान्दसो ऋस्वः ॥ ताडनं Md.; N.

II. ii, 5, 10. संभाषा P. U.

वाक्येन वाक्यस्य प्रतिघातमाचार्यस्य वर्जयेत् ॥ ११ ॥

श्रेयसां च ॥ १२ ॥

सर्वभूतपरिवादाक्रोशांश्च ॥ १३ ॥

विद्यया च विद्यानाम् ॥ १४ ॥

यया विद्यया न विरोचेत पुनराचार्यमुपेत्य नियमेन साधयेत्
॥ १५ ॥

उपाकरणाद्योत्सर्जनादध्यापयितुर्नियमः । लोमसंहरणं मांसं
श्राद्धं मैथुनमिति च वर्जयेत् ॥ १६ ॥

ऋत्वे वा जायाम् ॥ १७ ॥

यथागमं शिष्येभ्यो विद्यासंप्रदाने नियमेषु च युक्तः स्यात् । एवं
वर्तमानः पूर्वापरान्संबन्धानात्मानं च क्षेमे युनक्ति ॥ १८ ॥

मनसा वाचा घ्राणेन चक्षुषा श्रोत्रेण त्वक्शिश्रोदरारम्भणाना-
श्रावान्परिवृञ्जानोमृतत्वाय कल्पते ॥ १९ ॥ ५ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने द्वितीयः पटलः समाप्तः ॥

जात्याचारसंशये धर्मार्थमागतमग्निमुपसमाधाय जातिमाचारं
च पृच्छेत् ॥ १ ॥

II. ii, 5, 11. प्रतीघातं P. U.; Md. P. U. joins Sūtras 11 and 12.

II. ii, 5, 13. परीवादा° P. U.; Md.

II. ii, 5, 16. संहरणं N. U.; P. sec. m. संहरणं P. U. Text and Com.

II. ii, 5, 17. जायामुपेयात् P.; P. U. ऋत्वे, see the Com.

II. ii, 5, 18. आगमनं Md.; पूर्वापरान्सं P.; N.; N. U.

II. ii, 5, 19. घ्राणेन Md.; P. sec. m.; N. U. आश्रावान् P. sec. m.;
N.; N. U.; N. U. Com. आश्रावातो.

II. iii, 6, 1. N. U. and P. divide this Sūtra into two, beginning the
second with जातिम्.

साधुतां चेत्प्रतिजानीतेग्निरुपद्रष्टा वायुरुपश्रोतादित्योनुरख्याता
साधुतां प्रतिजानीते साध्वस्मा अस्तु वितथ एष एनस
इत्युक्त्वा शास्तुं प्रतिपद्येत ॥ २ ॥

अग्निरिव ज्वलन्नतिथिरभ्यागच्छति ॥ ३ ॥

धर्मेण वेदानामेकैकां शाखामधीत्य श्रोत्रियो भवति ॥ ४ ॥

स्वधर्मसंयुक्तं कुटुम्बिनमभ्यागच्छति धर्मपुरस्कारो नान्यप्रयो-
जनः सोतिथिर्भवति ॥ ५ ॥

तस्य पूजायां शान्तिः स्वर्गश्च ॥ ६ ॥

तमभिमुखोभ्यागम्य यथावयः समेत्य तस्यासनमाहारयेत् ॥ ७ ॥

शक्तिविषये नाबहुपादमासनं भवतीत्येके ॥ ८ ॥

तस्य पादौ प्रक्षालयेत् । शूद्रमिथुनावित्येके ॥ ९ ॥

अन्यतरोभिषेचने स्यात् ॥ १० ॥

तस्योदकमाहारयेन्मृन्मयेनेत्येके ॥ ११ ॥

नोदकमाहारयेदसमावृत्ते ॥ १२ ॥

अध्ययनसांवृत्तिश्चात्राधिका ॥ १३ ॥

सान्त्वयित्वा तर्पयेद्रसैर्भक्ष्यैरद्भिरवराध्यैनेति ॥ १४ ॥

II. iii, 6, 2. साधुतां प्रतिजानीते Md.; N. U. °तां चेत्प्रतिजानीते P. U. विदथः Md.; N. U. प्रशातुम् P. sec. m.

II. iii, 6, 3. अग्निं परिज्वलन् Md. But see the Com.

II. iii, 6, 5. स्वधर्मयुक्तं Md.; N. U. Text and Com.; N.

II. iii, 6, 7. आहारयेत् P. pr. m.; P. U.; P. and N. U. divide this Sūtra, beginning the second with तस्य.

II. iii, 6, 11. आहारयेत् P. pr. m. आहरेत् P. U.

II. iii, 6, 12. आहारयेत् P. pr. m.; P. U. °समावृत्तो Md.; P. °समावृतः P. U. °समावृत्तेः N. U. But see the Com.

II. iii, 6, 13. अध्ययनासंवृत्तिः N. U. अध्ययनासांविधिः [वृत्तिः sec. m.] . . . अधिकः Md. अध्ययनासांवृत्तिः P. sec. m. The reading अध्ययनासांवृत्तिः is noticed by Haradatta; see the Com.

आवसथं दद्यादुपरिशय्यामुपस्तरणमुपधानं सावस्तरणमभ्यञ्जनं
चेति ॥ १५ ॥

अन्नसंस्कर्तारमाहूय व्रीहीन्यवान्वा तदर्थान्निर्वपेत् ॥ १६ ॥

उद्धृतान्यन्नान्यवेक्षेतेदं भूया ३ इदा ३ मिति ॥ १७ ॥

भूय उद्धरेत्येव ब्रूयात् ॥ १८ ॥

द्विषन्दिषतो वा नान्नमश्नीयाद्दोषेण वा मीमांसमानस्य मीमांसि-
तस्य वा ॥ १९ ॥

पाप्मानं हि स तस्य भक्षयतीति विज्ञायते ॥ २० ॥ ६ ॥

२. ३. ७.

स एष प्राजापत्यः कुटुम्बिनो यज्ञो नित्यप्रततः ॥ १ ॥

योतिथीनामग्निः स आहवनीयो यः कुटुम्बे स गार्हपत्यो यस्मि-
न्पच्यते सोन्वाहार्यपचनः ॥ २ ॥

ऊर्जं पुष्टिं प्रजां पशूनिष्टापूर्तमिति गृहाणामश्नाति यः पूर्वोतिथे-
रश्नाति ॥ ३ ॥

पयउपसेचनमन्नमग्निष्टोमसंमितं सर्पिषोकथ्यसंमितं मधुनाति-
रात्रसंमितं मासेन द्वादशाहसंमितमुदकेन प्रजावृद्धिरायुषश्च
॥ ४ ॥

प्रिया अप्रियाश्चातिथयः स्वर्गं लोकं गमयन्तीति विज्ञायते
॥ ५ ॥

स यत्प्रातर्मध्यंदिने सायमिति ददाति सवनान्येव तानि भवन्ति
॥ ६ ॥

II. iii, 6, 15. उपरिशय्यायाः Md. उपरिशय्यादु° N. अभ्यञ्जने च P.

II. iii, 6, 17. इदामिति Md.; अवेक्षते P. U.

II. iii, 6, 19. P. U. joins this Sūtra with the following.

II. iii, 7, 4. अन्नं om. Md.

II. iii, 7, 5. अभिप्रियाश्च P. U. Text and Com. But the भि is pro-
bably a faulty repetition of the प्रि.

यदनूत्तिष्ठत्युदवस्यत्येव तत् ॥ ७ ॥

यत्सान्वयति सा दक्षिणा प्रशंसा ॥ ८ ॥

यत्संसाधयति ते विष्णुक्रमाः ॥ ९ ॥

यदुपावर्तते सोवभृथः ॥ १० ॥

इति ब्राह्मणम् ॥ ११ ॥

राजानं चेदतिथिरभ्यागच्छेच्छेयसीमस्मै पूजामात्मनः कारयेत्
॥ १२ ॥

अहिताग्निं चेदतिथिरभ्यागच्छेत्स्वयमेनमभ्युदेत्य ब्रूयात् । ब्रात्य
कावात्सीरिति । ब्रात्य उदकमिति । ब्रात्य तर्पयस्त्विति ॥ १३ ॥

पुराग्निहोत्रस्य होमादुपांशु जपेत् । ब्रात्य यथा ते मनस्तथास्त्विति-
ब्रात्य यथा ते वशस्तथास्त्विति । ब्रात्य यथा ते प्रियं तथास्त्विति ।
ब्रात्य यथा ते निकामस्तथास्त्विति ॥ १४ ॥

यस्योद्धृतेष्वहुतेष्वग्निष्वतिथिरभ्यागच्छेत्स्वयमेनमभ्युदेत्य ब्रूयात् ।
ब्रात्य अतिसृज होष्यामि । इत्यतिसृष्टेन होतव्यम् । अनति-
सृष्टश्चेज्जुह्यादोषं ब्राह्मणमाह ॥ १५ ॥

एकरात्रं चेदतिथीन्वासयेत्पार्थिवान्लोकानभिजयति द्वितीययान्त-
रिह्यास्तृतीयया दिव्यांश्चतुर्थ्या परावतो लोकानपरिमिता-
भिरपरिमितान्लोकानभिजयतीति विज्ञायते ॥ १६ ॥

असमुदेतश्चेदतिथिर्ब्रुवाण आगच्छेदासनमुदकमन्नं श्रोत्रियाय
ददामीत्येव दद्यात् । एवमस्य समृद्धं भवति ॥ १७ ॥ ७ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने तृतीयः पटलः समाप्तः ॥

II. iii, 7, 7. अनुत्तिष्ठति P. U. अनुतिष्ठति P. sec. m.; Md. The latter reading is the common one, according to Haradatta : प्रायेणोच्छब्दं शिष्टं न पठन्ति । केवलमनुशब्दं पठन्ति ॥

II. iii, 7, 11. ब्राह्मणं च Md.

II. iii, 7, 13. तर्पयस्त्विति P. Regarding form see the Com.

II. iii, 7, 17. असमुदितः Md. अतिथिर्ब्रुवाणः Md.; N. U.; अतिथिं ब्रुवाणः P. U. Text and Com.

२. ४. ८.

येन कृतावसथः स्यादतिथिर्न तं प्रत्युत्तिष्ठेत्प्रत्यवरोहेद्वा पुरस्ताच्चे-
दभिवादितः ॥ १ ॥

शेषभोज्यतिथीनां स्यात् ॥ २ ॥

न रसान्गृहे भुञ्जीतानवशेषमतिथिभ्यः ॥ ३ ॥

नात्मार्थमभिरूपमन्नं पाचयेत् ॥ ४ ॥

गोमधुपर्काहो वेदाध्यायः ॥ ५ ॥

आचार्य ऋत्विक्स्नातको राजा वा धर्मयुक्तः ॥ ६ ॥

आचार्यायर्त्विजे श्वशुराय राज्ञ इति परिसंवत्सरादुपतिष्ठद्भ्यो
गौर्मधुपर्कश्च ॥ ७ ॥

दधि मधुसंसृष्टं मधुपर्कः पयो वा मधुसंसृष्टम् ॥ ८ ॥

अभाव उदकम् ॥ ९ ॥

षडङ्गो वेदः ॥ १० ॥

छन्दःकल्पो व्याकरणं ज्योतिषं निरुक्तं शीक्षा छन्दोविचिति-
रिति ॥ ११ ॥

शब्दार्थारम्भणानां तु कर्मणां समाम्नायसमाप्तौ वेदशब्दः । तत्र
संख्या विप्रतिषिद्धा ॥ १२ ॥

अङ्गानां तु प्रधानैरव्यपदेश इति न्यायवित्समयः ॥ १३ ॥

अतिथिं निराकृत्य यत्रगते भोजने स्मरेत्ततो विरम्योपोष्य ॥ १४ ॥
॥ ८ ॥

II. iv, 8, 1. °आवसथस्यात् P.

II. iv, 8, 2. शेषेभोजी P.; P. U.

II. iv, 8, 7. °मधुपर्क इति P. U.

II. iv, 8, 11. शिक्षा P.; P. U.; but see the Com. ज्यौतिषं P. U. Text
and Com.; N.

II. iv, 8, 14. अतिथोन् Md.

२. ४. ९.

श्रोभूते यथामनसं तर्पयित्वा संसाधयेत् ॥ १ ॥

यानवन्तमा यानात् ॥ २ ॥

यावन्नानुजानीयादितरः ॥ ३ ॥

अप्रतीभायां सीम्नो निवर्तेत ॥ ४ ॥

सर्वान्वैश्वदेवे भागिनः कुर्वीताश्चण्डालेभ्यः ॥ ५ ॥

नानर्हद्भ्यो दद्यादित्येके ॥ ६ ॥

उपेतः स्त्रीणामनुपेतस्य चोच्छिष्टं वर्जयेत् ॥ ७ ॥

सर्वाण्युदकपूर्वाणि दानानि ॥ ८ ॥

यथाश्रुतिं विहारे ॥ ९ ॥

ये नित्यभाक्तिकास्तेषामनुपरोधेन संविभागो विहितः ॥ १० ॥

काममात्मानं भार्यां पुत्रं वोपरुन्ध्यान्न त्वेव दासकर्मकरम् ॥ ११ ॥

तथा चात्मनोऽनुपरोधं कुर्याद्यथा कर्मस्वसमर्थः स्यात् ॥ १२ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

अष्टौ ग्रासा मुनेर्भक्ष्याः षोडशारण्यवासिनः ।

द्वात्रिंशत् गृहस्थस्यापरिमितं ब्रह्मचारिणः ॥

आहिताग्निरनङ्गुश्च ब्रह्मचारी च ते त्रयः ।

अश्रन्त एव सिध्यन्ति नैषां सिद्धिरनश्रतामिति ॥ १३ ॥ ९ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने चतुर्थः पटलः समाप्तः ॥

II. iv, 9, 2. P. U. om. this Sūtra and its Com.

II. iv, 9, 4. अप्रतिभायां P. U.; N. अप्रतिहायां N. U.; but see the Com. विवर्तेत Md.

II. iv, 9, 5. वैश्वदेवभागिनः Md.; चाण्डालेभ्यः P.; P. U.; N. U.

II. iv, 9, 7. उपेतस्त्रीणां N.; च वर्जयेत् N. U.

II. iv, 9, 10. नित्या भाक्तिकाः Md.; नित्या भक्तिकाः N.; N. U. Text.

II. iv, 9, 11. चोप P. U.; P. pr. m.

II. iv, 9, 12. कर्मसु समर्थः Md.; N.; N. U.; P. sec. m.

II. iv, 9, 13. द्वात्रिंशत् गृहस्थस्यापरिमितं Md. After these two S'lokas N. U., Md. add a third: गृहस्थो ब्रह्मचारी वा योऽनश्रस्तपश्चरेत् । प्राणाग्निहोत्रलोपेनावकीर्णं भवेत्तु सः ॥ It is not mentioned in the Com. and follows after the इति.

2. ५. १०.

भिक्षणे निमित्तमाचार्यो विवाहो यज्ञो मातापित्रोर्बुभूषार्हतश्च
नियमविलोपः ॥ १ ॥

तत्र गुणान्समीक्ष्य यथाशक्ति देयम् ॥ २ ॥

इन्द्रियप्रीत्यर्थस्य तु भिक्षणमनिमित्तम् । न तदाद्रियेत ॥ ३ ॥

स्वकर्म ब्राह्मणस्याध्ययनमध्यापनं यज्ञो याजनं दानं प्रतिग्रहणं
दायाद्यं शिलोञ्जः ॥ ४ ॥

अन्यच्चापरिगृहीतम् ॥ ५ ॥

एतान्येव क्षत्रियस्याध्यापनयाजनप्रतिग्रहणानीति परिहाप्य
दण्डयुद्धाधिकानि ॥ ६ ॥

क्षत्रियवद्वैश्यस्य दण्डयुद्धवर्जं कृषिगोरक्ष्यबाणिज्याधिकम् ॥ ७ ॥

नाननूचानमृत्विजं वृणीते न पणमानम् ॥ ८ ॥

अयाज्योनधीयानः ॥ ९ ॥

युद्धे तद्योगा यथोपायमुपदिशन्ति तथा प्रतिपत्तव्यम् ॥ १० ॥

न्यस्तायुधप्रकीर्णकेशप्राञ्जलिपराङ्मावृत्तानामार्या वधं परि-
चक्षते ॥ ११ ॥

शास्त्रैरधिगतानामिन्द्रियदौर्बल्यादिप्रतिपन्नानां शास्ता निर्वेश-
मुपदिशेद्यथाकर्म यथोक्तम् ॥ १२ ॥

तस्य चेच्छास्त्रमतिवर्तेरनराजानं गमयेत् ॥ १३ ॥

II. v, 10, 1. बुभूषा Md.; N.; P.; P. U.; but the Com. भर्तुमिच्छा
पोषणेच्छा—यज्ञः om. N. U.; नियमलोपः N. U. विवाहो om. P. U.

II. v, 10, 4. प्रदानं P. U.

II. v, 10, 7. गोरक्ष P. U. Text; N.; Md.; but see the Com.

II. v, 10, 11. न्यस्तायुधः प्रकीर्णकेशः प्राञ्जलिः N. U. Haradatta blames
these readings : न्यस्तायुधः प्रकीर्णकेश इति विसर्जनीयं केचित्पठन्ति । सोपपाठः । परा-
ङ्मावृत्त इति ङकारश्छान्दसः ॥

II. v, 10, 12. निर्वेशं N. U.; P. sec. m.; Md.

राजा पुरोहितं धर्मार्थकुशलम् ॥ १४ ॥

स ब्राह्मणान्नियुञ्ज्यात् ॥ १५ ॥

बलविशेषेण वधदास्यवर्जं नियमैरुपशोषयेत् ॥ १६ ॥ १० ॥

2. ५. ११.

इतरेषां वर्णानामा प्राणविप्रयोगात्समवेक्ष्य तेषां कर्माणि राजा
दण्डं प्रणयेत् ॥ १ ॥

न च संदेहे दण्डं कुर्यात् ॥ २ ॥

सुविचितं विचित्या दैवप्रश्नेभ्यो राजा दण्डाय प्रतिपद्येत ॥ ३ ॥

एवंवृत्तो राजोभौ लोकावभिजयति ॥ ४ ॥

राज्ञः पन्था ब्राह्मणेनासमेत्य ॥ ५ ॥

समेत्य तु ब्राह्मणस्यैव पन्थाः ॥ ६ ॥

यानस्य भाराभिनिहितस्यातुरस्य स्त्रिया इति सर्वैर्दातव्यः ॥ ७ ॥

वर्णज्यायसां चेतैर्वर्णैः ॥ ८ ॥

अशिष्टपतितमत्तोन्मत्तानामात्मस्वस्त्ययनार्थेन सर्वैरेव दातव्यः
॥ ९ ॥

धर्मचर्यया जघन्यो वर्णः पूर्वपूर्वं वर्णमापद्यते जातिपरिवृत्तौ
॥ १० ॥

अधर्मचर्यया पूर्वो वर्णो जघन्यंजघन्यं वर्णमापद्यते जाति-
परिवृत्तौ ॥ ११ ॥

धर्मप्रजासंपन्ने दारे नान्यां कुर्वीत ॥ १२ ॥

अन्यतराभावे कार्या प्रागग्न्याधेयात् ॥ १३ ॥

आधाने हि सती कर्मभिः संबध्यते येषामेतदङ्गम् ॥ १४ ॥

II. v, 10, 14. शास्त्रकुशलं P. U. पुरोहितं om. P. pr. m.

II. v, 10, 16. अवशोषयेत् P. U.

II. v, 11, 3. विचिन्त्या Md. देवे° Md.

II. v, 11, 11. अधर्मपरिचर्यया Md.

II. v, 11, 13. °भावेपि N. U.

II. v, 11, 14. सति P. U.; N.; but see the Com.

२. ५. ११. १५/१२. ६.

सगोत्राय दुहितरं न प्रयच्छेत् ॥ १६ ॥
 मातुश्च योनिसंबन्धेभ्यः ॥ १६ ॥
 ब्राह्मे विवाहे बन्धुशीलश्रुतारोग्याणि बुद्ध्या प्रजां सहत्वकर्मभ्यः
 प्रतिपादयेच्छक्तिविषयेणालंकृत्य ॥ १७ ॥
 आर्षे दुहितृमते मिथुनौ गावौ देयौ ॥ १८ ॥
 दैवे यज्ञतन्त्र ऋत्विजे प्रतिपादयेत् ॥ १९ ॥
 मिथः कामात्सांवर्तेते स गान्धर्वः ॥ २० ॥ ११ ॥

२. ६. १२.

शक्तिविषयेण द्रव्याणि दत्त्वा वहेरन्स आसुरः ॥ १ ॥
 दुहितृमतः प्रोथयित्वा वहेरन्स राक्षसः ॥ २ ॥
 तेषां त्रय आद्याः प्रशस्ताः पूर्वःपूर्वः श्रेयान् ॥ ३ ॥
 यथा युक्तो विवाहस्तथा युक्ता प्रजा भवति ॥ ४ ॥
 पाणिसमूढं ब्राह्मणस्य नाप्रोक्षितमभितिष्ठेत् ॥ ५ ॥
 अग्निं ब्राह्मणं चान्तरेण नातिक्रामेत् ॥ ६ ॥

II. v, 11, 17. प्रजासहत्व° Md.; P.; N.; N. U. Text. This reading is also noticed by the Com. शक्तिविषये हेम्ना Md.

II. v, 11, 19. Md. inserts after this Sūtra: सहधर्मं चरत इति प्राजापत्ये । But this is an interpolation, from As'valāyana, see II. v, 12, 3.

II. v, 11, 20. संवर्तेते P. U. Text; Md.; but Haradatta: समो दीर्घः पूर्ववत् ।

II. v, 12, 1. विषये P. U.; Md.

II. v, 12, 2. Md. inserts after this Sūtra: सुप्तानां प्रमत्तानां प्रमत्तानां वा वहेरन्स पैशाचः । This is likewise an interpolation from As'valāyana.

II. v, 12, 4. युक्ताः प्रजा भवन्ति P. U. After this Sūtra Md. and N. U. Text, add: नान्येन होतव्यमन्यहोमे तु तस्य संबन्धः । [होमेन तु सं° N. U.] अनुद्धा-हिता तु या कन्यार्तवेन युज्यते सा वृषली । योन्यपूर्वामुद्धहते सा पुनर्भूरिति ॥ These Sūtras are not noticed in the Com., and probably interpolated, as otherwise Haradatta would have quoted the last to II. vi, 13, 1.

II. v, 12, 6. अतिक्रमेत् P.; P. U.

ब्राह्मणांश्च ॥ ७ ॥

अनुज्ञाप्य वातिक्रामेत् ॥ ८ ॥

अग्निमपश्च न युगपद्धारयीत् ॥ ९ ॥

नानाग्नीनां च संनिवापं वर्जयेत् ॥ १० ॥

प्रतिमुखमग्निमाह्नियमाणं नाप्रतिष्ठितं भूमौ प्रदक्षिणीकुर्यात्
॥ ११ ॥

पृष्ठतश्चात्मनः पाणी न संश्लेषयेत् ॥ १२ ॥

स्वपन्नभिनिमुक्तोनाश्चान्वाग्यतो रात्रिमासीत् । श्वोभूत उदक-
मुपस्पृश्य वाचं विसृजेत् ॥ १३ ॥

स्वपन्नभ्युदितोनाश्चान्वाग्यतोहस्तिष्ठेत् ॥ १४ ॥

आ तमितोः प्राणमायच्छेदित्येके ॥ १५ ॥

स्वप्नं वा पापकं दृष्ट्वा ॥ १६ ॥

अर्थं वा सिषाधयिषुः ॥ १७ ॥

नियमातिक्रमे वान्यास्मिन् ॥ १८ ॥

दोषफलसंशये न तत्कर्तव्यम् ॥ १९ ॥

एवमध्यायानध्याये ॥ २० ॥

न संशये प्रत्यक्षवद्भूयात् ॥ २१ ॥

अभिनिमुक्ताभ्युदितकुनखिर्यावदाग्नेदिधिषुदिधिषूपतिपर्याहि-
तपरीष्टपरिविन्नपरिविन्नपरिविविदानेषु चोत्तरोत्तरस्मिन्नशु-
चिकरनिर्वेशो गरीयान्गरीयान् ॥ २२ ॥

II. v, 12, 7. N. U. joins Sūtras 7 and 8.

II. v, 12, 8. अतिक्रमेत् P.; P. U.

II. v, 12, 13. अभिनिमुक्तो. P. pr. m., and N. pr. m. अभिनिर्मुक्तो P. U.
Text, N. U. P. U. joins Sūtras 13 and 14.

II. v, 12, 17. सिसाध° P. U.; सिसाधयिष्य P. sec. m., सिसाधयिषन् Md.
सिषाधयिषन् N.

II. v, 12, 22. अभिनिर्मुक्तः N. U.; P. U. कुनखी Md.; N. U.; P.; N.,
but no note in the Com. र्यावद° Md.; P. sec. m.; N. U.; but see the
Com. तकारलोपश्छान्दसः । अग्नेदिधिषु. Md.; N.; P. पर्याधातु पर्याहित P. U., see
the Com. परियष्टपरीष्ट P. U., but see the Com. निर्वेशो N. U.; Md. निर्वेशो P.

तच्च लिङ्गं चरित्वोद्धार्यमित्येके ॥ २३ ॥ १२ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने पञ्चमः पटलः समाप्तः ॥
सवर्णापूर्वशास्त्रविहितायां यथर्तु गच्छतः पुत्रास्तेषां कर्मभिः
संबन्धः ॥ १ ॥

दायेन ॥ २ ॥

अव्यतिक्रमश्चोभयोः ॥ ३ ॥

पूर्ववत्यामसंस्कृतायां वर्णान्तरे च मैथुने दोषः ॥ ४ ॥

तत्रापि दोषवान्पुत्र एव ॥ ५ ॥

उत्पादयितुः पुत्र इति हि ब्राह्मणम् ॥ ६ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

इदानीमेवाहं जनकः स्त्रीणामीष्यामि नो पुरा

यदा यमस्य सादने जनयितुः पुत्रमब्रुवन् ॥

रेतोधाः पुत्रं नयति परेत्य यमसादने ।

तस्माद्भार्या रक्षन्ति बिभ्यन्तः पररेतसः ॥

अप्रमत्ता रक्षथ तन्तुमेतं मा वः क्षेत्रे परवीजानि वाप्सुः ।

जनयितुः पुत्रो भवति सांपराये मोवं वेत्ता कुरुते तन्तुमेत-
मिति ॥ ७ ॥

दृष्टो धर्मव्यतिक्रमः साहसं च पूर्वेषाम् ॥ ८ ॥

तेषां तेजोविशेषेण प्रत्यवायो न विद्यते ॥ ९ ॥

II. v, 12, 23. एके om. Md.

II. vi, 13, 2. P. U. unites Sūtras 2 and 3.

II. vi, 13, 4. मैथुने च Md.

II. vi, 13. 7. यदा om. P. U. Text. °तु पुत्रम् P.; पुत्रं जनयति P. U.;
Md.; P. pr. m.; यमस्य सा° P. U.; भार्या रिरक्षन्ति P. U. Text. भार्या संरक्षन्ति.
N. U. sec. m. रक्षयत P. U.; Text; मोघंते वेत्ता P. U. Text. वेत्ता. P. pr. m.;
बिभ्यन्तः see the Com.

II. vi, 13, 8. °क्रमसा° P.

II. vi, 13, 9. तेषां तेषां N. तेषां om. Md. दृश्यते P. U.

तदन्वीक्ष्य प्रयुञ्जानः सीदत्यवरः ॥ १० ॥

दानं क्रयधर्मश्चापत्यस्य न विद्यते ॥ ११ ॥

विवाहे दुहितृमते दानं काम्यं धर्मार्थं श्रूयते तस्मादुहितृमते-
धिरर्थं शतं देयं तन्मिथुया कुर्यादिति । तस्यां क्रयशब्दः
संस्तुतिमात्रम् । धर्मादि संबन्धः ॥ १२ ॥

एकधनेन ज्येष्ठं तोषयित्वा ॥ १३ ॥ १३ ॥

२. ६. १४.

जीवन्पुत्रेभ्यो दायं विभजेत्समं क्लीबमुन्मत्तं पतितं च परिहाप्य
॥ १ ॥

पुत्राभावे यः प्रत्यासन्नः सपिण्डः ॥ २ ॥

तदभाव आचार्य आचार्याभावेन्तेवासी हत्वा तदर्थेषु धर्मकृत्ये-
षु वोपयोजयेत् ॥ ३ ॥

दुहिता वा ॥ ४ ॥

सर्वाभावे राजा दायं हरेत् ॥ ५ ॥

ज्येष्ठो दायाद इत्येके ॥ ६ ॥

देशविशेषे सुवर्णं कृष्णा गावः कृष्णं भौमं ज्येष्ठस्य ॥ ७ ॥

रथः पितुः परिभाण्डं च गृहे ॥ ८ ॥

II. vi, 13, 10. N. U. omits the Sūtra, but has the avātaraṇa.
अनुवीक्ष्य Md.

II. vi, 13, 12. रथशतं P. U. Text. रथं शतं P. pr. m. अतिरथं N. U.
Text; P. sec. m.; Md. धर्मार्थसंबन्धः P.; P. U. Text.

II. vi, 13, 13. ज्येष्ठं हि Md.

II. vi, 14, 2. पतितं om. N. U.; च om. P. U.

II. vi, 14, 3. P. U. leaves out the beginning of the Sūtra up to
तदर्थेषु. चोपयोजयेत् N. U. Text and Com.

II. vi, 14, 5. हरेत् Md.

II. vi, 14, 6. दायहर P.; P. U.

II. vi, 14, 8. परीभाण्डं Md.

अलंकारो भार्याया ज्ञातिधनं चेत्येके ॥ ९ ॥

तच्छास्त्रैर्विप्रतिषिद्धम् ॥ १० ॥

मनुः पुत्रेभ्यो दायं व्यभजदित्यविशेषेण श्रूयते ॥ ११ ॥

अथापि तस्माज्ज्येष्ठं पुत्रं धनेन निरवसाययन्तीत्येकवच्छू-
यते ॥ १२ ॥

अथापि नित्यानुवादमविधिमाहुर्न्यायविदो यथा तस्मादजावयः
पशूनां सहचरन्तीति । तस्मात्स्नातकस्य मुखं रेभायतीव ।
तस्माद्वस्तश्च श्रोत्रियश्च स्त्रीकामतमाविति ॥ १३ ॥

सर्वे हि धर्मयुक्ता भागिनः ॥ १४ ॥

यस्त्वधर्मेण द्रव्याणि प्रतिपादयति ज्येष्ठोपि तमभागं कुर्वीत
॥ १५ ॥

जायापत्योर्न विभागो विद्यते । पाणिग्रहणाद्धि सहस्रं कर्मसु
॥ १६ ॥

तथा पुण्यफलेषु द्रव्यपरिग्रहेषु च ॥ १७ ॥

न हि भर्तुर्विप्रवासे स्त्रिया नैमित्तिके दाने स्तेयमुपदिशन्ति
॥ १८ ॥ १४ ॥

२. ६. १५.

एतेन देशकुलधर्मा व्याख्याताः ॥१ ॥

मातुश्च योनिसंबन्धेभ्यः पितुश्चा सप्तमात्पुरुषात् ॥ २ ॥

II. vi, 14, 12. तथापि Md.

II. vi, 14, 13. रेफायतीव Md.; N.

II. vi, 14, 15. द्रव्याणि om. P. U.; P. sec. m.

II. vi, 14, 16. P. U. divides this Sūtra into two, beginning the second with पाणि°. भागो P. U.

II. vi, 14, 17. पुण्यक्रियासु N. U.

II. vi, 14, 18. स्त्रियाः om. Md.; P. sec. m. स्त्रियास्तेयं P. U. नैमित्तिकदाने Md. स्तेयमित्यु° N. U.

II. vi, 15, 2. P. U. joins Sūtras 2—5.

यावता वा संबन्धो ज्ञायते ॥ ३ ॥

तेषां प्रेतेषूदकोपस्पर्शनम् ॥ ४ ॥

गर्भान्परिहाप्यापरिसंवत्सरान् ॥ ५ ॥

मातापितरावेव तेषु ॥ ६ ॥

हर्तारश्च ॥ ७ ॥

भार्यायां परमगुरुसंस्थायां चाकालमभोजनम् ॥ ८ ॥

आतुरव्यञ्जनानि कुर्वीरन् ॥ ९ ॥

केशान्प्रकीर्य पांसूनोप्यैकवाससो दक्षिणामुखाः सकृदुपमज्यो-
त्तीर्योपविशन्ति । एवं त्रिः । तत्प्रत्ययमुदकमुत्सिच्याप्रतीक्षा
ग्राममेत्य यस्त्रिय आहुस्तत्कुर्वन्ति ॥ १० ॥

इतरेषु चैतदेवैक उपदिशन्ति ॥ ११ ॥

II. vi, 15, 3. विज्ञायते Md.

II. vi, 15, 5. N. U. om. the Text of this S.

II. vi, 15, 6. P. U. joins Sūtras 6 and 7.

II. vi, 15, 8. भार्यायाः P. ; स्थायांश्चा° N.

II. vi, 15, 10. P. U. begins a new Sūtra with एवं and one with तत्प्रत्ययम् । उत्तीर्य om. P. U. Text.—उत्तीर्य वासः पीडयित्वा तिलमिश्रमुद-
कमुत्सिच्य N. U. ; प्रत्यहं Md. After उत्सिच्य Md. interpolates the follow-
ing S'lokas : विवाहे चैव निर्वृत्ते चतुर्थेहनि रात्रिषु । संध्योद्वैस्तथा मन्त्रैरस्थिमांसत्वचैः सह ॥
एकत्वं सहते भर्तुः पिण्डे गोत्रे च सूतके । तस्मादुदकपिण्डे च भर्तुर्गोत्रेण दीयतामिति ॥

II. vi, 15, 11—12. Between these two Sūtras N. U., P. U. insert the
following Sūtras: ब्राह्मणश्चा [ब्राह्मणाश्च N. U]. एतस्मिन्कालेमात्याः केशश्मश्रूणि
वापयन्ति । समावृत्ता न वापयेरन् । न विहारिण इत्येके । अनशनानध्ययनाधःशयनोदको-
पस्पर्शनान्याकालमनूचानेषु द्व्यहं व्यहं षडहं द्वादशाहं वा गुरुष्वनशनवर्जं संवत्सरं
मातरि पितर्याचार्य इत्येके ॥. P. pr. m. has the first three S.

The first three Sūtras are commented upon, the last not. But N. U. has after it व्याख्या तृटितं. The Hiraṇyakes'i-Sūtra has the same words, and Mahādeva gives exactly the same explanation. The last Sūtra is likewise not explained and the MSS of the Hir. U. have also the mark of a lacuna. The only difference is, that the word ब्राह्मणान्, instead of ब्राह्मणश्च,

शुचीन्मन्त्रवतः सर्वकृत्येषु भोजयेत् ॥ १२ ॥

देशतः कालतः शौचतः सम्यक्प्रतिगृहीतृत इति दानानि प्रति-
पादयति ॥ १३ ॥

यस्याग्नौ न क्रियते यस्य चाग्रं न दीयते न तद्भोक्तव्यम् ॥ १४ ॥

न क्षारलवणहोमो विद्यते ॥ १५ ॥

तथावरान्नसंसृष्टस्य च ॥ १६ ॥

अहविष्यस्य होम उदीचीनमुष्णं भस्मापोद्य तस्मिञ्जुहुयात्तदु-
तमहुतं चाग्नौ भवति ॥ १७ ॥

stands after एके, at the end of Sútra 5, and forms part of II. vi, 15, 12. This is, of course, the correct position. I am inclined to assume that the above-mentioned Sútras given by P. pr. m.; P. U.; N. U. are taken from the Hir. S. For, firstly, in other passages also P. U., and N. U. have been corrected from a MSS. of the Hir. S., and of its Bháshya, e.g. see crit. notes to II. vii, 16, 4; vii, 16, 12. Secondly, the word विहारिणः which the Com. explains by बालाः, is against A'pastamba's use. In the other passages where it or its simplex occurs, it means 'engaged in a sacrifice,' and विहारः 'sacrifice.' Further the Sútra न समावृत्ता वापये-
रन् is directly opposed to I. iii, 10, 7, and one would expect, that Haradatta would say something about the discrepancy.

The interpolation must have been a double one. It would seem that first ब्राह्मणान् was placed before शुचीन् (क्ष=उद्य), and that afterwards a second corrector inserted the four Sútras between the two words. If this supposition is correct, it would follow that P.; P. U.; N. U. are derived from one codex archetypus.

II. vi, 15, 13. शौचतश्च Md.

II. vi, 15, 14. यस्याग्रं N. U.; P. pr. m.; P. U. leaves out the Com. on this Sútra, and combines it with the next two. अग्नौ दीयते P. U.

II. vi, 15, 16. तथावरान्न° P. U.; N. U.

II. vi, 15, 17. अहविष्यस्य om. Md. P. U. makes two Sútras, ending the first with तदु (तदुतम्).

न स्त्री जुहुयात् ॥ १८ ॥

नानुपेतः ॥ १९ ॥

आन्नप्राशनाद्गर्भा नाप्रयता भवन्ति ॥ २० ॥

आ परिसंवत्सरादित्येके ॥ २१ ॥

यावता वा दिशो न प्रजानीयुः ॥ २२ ॥

ओपनयनादित्यपरम् ॥ २३ ॥

अत्र ह्यधिकारः शास्त्रैर्भवति ॥ २४ ॥

सा निष्ठा ॥ २५ ॥

स्मृतिश्च ॥ २६ ॥ १५ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने षष्ठः पटलः समाप्तः ॥

सह देवमनुष्या अस्मिँल्लोके पुरा बभूवुः । अथ देवाः कर्मभिर्दिवं
जग्मुरहीयन्त मनुष्याः । तेषां ये तथा कर्माण्यारभन्ते सह
देवैर्ब्रह्मणा चामुष्मिँल्लोके भवन्ति । अथैतन्मनुः श्राद्धशब्दं
कर्म प्रोवाच ॥ १ ॥

प्रजानिःश्रेयसा च ॥ २ ॥

तत्र पितरो देवता ब्राह्मणास्त्वाहवनीयार्थं ॥ ३ ॥

मासिमासि कार्यमपरपक्षस्य ॥ ४ ॥

अपराह्णः श्रेयान् ॥ ५ ॥

II. vi, 15, 22. जानीयुः P. U.

II. vii, 16, 2. प्रजानिश्रेयसयार्थं P. U.; प्रजानिश्रेयसाय च. P. च om. N. U.
The latter reading is adopted by Haradatta, but wrongly, since that of our
Text contains an old Vedic form, see the Com.

II. vii. 16, 3. ब्राह्मणस्त्वा° Md.; N.; P. pr. m.

II. vii, 16, 4. मासि P. pr. m. मासि श्राद्धमपरपक्षस्योत्तरेहनि P. U. This is
a corruption of the Hir. S.'s reading. P. U. gives also Mahádeva's Com.
instead of Haradatta's.

II. vii, 16, 5. This Sūtra is left out in P. U. अपराह्णश्रेयान् P.

तथापरपक्षस्य जघन्यान्यहानि ॥ ६ ॥
 सर्वेष्वेवापरपक्षस्याहस्सु क्रियमाणे पितृन्प्रीणाति ।
 कर्तुस्तु कालाभिनि यमात्फलविशेषः ॥ ७ ॥
 प्रथमेहनि क्रियमाणे स्त्रीप्रायमपत्ये जायते ॥ ८ ॥
 द्वितीयेस्तेनाः ॥ ९ ॥
 तृतीये ब्रह्मवर्चसिनः ॥ १० ॥
 चतुर्थे क्षुद्रपशुमान् ॥ ११ ॥
 पञ्चमे पुमांसः । बहुपत्यो न चानपत्यः प्रमीयते ॥ १२ ॥
 षष्ठेध्वशीलोक्षशीलश्च ॥ १३ ॥
 सप्तमे कर्षे राद्धिः ॥ १४ ॥
 अष्टमे पुष्टिः ॥ १५ ॥
 नवम एकखुराः ॥ १६ ॥
 दशमे व्यवहारे राद्धिः ॥ १७ ॥
 एकादशे कृष्णायसं त्रपुसीसम् ॥ १८ ॥
 द्वादशे पशुमान् ॥ १९ ॥
 त्रयोदशे बहुपुत्रो बहुमित्रो दर्शनीयापत्यः । युवमारिणस्तु
 भवन्ति ॥ २० ॥
 चतुर्दश आयुधे राद्धिः ॥ २१ ॥

II. vii, 16, 6. अपर om. P. U.; P. pr. m.

II. vii, 16, 8. अपत्यं P.; N. U. Text.

II. vii, 16, 10. ब्रह्मवर्चस्विनः P. U.

II. vii, 16, 12. बहुपत्यो भव्यापत्यः P. U. Text, N. U. Text, P. pr. m.—

The second word is the reading of the Hiraṇyakes'ins, and not explained by Haradatta.

II. vii, 16, 14. कर्षराद्धिः P.; P. U.

II. vii, 16, 18. °सीसं वा P. U.

II. vii, 16, 20. सदर्श° N. U. Haradatta notes a reading अयुवमारिणः.

पञ्चदशे पुष्टिः ॥ २२ ॥

तत्र द्रव्याणि तिलमाषा व्रीहियवा आपो मूलफलानि ॥ २३ ॥
स्नेहवति त्वेवान्ने तीव्रतरा पितृणां प्रीतिर्द्राघीयांसं च कालम्
॥ २४ ॥

तथा धर्माहितेन द्रव्येण तीर्थे प्रतिपन्नेन ॥ २५ ॥

संवत्सरं गव्येन प्रीतिः ॥ २६ ॥

भूयांसमतो माहिषेण ॥ २७ ॥

एतेन ग्राम्यारण्यानां पशूनां मांसं मेध्यं व्याख्यातम् ॥ २८ ॥
॥ १६ ॥

२. ७. १७.

खड्गोपस्तरणे खड्गमांसेनात्यन्तं कालम् ॥ १ ॥

तथा शतबलेर्मत्स्यस्य मांसेन ॥ २ ॥

वार्ध्राणसस्य च ॥ ३ ॥

प्रयतः प्रसन्नमनाः सृष्टो भोजयेद्ब्राह्मणान्ब्रह्मविदो योनिगोत्रम-
न्त्रान्तेवास्यसंबन्धान् ॥ ४ ॥

गुणहान्यां तु परेषां समुदेतः सोदर्योऽपि भोजयितव्यः ॥ ५ ॥

एतेनान्तेवासिनो व्याख्याताः ॥ ६ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ॥ ७ ॥

II. vii. 16, 23. व्रीहियवा om. P. U. P. and N. U. add च.

II. vii, 16, 27. भूयांसं च कालमतः N.

II. vii, 17, 1. आनन्त्यकालं N; आनन्त्यं कालं P. U. Text; Md.; P. The latter reading is mentioned by Haradatta: आनन्त्यमिति पाठे स्वार्थे ष्यञ् ॥

II. vii. 17, 2. च मत्स्यस्य Md.

II. vii, 17, 3. वार्ध्राणस्य P. pr. m.; N.

II. vii, 17, 4. स्तुष्टो P.; P. U.; but see the Com.—संबद्धान् P.

II. vii, 17, 5. गुणहानौ P. U; समुदेतः N. U.; N.

संभोजनी नाम पिशाचभिक्षा नैषा पितृन्गच्छति नोत देवान् ।
 इहैव सा चरति क्षीणपुण्या शालान्तरे गौरिव नष्टवत्सा ॥ ८ ॥
 इहव संभुञ्जती दक्षिणा कुलाकुलं विनश्यतीति ॥ ९ ॥
 तुल्यगुणेषु वयोवृद्धः श्रेयान्द्रव्यकृशश्चेप्सन् ॥ १० ॥
 पूर्वद्युर्निवेदनम् ॥ ११ ॥
 अपरेद्युर्द्वितीयम् ॥ १२ ॥
 तृतीयमामन्त्रणम् ॥ १३ ॥
 त्रिःप्रायमेके श्राद्धमुपदिशन्ति ॥ १४ ॥
 यथा प्रथममेवं द्वितीयं तृतीयं च ॥ १५ ॥
 सर्वेषु वृत्तेषु सर्वतः समवदाय शेषस्य ग्रासावरार्ध्यं प्राश्नीया-
 द्यथोक्तम् ॥ १६ ॥
 उदीच्यवृत्तिस्त्वासनगतानां हस्तेषूदपात्रानयनम् ॥ १७ ॥
 उद्ध्रियतामग्नौ च क्रियतामित्यामन्त्रयते ॥ १८ ॥
 काममुद्ध्रियतां काममग्नौ च क्रियतामित्यतिसृष्ट उद्धरेज्जुहु-
 याच्च ॥ १९ ॥
 श्वभिरपपात्रैश्च श्राद्धस्य दर्शनं परिचक्षते ॥ २० ॥

-
- II. vii, 17, 8. नो च Md. संभोजनी P. U.; but see the Com.
 II. vii, 17, 9. संभुञ्जति P. sec. m.; संभोजनी P. U. Text pr. m.; संभु-
 ञ्जनी P. U. Com. भिक्षा P. U. Text.
 II. vii, 17, 10. वृद्धश्रेयान् P.
 II. vii, 17, 11. निमन्त्रणं Md. P. U. combines Sūtras 11, 12, and 13.
 II. vii, 17, 15. यथा प्रथमेहनि P. U. Text.
 II. vii, 17, 16. ग्रासवरार्ध्यं Md.; P. U.; N.
 II. vii, 17, 17. N. U. adds तिलप्रकरणं च; which words have been
 borrowed from the Hir. S.
 II. vii, 17, 18. इत्यामन्त्रयते om. N.

श्वित्रः शिपिविष्टः परतल्पगाम्यायुधीयपुत्रः शूद्रोत्पन्नो ब्राह्मण्या-
मित्येते श्राद्धे भुञ्जानाः पङ्क्तिदूषणा भवन्ति ॥ २१ ॥

त्रिमधुस्त्रिसुपर्णस्त्रिणाचिकेतश्चतुर्मैधः पञ्चाग्निर्ज्येष्ठसामगो वे-
दाध्याय्यनूचानपुत्रः श्रोत्रिय इत्येते श्राद्धे भुञ्जानाः पङ्क्ति-
पावना भवन्ति ॥ २२ ॥

न च नक्तं श्राद्धं कुर्वीत ॥ २३ ॥

आरब्धे चाभोजनमा समापनात् ॥ २४ ॥

अन्यत्र राहुदर्शनात् ॥ २५ ॥ १७ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने सप्तमः पटलः समाप्तः ॥

विलयनं मथितं पिण्याकं मधु मांसं च वर्जयेत् ॥ १ ॥

कृष्णधान्यं शूद्रान्नं ये चान्येनाश्वसंमताः ॥ २ ॥

अहविष्यमनृतं क्रोधं येन च क्रोधयेत् । स्मृतिमिच्छन् यशो मेधां
स्वर्गं पुष्टिं द्वादशैतानि वर्जयेत् ॥ ३ ॥

II. vii, 17, 21. श्वित्रो N.; P. U. Com.; श्वित्रः om. N. U.—P. U. adds after श्वित्रः कुष्ठी सर्वविक्रयी वृषलीपती राजभृतः । N. U. adds after आयुधीयपुत्रः कुष्ठी वृषलीपतिः सर्वविक्रयी राजभृत्योप्रज्ञातः । The readings of N. U. and P. U. are owing to corrections according to the Hir. S.

II. vii, 17, 22. वेदाध्याप्य° N.; P. pr. m.; P. U. Text and Com. adds after श्रोत्रियः ब्रह्मदेयानुसंतानी. P. the same, pr. m.; sec. m. संतान.—The commentator mentions the readings वेदाध्यापीति° and पञ्चाग्नी ज्येष्ठसामिकः and श्रोत्रियपुत्रः ।

II. vii, 17, 24. After 24 Md. adds अपरिमितं सर्पिः ।

II. vii, 17, 25. The Sūtra, according to Haradatta, is not received by the Northerners.

II. viii, 18, 2. °धान्यं च P. U.

II. viii, 18, 3. मेधास्व° Md. पुष्टिं च Md.; P. U. begins a new S. after क्रोधयेत्, agreeing therein with Hir. Ujjv.

अधोनाभ्युपरिजान्वाच्छाद्य त्रिषवणमुदकमुपस्पृशन्ननग्निपक्व-
वृत्तिरच्छायोपगः स्थानासनिकः संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत् । एत-
दष्टाचत्वारिंशत्संमितमित्याचक्षते ॥ ४ ॥

नित्यश्राद्धम् ॥ ५ ॥

बहिर्ग्रामाच्छुचयः शुचौ देशे संस्कुर्वन्ति ॥ ६ ॥

तत्र नवानि द्रव्याणि ॥ ७ ॥

यैरन्नं संस्क्रियते येषु च भुज्यते ॥ ८ ॥

तानि च भुक्तवद्भयो दद्यात् ॥ ९ ॥

समुदेतांश्च भोजयेत् ॥ १० ॥

न चातदुणायोच्छिष्टं प्रयच्छेत् ॥ ११ ॥

एवं संवत्सरम् ॥ १२ ॥

तेषामुत्तमं लोहेनाजेन कार्यम् ॥ १३ ॥

मानं च कारयेत्प्रतिच्छन्नम् ॥ १४ ॥

तस्योत्तरार्धे ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ १५ ॥

उभयान्पश्यति ब्राह्मणांश्च भुञ्जानान्माने च पितृनित्युपदि-
शन्ति ॥ १६ ॥

कृताकृतमत ऊर्ध्वम् ॥ १७ ॥

II. viii, 18. 4. °च्छायोपकः P. sec. m. °च्छायोपगत° N. U. °पगस्थ°
N.; P. U.; Md. °स्पर्शन् P. U.

II. viii, 18, 6. कुर्वन्ति P.

II. viii, 18, 8. च om. P. U.

II. viii, 18, 10. समुदितांश्च P. U.

II. viii, 18, 13. लोहेनाजेन वा N. U.

II. viii, 18, 15. N. leaves out the words after उत्तरार्धे.

II. viii, 18, 16. मानेन. N.; उभयोश्च P. U. Text. उभयांश्च P. U. Com. इति
om. Md.

श्राद्धेन हि तृप्तिं वेदयन्ते पितरः ॥ १८ ॥

तिष्येण पुष्टिकामः ॥ १९ ॥ १८ ॥

२. ८. १९.

गौरसर्षपाणां चूर्णानि कारयित्वा तैः पाणिपादं प्रक्षाल्य मुखं

कर्णौ प्राश्य च यद्वातो नातिवाति तदासनोजिनं वस्तस्य

प्रथमः कल्पो वाग्यतो दक्षिणामुखो भुञ्जीत ॥ १ ॥

अनायुष्यं त्वेवंमुखस्य भोजनं मातुरित्युपदिशन्ति ॥ २ ॥

औदुम्बरश्चमसः ॥ ३ ॥

सुवर्णनाभः ॥ ४ ॥

प्रशस्तः ॥ ५ ॥

न चान्येनापि भोक्तव्यः ॥ ६ ॥

यावद्ग्रासं संनयन् ॥ ७ ॥

अस्कन्दयन् ॥ ८ ॥

नापजिहीत ॥ ९ ॥

अपजिहीत वा ॥ १० ॥

कृत्स्नं ग्रासं ग्रसीत सहाङ्गुष्ठम् ॥ ११ ॥

II. viii, 18, 18. तृप्तिं हि N.; N. U. agreeing with the Hir. U. वेदयते N. U.

II. viii, 19, 1. वस्तश्च N. U.; वस्तस्य च Md. प्रास्य Md.; P. In the Com. the reading प्राश्य is explained, and P. U. notices also reading प्रास्येदिति (read प्रास्येति).

II. viii, 19, 2. एवमुखस्य P.; N.; अनायुष्यं हि N. agreeing with the Hir. S.

II. viii, 19, 3. P. U. joins this S. with the next two.

II. viii, 19, 5. प्रशस्तः Md.

II. viii, 19, 7. P. U. joins Sūtras 7—11, but repeats nearly all the Sūtras separately. The separation, as given by us according to P. and N. U. seems necessary on account of Sūtras 9 and 10, which form a parenthesis.

II. viii, 19, 9 and 10. अपजहीत Md.; and N. the second time.

न च मुखशब्दं कुर्यात् ॥ १२ ॥
 पाणिं च नावधुनुयात् ॥ १३ ॥
 आचम्योर्ध्वौ पाणी धारयेदा प्रोदकीभावात् ॥ १४ ॥
 ततोऽग्निमुपस्पृशेत् ॥ १५ ॥
 दिवा च न भुञ्जीतान्यन्मूलफलेभ्यः ॥ १६ ॥
 स्थालीपाकानुद्देश्यान्नानि च वर्जयेत् ॥ १७ ॥
 सोत्तराच्छादनश्चैव यज्ञोपवीती भुञ्जीत ॥ १८ ॥
 नैय्यमिकश्चाद्धं स्नेहवदेव दद्यात् ॥ १९ ॥
 सर्पिर्मांसमिति प्रथमः कल्पः ॥ २० ॥
 अभावे तैलं शाकमिति ॥ २१ ॥
 मघासु चाधिकं श्राद्धकल्पेन सर्पिर्ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ २२ ॥
 ॥ १९ ॥

२. ८. २०.

मासिश्राद्धे तिलानां द्रोणंद्रोणं येनोपायेन शक्नुयात्तेनोपयो-
 जयेत् ॥ १ ॥
 समुदेतांश्च भोजयेन्न चातदुणायोच्छिष्टं दद्युः ॥ २ ॥

-
- II. viii, 19, 12. च omitted ; P. ; P. U.
 II. viii, 19, 13. पाणि P. ; धुनुयात् N. ; N. U. ; Md. पाणी Md.
 II. viii, 19, 14. आचम्य चोर्ध्वौ N. ; N. U. ; Md. sec. m.
 II. viii, 19, 16. अन्यमूल N. ; N. U.
 II. viii, 19, 17. उद्देश्यानि Md. ; उद्देश्यानि N. ; N. U. according to Hir. S.
 All three MSS. om. भन्नानि.
 II. viii, 19, 18. स्वोत्तरा° P. sec. m.
 II. viii, 19, 19. नैय्यमिकं च N. U. ; नैय्यमिकं तु P. U. text ; Md.
 II. viii, 20, 1. द्रोणं once only N. U. ; मासिश्राद्धे तिलानां repeated after
 उपायेन N. U. P. begins a new Sūtra after उपायेन, and N. U. has a break,
 but the Com. for the whole follows in one piece. तेनोपायेनो° N. ; P. pr. m. ;
 P. U.
 II. viii, 20, 2. समुदेतांश्च N. pr. m.

उदगयन आपूर्यमाणपक्षस्यैकरात्रमवराध्यमुपोष्य तिष्येण पुष्टि-
कामः स्थालीपाकं अपयित्वा महाराजमिष्ट्वा तेन सर्पिष्मता
ब्राह्मणं भोजयित्वापुष्ट्यर्थेन सिद्धिं वाचयीत ॥ ३ ॥

एवमहरहरा परस्मात्तिष्यात् ॥ ४ ॥

द्वौ द्वितीये ॥ ५ ॥

त्रींस्तृतीये ॥ ६ ॥

एवं संवत्सरमभ्युच्चयेन ॥ ७ ॥

महान्तं पोषं पुष्यति ॥ ८ ॥

आदित एवोपवासः ॥ ९ ॥

आत्ततेजसां भोजनं वर्जयेत् ॥ १० ॥

भस्मतुषाधिष्ठानं पदा पादस्य प्रक्षालनमाधिष्ठानं च वर्जयेत्
॥ ११ ॥

प्रेङ्खोलनं च पादयोजानुनि चाभ्याधानं जङ्घायाः ॥ १२ ॥

नखैश्च नखवादने स्फोटनानि चाकारणात् ॥ १३ ॥

यच्चान्यत्परिचक्षते ॥ १४ ॥

योक्ता च धर्मयुक्तेषु द्रव्यपरिग्रहेषु च ॥ १५ ॥

प्रतिपादयिता च तीर्थे ॥ १६ ॥

II. viii, 20, 3. ब्राह्मणान् N. U.; वाचयेत् N. U. text; उपवासमुपोष्य P. sec. m. कामस्था° P.; N.

II. viii, 20, 8. पुष्यति N.

II. viii, 20, 11. तुषाधिष्ठानं वर्जयेदित्येके ॥ पदा पदस्य° two Sūtras P. U. Text.—
तुषाधिष्ठानं वर्जयेदि P.; one Sūtra.—तुषाधिष्ठानं च वर्जयेदित्येवं पदा N. U. one Sūtra.

II. viii, 20, 12. प्रेङ्खोलं Md. P. U. makes two S., beginning the 2nd with जानुनि. अभ्याधानं P.; P. U. जङ्घायां Md.

II. viii, 20, 13. वादनस्फोटनानि Md.; P. sec. m.; N. U. This reading is noticed in Com. समासपाठ एष एवार्थः । (P. U). P. U. divides the Sūtra.

II. viii, 20, 16. च left out N. U.

यन्ता चातीर्थं यतो न भयं स्यात् ॥ १७ ॥

संग्रहीता च मनुष्यान् ॥ १८ ॥

भोक्ता च धर्माविप्रतिषिद्धान्भोगान् ॥ १९ ॥

एवमुभौ लोकावभिजयति ॥ २० ॥ २० ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्नेष्टमः पटलः समाप्तः ॥

चत्वार आश्रमा गार्हस्थ्यमाचार्यकुले मौनं वानप्रस्थ्यमिति ॥ १ ॥

तेषु सर्वेषु यथोपदेशमव्यग्रो वर्तमानः क्षेमं गच्छति ॥ २ ॥

सर्वेषामुपनयनप्रभृति समान आचार्यकुले वासः ॥ ३ ॥

सर्वेषामनूत्सर्गो विद्यायाः ॥ ४ ॥

बुद्धा कर्माणि यत्कामयेत तदारभेत ॥ ५ ॥

यथा विद्यार्थस्य नियम एतेनैवान्तमनूपसीदत आचार्यकुले

शरीरन्यासो ब्रह्मचारिणः ॥ ६ ॥

अथ परिव्राजः ॥ ७ ॥

अत एव ब्रह्मचर्यवान्प्रव्रजति ॥ ८ ॥

II. viii, 20, 18. मनुष्याणां N.

II. ix, 21, 1. वानप्रस्थं N.; Md.

II. ix, 21, 3. समानमाचार्य° Md.

II. ix, 21, 4. अनूत्सर्गे P.; P. U. text; N. U. Text; N. U. places this Sūtra after the following, wherein the MS. agrees with Hir. S. अनूत्सर्ग-
इच्छान्दसो दीर्घः ॥ [P. U.].

II. ix, 21, 5. कामयेत् Md.

II. ix, 21, 6. अनूपसीदताचार्य° Md. अनुवसीदताचार्य. P. U. Text; अनुप्रय-
ञ्जानस्य N. U., taken from Hir. S. N. leaves out ब्रह्मचारिणः

II. ix, 21, 7. Left out by N.

II. ix, 21, 8. N. leaves out अत एव; व्रजति P.; P. U.; अत्र व्रजति Md.

तस्योपदिशन्ति ॥ ९ ॥

अनग्निरनिकेतः स्यादशर्माशरणो मुनिः ।

स्वाध्याय एवोत्सृज्यमानो वाचं ग्रामे प्राणवृत्तिं प्रतिलभ्यानि-
होनमुत्रश्चरेत् ॥ १० ॥

तस्य मुक्तमाच्छादनं विहितम् ॥ ११ ॥

सर्वतः परिमोक्षमेके ॥ १२ ॥

सत्यानृते सुखदुःखे वेदानिमं लोकममुं च परित्यज्यात्मानम-
न्विच्छेत् ॥ १३ ॥

बुद्धे क्षेमप्रापणम् ॥ १४ ॥

तच्छास्त्रैर्विप्रतिषिद्धम् ॥ १५ ॥

बुद्धे चेत्क्षेमप्रापणमिहैव न दुःखमुपलभेत ॥ १६ ॥

एतेन परं व्याख्यातम् ॥ १७ ॥

अथ वानप्रस्थः ॥ १८ ॥

अत एव ब्रह्मचर्यवान्प्रव्रजति ॥ १९ ॥

तस्योपदिशन्ति ॥ २० ॥

एकाग्निरनिकेतः स्यादशर्माशरणो मुनिः ।

स्वाध्याय एवोत्सृज्यमानो वाचम् ॥ २१ ॥ ॥ २१ ॥

II. ix, 21, 10. अनिकेत N.; Md. has first five words twice; उत्सृजमानो MSS; but see S. 21 and passim. उपलभ्य P. U.

II. ix, 21, 12. सर्वतो मोक्षम् P. U.; °मोक्षमेति Md. मोक्षमित्येके P. sec. m. according to the Hir. S.

II. ix, 21, 13. प्रियाप्रिये after °दुःखे. P.; N.; N. U.; P. U., but unexplained in the Com.

II. ix, 21, 16. P. originally उपलभ्येत, corrected into उपलक्ष्येत, and again into °भ्येत.

II. ix, 21, 19. P. U. joins this S. and 20.

II. ix, 21, 21. अनिकेतस्याद् Md.; P.; उत्सृज° N.; N. U.

२. ९. २२.

तस्यारण्यमाच्छादनं विहितम् ॥ १ ॥
 ततो मूलैः फलैः पर्णैस्तृणैरिति वर्तयँश्चरेत् ॥ २ ॥
 अन्ततः प्रवृत्तानि ॥ ३ ॥
 ततोपो वायुमाकाशमित्यभिनिश्चयेत् ॥ ४ ॥
 तेषामुत्तरउत्तरः संयोगः फलतो विशिष्टः ॥ ५ ॥
 अथ वानप्रस्थस्यैवानुपूर्वमेक उपदिशन्ति ॥ ६ ॥
 विद्यां समाप्य दारं कृत्वाग्नीनाधाय कर्माण्यारभते सोमावरा-
 ध्यानि यानि श्रूयन्ते ॥ ७ ॥
 गृहान्कृत्वा सदारः सप्रजः सहाग्निभिर्बहिर्ग्रामाद्वसेत् ॥ ८ ॥
 एको वा ॥ ९ ॥
 शिलोज्जेन वर्तयेत् ॥ १० ॥
 न चात ऊर्ध्वं प्रतिगृहीयात् ॥ ११ ॥
 अभिषिक्तश्च जुहुयात् ॥ १२ ॥
 शनैरपोभ्यवेयादनभिघ्नन्नभिमुखमादित्यमुदकमुपस्पृशेत् ॥ १३ ॥
 इति सर्वत्रोदकस्पर्शनविधिः ॥ १४ ॥

II. ix, 22, 2. P. U. omits फलैः and इति.—Md. and N. om. फलैः—
 P. pr. m. om. वर्णैः—The reading in the Text has been selected according
 to the analogy of other passages.

II. ix, 22, 4. वायुराका° P. U. °त्यभोनिश्चयेत् N.

II. ix, 22, 7. दारं च Md.—आरभते Md.—आरभेत P. U. according to
 the Hir. S.

II. ix, 22, 8. सप्रजाः Md.

II. ix, 22, 13. अभिघ्नन्न° Md.; N. U. but Com. न ताडयेत्.—अभिमुखनादि°
 P. sec. m; °मुख आ° P. U.

II. ix, 22, 14. उदकोपस्पर्शन° N.; Md. agreeing with the Hir. S.

तस्य द्वंद्वं द्रव्याणामेक उपदिशन्ति पाकार्थं भोजनार्थं वासि-
परशुदान्नकाजानाम् ॥ १५ ॥

द्वंद्वानामेकैकमादायेतराणि दत्त्वारण्यमवतिष्ठेत ॥ १६ ॥

तस्यारण्येनैवात ऊर्ध्वं होमो वृत्तिः प्रतीक्षाच्छादनं च ॥ १७ ॥

येषु कर्मसु पुरोडाशाश्चरवस्तेषु कार्याः १८ ॥

सर्वं चोपांशु सह स्वाध्यायेन ॥ १९ ॥

नारण्यमभ्याश्रावयेत् ॥ २० ॥

अग्न्यर्थं शरणम् ॥ २१ ॥

आकाशे स्वयम् ॥ २२ ॥

अनुपस्तीर्णे शय्यासने ॥ २३ ॥

नवे सस्ये प्राप्ते पुराणमनुजानीयात् ॥ २४ ॥ २२ ॥

२. ९. ३.

भूयांसं वा नियममिच्छन्नन्वहमेव पात्रेण सायं प्रातरर्थमाहरेत्
॥ १ ॥

ततो मूलैः फलैः पर्णैस्तृणैरिति वर्तयंश्चरेदन्ततः प्रवृत्तानि
ततोपोवायुमाकाशमित्यभिनिश्चयेत्। तेषामुत्तरउत्तरः संयोगः
फलतो विशिष्टः ॥ २ ॥

अथ पुराणे श्लोकावुदाहरन्ति ॥ ३ ॥

II. ix, 22, 15. Between 14 and 15 P. U. and N. U. give another Sūtra taken from the Hir. S. क्षारलवणमधुमांसानि वर्जयेत् ॥ गतमेतत् ॥—द्वंद्व P. pr. m. द्वंद्वपात्राणा.° N. U.—एकैकपाकार्थे Md.; N. U.;—वाशी P. U.; वाचि Md.; दातृ P. sec. m.

II. ix, 22, 16. अवतिष्ठेत N. U. and om. द्वंद्वानाम् इतराणि दत्त्वा; अवतिष्ठते Md.

II. ix, 22, 17. होमवृत्ति° P.; होमावृत्ति° N. U.; च विहितम् P. U.; P. agreeing with the Hir. U.; विहितं N. U.

II. ix, 22, 18. ते कार्याः P. U.; N. U.; N.; P. sec. m.

II. ix, 23, 1. एवं N. U.

II. ix, 23, 2. पत्रैः for पर्णैः P. U. according to the Hir. S.

II. ix, 23, 3. P. U. and N. U. do not separate this Sūtra from the following.

अष्टाशीतिसहस्राणि ये प्रजामीषिर ऋषयः ।
 दक्षिणेनार्यम्णः पन्थानं ते श्मशानानि भेजिरे ॥ ४ ॥
 अष्टाशीतिसहस्राणि ये प्रजां नेषिर ऋषयः ।
 उत्तरेणार्यम्णः पन्थानं तेमृतत्वं हि कल्पते ॥ ५ ॥
 इत्यूर्ध्वरेतसां प्रशंसा । अथापि संकल्पसिद्धयो भवन्ति ॥ ६ ॥
 यथा वर्षं प्रजादानं दूरे दर्शनं मनोजवता यच्चान्यदेवंयुक्तम्
 ॥ ७ ॥
 तस्माच्छ्रुतितः प्रत्यक्षफलत्वाच्च विशिष्टानाश्चमानेतानेके ब्रुवते
 ॥ ८ ॥
 त्रैविद्यवृद्धानां तु वेदाः प्रमाणमिति निष्ठा । तत्र यानि श्रूयन्ते
 ब्रीहियवपश्चाज्यपयःकपालपत्नीसंबन्धान्युच्चैर्नीचैः कार्य-
 मिति तैर्विरुद्ध आचारोप्रमाणमिति मन्यन्ते ॥ ९ ॥
 यत्तु श्मशानमुच्यते नानाकर्मणामेषोन्ते पुरुषसंस्कारो विधी-
 यते ॥ १० ॥
 ततः परमनन्त्यं फलं स्वर्ग्यशब्दं श्रूयते ॥ ११ ॥ २३ ॥

II. ix, 23, 4. ईषिरर्षयः N. U.; P. U.; N.; दक्षिणा N.

II. ix, 23, 5. नेषिरर्षयः N. U.; P. U.; N. Regarding कल्पते see the Com.

II. ix, 23, 8. एतान् om. P. U.; फलवत्त्वा° P. pr. m.; P. U.

II. ix, 23, 9. निष्ठास्तत्र Md.; विरुद्ध आचारो वेदाः प्रमाणम् Md. आचारः प्रमाणम् N. U. text.—आचाराप्रमा° N.; आचारो न P. sec. m. according to the Hir. S.

II. ix, 23, 10. श्मशानं श्रूयते P. U.

II. ix, 23, 11. स्वर्ग° P. U. Text; P.; N.; Md. but see the Com.

२. ९. २४.

अथाप्यस्य प्रजातिममृतमाम्नाय आह । प्रजामनु प्रजायसे
तदु ते मर्त्यामृतमिति ॥ १ ॥

अथापि स एवायं विरूढः पृथक्प्रत्यक्षेणोपलभ्यते दृश्यते
चापि सारूप्यम् । देहत्वमेवान्यत् ॥ २ ॥

ते शिष्टेषु कर्मसु वर्तमानाः पूर्वेषां सांपरायेण कीर्तिं स्वर्गं च
वर्धयन्ति ॥ ३ ॥

एवमवरोवरः परेषाम् ॥ ४ ॥

आ भूतसंप्लवात्ते स्वर्गजीविनः ॥ ५ ॥

पुनः स्वर्गे वीजार्था भवन्तीति भविष्यत्पुराणे ॥ ६ ॥

अथापि प्रजापतेर्वचनम् ॥ ७ ॥

त्रयीं विद्यां ब्रह्मचर्यं प्रजातिं श्रद्धां तपो यज्ञमनुप्रदानम् ।

य एतानि कुर्वते तैरित्सह स्मो रजो भूत्वा ध्वंसतेन्यत्प्रशंस-
न्निति ॥ ८ ॥

तत्र ये पापकृतस्त एव ध्वंसन्ति ॥ ९ ॥

यथा पर्णं वनस्पतेः ॥ १० ॥

II. ix, 24, 1. P. U. begins a new Sūtra with प्रजामनु.

II. ix, 24, 2. चातिसारूप्यं . . . अन्यत् N. U.

II. ix, 24, 3. Sūtra itself om. N. U.; सुवर्गे N.; तेषु कर्मसु Md.; P. U. joins this and the next three Sūtras.

II. ix, 24, 4. अपरोपरः P. pr. m.; अवरोपरः Md.

II. ix, 24, 5. स्वर्गजितः P. U.; N. U. P. according to the Hir. S.

II. ix, 24, 7. P. U. joins this and the following Sūtra.

II. ix, 24, 8. त्रयोविद्यां P. U.; N.; त्रयोवि° N. U.

II. ix, 24, 9. पापकृतः स्ते° P.

II. ix, 24, 10. Md., N. add न परान्हंसन्ति; N. U. Text न परान्हिनस्ति;
the former two agreeing with the Hir. S.

नास्यास्मिँल्लोके कर्मभिः संबन्धो विद्यते तथा परस्मिन्कर्मफलैः

॥ ११ ॥

तदेतेन वेदितव्यम् ॥ १२ ॥

प्रजापतेर्ऋषीणामिति सर्गोयम् ॥ १३ ॥

तत्र ये पुण्यकृतस्तेषां प्रकृतयः परा ज्वलन्त्य उपलभ्यन्ते

॥ १४ ॥

स्यात्तु कर्मावयवेन तपसा वा कश्चित्सशरीरोन्तवन्तं लोकं

जयति संकल्पसिद्धिश्च स्यान्न तु तज्ज्यैष्ठ्यमाश्रमाणाम् ॥ १५ ॥

॥ २४ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने नवमः पटलः समाप्तः ॥

व्याख्याताः सर्ववर्णानां साधारणवैशेषिका धर्माः । राज्ञस्तु विशेष-

षाद्व्यामः ॥ १ ॥

दक्षिणाद्वारं वेष्टम पुरं च मापयेत् ॥ २ ॥

अन्तरस्यां पुरि वेष्टम ॥ ३ ॥

तस्य पुरस्तादावसथस्तदामन्त्रणमित्याचक्षते ॥ ४ ॥

दक्षिणेन पुरं सभा दक्षिणोदगद्वारा यथोभयं संदृश्येत बहिरन्तरं

चेति ॥ ५ ॥

II. ix, 24, 11. परस्मिन्लोके P. U.

II. ix, 24, 12. N. U. and P. join S. 12, 13, and 14, up to पुण्यकृतः
We according to P. U.

II. ix, 24, 15. शरीरेण रातवन्तं जयेदभिस्वर्गं लोकं जयतीति ज्येष्ठम्,
N. U. जयतीति P. U.; तद् om. P. pr. m., P. U.

II. x, 25, 1. धर्मा om. P. साधारणा N. U.

II. x, 25, 4. P. U. begins a new Sūtra with तदा°.

II. x, 25, 5. संदृश्यते P. sec. m.

सर्वेष्वेवाजला अग्नयः स्युः ॥ ६ ॥

अग्निपूजा च नित्या यथा गृहमेधे ॥ ७ ॥

आवसथे श्रोत्रियावराध्यानतिथीन्वासयेत् ॥ ८ ॥

तेषां यथागुणमावसथाः शय्यान्नपानं च विदेयम् ॥ ९ ॥

गुरूनमात्यांश्च नातिजीवेत् ॥ १० ॥

न चास्य विषये क्षुधा रोगेण हिमातपाभ्यां वावसीदेदभावाद्बुद्धि-
पूर्वं वा कश्चित् ॥ ११ ॥

सभाया मध्येधिदेवनमुद्धृत्यावोक्ष्याक्षान्निवपेद्युग्मान्वैभीतकान्य-
थार्थान् ॥ १२ ॥

आर्याः शुचयः सत्यशीला दीवितारः स्युः ॥ १३ ॥

आयुधग्रहणं नृत्तगीतवादित्राणीति राजाधीनेभ्योन्यत्र न विद्ये-
रन् ॥ १४ ॥

क्षेमकृद्राजा यस्य विषये ग्रामेरण्ये वा तस्करभयं न विद्यते
॥ १५ ॥ २५ ॥

I. x, 25, 7. गृहमेधि N.

I. x, 25, 8. After S. 8 P. U.; N. U.; and P. pr. m. have another Sūtra तेषां पूजा श्रेयस्यात्मनः कुर्यात् (कार्यावा N. U.) which seems to have been taken from the Hir. S. Compare also II. iii, 7, 12.

II. x, 25, 9. तेभ्यो N. U., from the Hir. S. शय्या अन्न° P.; N.; N. U. देयं N. U.; N.; P. U. Text.

II. x, 25, 11. P. U. begins a new Sūtra with अभावाद°.

II. x, 25, 12. सभायां P.; N.; P. U.—उद्धृत्य P. U.; N. U.—निर्वपेत् N. U.

II. x, 25, 13. देवितारः P. U.

II. x, 25, 14. नृत्य P.; N. U.; P. U. आयुधग्रहण° Md.

२. १०. २६.

भृत्यानामनुपरोधेन क्षेत्रं वित्तं च ददद्ब्राह्मणेभ्यो यथार्हमनन्तां-
ल्लोकानभिजयति ॥ १ ॥

ब्राह्मणस्वान्यपजिगीषमाणो राजा यो हन्यते तमाहुरात्मयूपो
यज्ञोनन्तदक्षिण इति ॥ २ ॥

एतेनान्ये शूरा व्याख्याताः प्रयोजने युध्यमानास्तनुत्यजः ॥ ३ ॥

ग्रामेषु नगरेषु चार्याञ्छुचीन्सत्यशीलान्प्रजागुप्तये विदध्यात् ॥ ४ ॥

तेषां पुरुषास्तथागुणा एव स्युः ॥ ५ ॥

सर्वतो योजनं नगरं तस्करेभ्यो रक्ष्यम् ॥ ६ ॥

क्रोशो ग्रामेभ्यः ॥ ७ ॥

तत्र यन्मुष्यते तैस्तत्प्रतिदाप्यम् ॥ ८ ॥

धार्म्यं शुल्कमवहारयेत् ॥ ९ ॥

अकरः श्रोत्रियः ॥ १० ॥

सर्ववर्णानां च स्त्रियः ॥ ११ ॥

कुमाराश्च प्राग्व्यञ्जनेभ्यः ॥ १२ ॥

ये च विद्यार्थी वसन्ति ॥ १३ ॥

तपस्विनश्च ये धर्मपराः ॥ १४ ॥

II. x, 26, 1. अनुरोधेन N. U.; ददान् N. U. दद्यात् P. sec. m. यथार्थं Md.

II. x, 26, 2. उपजिगीषमाणः N.; P. sec. m. अपजिगीषमाणः N. U.
P. U. according to the Hir. S.

II. x, 26, 3. नियमा Md., mistake caused by I. i, 4, 7. शूद्रा P.
pr. m.

II. x, 26, 4. आर्यादीन् N. U. धर्मार्थकुशलान्प्रजा° added by P.; P. U.;
N. U. according to the Hir. S.

II. x, 26, 6. रक्षन् Md.; N. U.

II. x, 26, 8. यैर्म° P. U.—मुच्यते P. sec. m. प्रतिदातव्यं Md.

II. x, 26, 9. अपहारयेत् P. sec. m.

II. x, 26, 13. वसन्तीति Md.

शूद्रश्च पादावनेक्ता ॥ १५ ॥

अन्धमूकबधिररोगाविष्टाश्च ॥ १६ ॥

ये व्यर्था द्रव्यपरिग्रहैः ॥ १७ ॥

अबुद्धिपूर्वमलंकृतो युवा परदारमनुप्रविशन्कुमारीं वा वाचा
बाध्यः ॥ १८ ॥

बुद्धिपूर्वं तु दुष्टभावो दण्ड्यः ॥ १९ ॥

संनिपाते वृत्ते शिश्नच्छेदनं सवृषणस्य ॥ २० ॥

कुमार्यां तु स्वान्यादाय नाशयः ॥ २१ ॥

अथ भृत्ये राज्ञा ॥ २२ ॥

रक्ष्ये चात ऊर्ध्वं मैथुनात् ॥ २३ ॥

निर्वेशाभ्युपाये तु स्वामिभ्योवसृजेत् ॥ २४ ॥ २६ ॥

२. १०. २७.

चरिते यथापुरं धर्माद्धि संबन्धः ॥ १ ॥

सगोत्रस्थानीयां न परेभ्यः समाचक्षीत ॥ २ ॥

कुलाय हि स्त्री प्रदीयत इत्युपदिशन्ति ॥ ३ ॥

तदिन्द्रियदौर्बल्याद्विप्रतिपन्नम् ॥ ४ ॥

अविशिष्टं हि परत्वं पाणेः ॥ ५ ॥

II. x, 26, 15. शूद्राश्च Md. शूद्रस्य P. sec. m.

II. x, 26, 16. मूढ P. sec. m.; N. °बधिरमूक° P. U.

II. x, 26, 17. वृथा P. U. instead of व्यर्था; and explained by व्यर्था निष्प्रयो-
जनाः. But N. U. व्यर्था निष्प्रयोजनाः only.

II. x, 26, 18. °पूर्वकं P. U. कुमारी वा N. U.; N.; पतिवरां Md., apparently
from the Com. वाच्यः P. U.

II. x, 26, 22. राज्ञा भृत्ये N. U.; P. U.; P. pr. m.

II. x, 26, 24. अभ्युपगमे N. U.; °भ्यस्तेवसृजेत् P. U.

II. x, 27, 3. P. adds sec. m. सगोत्रायैव तु समाचक्षीत देवराय तदभावे
सपिण्डेभ्यः | apparently from the Com.

II. x, 27, 5. अवशिष्टम् Md.; N. U.; the Com. marks it as a faulty
reading; हि om. N.

तद्व्यतिक्रमे खलु पुनरुभयोर्नरकः ॥ ६ ॥
 नियमारम्भणो हि वर्षीयानभ्युदय एवमारम्भणादपत्यात् ॥ ७ ॥
 नाश्य आर्यः शूद्रायाम् ॥ ८ ॥
 वध्यः शूद्र आर्यायाम् ॥ ९ ॥
 दारं चास्य कर्षयेत् ॥ १० ॥
 सवर्णायामन्यपूर्वायां सकृत्संनिपाते पादः पततीत्युपदिशन्ति ॥ ११ ॥
 एवमभ्यासे पादःपादः ॥ १२ ॥
 चतुर्थे सर्वम् ॥ १३ ॥
 जिह्वाच्छेदनं शूद्रस्यार्यं धार्मिकमाक्रोशतः ॥ १४ ॥
 वाचि पथि शय्यायामासन इति समीभवतो दण्डताडनम् ॥ १५ ॥
 पुरुषवधे स्तेये भूम्यादान इति स्वान्यादाय वध्यः ॥ १६ ॥
 चक्षुनिरोधस्त्वेतेषु ब्राह्मणस्य ॥ १७ ॥
 नियमातिक्रमणमन्यं वा रहसि बन्धयेदा समापत्तेः ॥ १८ ॥

-
- II. x, 27, 6. खलु om. N. U.
 II. x, 27, 7. अपत्यात् Md.; N. U.; mentioned in the Com.; आपत्यात् N.
 II. x, 27, 8. आचार्यः Md.
 II. x, 27, 10. कर्षयेत् N. U.; P. U.; P. pr. m.
 II. x, 27, 11. N. U. has after पतति |; उपदिशन्तीत्युपदिशन्ति॥ उपदिशन्ति प्रायश्चित्तमेव कर्तव्यं पुनरुक्तेश्चादरः सूचितः ॥;—P. begins a fresh S. after पतति ॥ N. om. इत्युपदिशन्ति ॥.
 II. x, 27, 15. आसने शयने वेति P. U.; पदे Md.; चेति N. U.; P. pr. m.
 II. x, 27, 16. परदारानुप्रवेश इति N.; also N. U. in the Com. taken from the Hir. S.
 II. x, 27, 17. चक्षुर्निरोध° N.; Md.; P. U. sec. m.; N. U.; Haradatta : चक्षुनिरोध इति रेफलोपश्रान्दसः [P. U.]. [इति कचित्पाठे N. U.].
 II. x, 27, 18. अतिक्रमिणम् N.; N. U. and in P. U. Com.; बोधयेत् N.; समाप्तेः P.; P. U.—P. U. makes a new S. of आ समाप्तेः ।

असमापत्तौ नाशयः ॥ १९ ॥

आचार्य ऋत्विक्स्नातको राजेति त्राणं स्युरन्यत्र वध्यात्
॥ २० ॥ २७ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने दशमः पटलः समाप्तः ॥

२. ११. २८.

क्षेत्रं परिगृह्योत्थानाभावात्फलाभावे यः समृद्धः स भावि तदप-
हार्यः ॥ १ ॥

अवशिनः कीनाशस्य कर्मन्यासे दण्डताडनम् ॥ २ ॥

तथा पशुपस्य ॥ ३ ॥

अवरोधनं चास्य पशूनाम् ॥ ४ ॥

हित्वा व्रजमादिनः कर्शयेत्पशून्नातिपातयेत् ॥ ५ ॥

अवरुध्य पशून्मारणे नाशने वा स्वामिभ्योवसृजेत् ॥ ६ ॥

प्रमादादरण्ये पशूनुत्सृष्टान्दृष्ट्वा ग्राममानीय स्वामिभ्योवसृजेत्
॥ ७ ॥

पुनः प्रमादे सकृदवरुध्य ॥ ८ ॥

तत ऊर्ध्वं न सूक्ष्मेत् ॥ ९ ॥

परपरिग्रहमविद्वानाददान एधोदके मूले पुष्पे फले गन्धे ग्रासे
शाक इति वाचा बाध्यः ॥ १० ॥

II. x, 27, 19. असमाप्तौ P.; P. U.; N. U. om. this S., but has the Com.

II. xi, 28, 4. अपरोधनं N.; Md.

II. xi, 28, 5. कर्शयेन्नातीव ताडयेत् । Md.; पशून्नातिवापयेत् N. U. Text
and Com. accordingly. आशिनः N.

II. xi, 28, 6. विसृजेत् Md.

II. xi, 28, 7. सृष्टान् Md. विसृजेत् Md.

II. xi, 28, 9. ततः परम् Md.

II. xi, 28, 10. गन्धे om. N.

विदुषो वाससः परिमोषणम् ॥ ११ ॥

अदण्ड्यः कामकृते तथा प्राणसंशये भोजनमाददानः ॥ १२ ॥

प्राप्तनिमित्ते दण्डाकर्मणि राजानमेनः स्पृशति ॥ १३ ॥ २८ ॥

२. ११. २९.

प्रयोजयिता मन्ता कर्तैति स्वर्गनरकफलेषु कर्मसु भागिनः

॥ १ ॥

यो भूय आरभते तस्मिन्फलविशेषः ॥ २ ॥

कुटुम्बिनौ धनस्येशाते ॥ ३ ॥

तयोरनुमतेन्योपि तद्धितेषु वर्तेरन् ॥ ४ ॥

विवादे विद्याभिजनसंपन्ना वृद्धा मेधाविनो धर्मेष्वाविनिपातिनः

॥ ५ ॥

संदेहे लिङ्गतो दैवेनेति विचित्य ॥ ६ ॥

पुण्याहे प्रातरग्नाविद्धेपामन्ते राजवत्युभयतः समाख्याप्य सर्वा-

नुमते मुख्यः सत्यं प्रश्नं ब्रूयात् ॥ ७ ॥

अनृते राजा दण्डं प्रणयेत् ॥ ८ ॥

नरकश्चात्राधिकः सांपराये ॥ ९ ॥

सत्ये स्वर्गः सर्वभूतप्रशंसा च ॥ १० ॥

सा निष्ठा याविद्या स्त्रीषु शूद्रेषु च ॥ ११ ॥

आथर्वणस्य वेदस्य शेष इत्युपदिशन्ति ॥ १२ ॥

II. xi, 28, 11. परोमोषणम् Md.; °मोक्षणम् P. U.; P. pr. m.

II. xi, 29, 1. अनुमन्ता N. U.; from the Commentary; च कर्मसु Md.

II. xi, 29, 4. च inserted after हितेषु. P. sec. m.

II. xi, 29, 6. विचिन्त्य N. U.—P. U. adds ते च निर्णयन्तः ॥

II. xi, 29, 7. समाख्याप्यः P. sec. m., Md. समाख्याय N. U.

कृच्छ्रा धर्मसमाप्तिः समाम्नातेन । लक्षणकर्मणात्तु समाप्यते

॥ १३ ॥

तत्र लक्षणम् । सर्वजनपदेष्वेकान्तसमाहितमार्याणां वृत्तं
सम्यग्विनीतानां वृद्धानामात्मवतामलोलुपानामदाम्भिकानां
वृत्तसादृश्यं भजेत । एवमुभौ लोकावभिजयति ॥ १४ ॥

स्त्रीभ्यः सर्ववर्णेभ्यश्च धर्मशेषान्प्रतीयादित्येक इत्येके ॥ १५ ॥

॥ २९ ॥

इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्न एकादशः पटलः समाप्तः ॥

॥ इति द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः ॥

॥ समाप्तं चेदमापस्तम्बीयधर्मसूत्रम् ॥

II. xi, 29, 13. समाम्नातेन N. U.; N.; P. sec. m. कर्मणा तु N. U.; N.; P. U.; but the Com. कर्मणात्त्विति द्वितकारपाठश्छान्दसः । आदिति वा निपातस्य प्रश्लेषः ।

II. xi, 29, 14. वृत्तं स्वधर्मनिरतानां P. U.; N. U.; P. pr. m. according to the Hir. S.

INDEX OF THE SUTRAS.

अ

अकरः श्रोत्रियः २. १०. २६. १०
 अकृतप्रातराश ३. ११. २३
 अक्रोतपण्यैः ७. २०. १६
 अक्रोधनः १. ३. २३
 अक्रोधोहर्षो ८. २३. ६
 अगन्धसेवी १. २. २५;
 अग्निं वा प्रविशेत् १. २५. ६.
 अग्निं नाप्रयतः ५. १५. १८
 अग्निपूजा च २. १०. २५. ७
 अग्निमपश्च न २. ५. १२. ९
 अग्निमपो ब्राह्मणं ११. ३०. २२
 अग्निमादित्यमपो ११. ३०. २०
 अग्निमिद्धा १. ४. १६
 अग्निं ब्राह्मणं २. ५. १२. ६.
 अग्निरिव ज्वलन् २. ३. ६. ३
 अग्निहोत्रमतिथयः ४. १४. १
 अग्नौषोमोयसैस्त्रयां ६. १८. २४
 अग्न्यर्थः २. ९. २२. २१
 अग्रं च २. २. ४. १०
 अग्लौस्नुः १. ३. २२
 अङ्गानां तु २. ४. ८. १३
 अङ्गानि न १. २. २८.
 अजनवादशीलः १. ३. १३
 अजिनं त्वे १. ३. १०
 अत एव २. ९. २१. ८; २. ९. २१. १९;
 अतिक्रान्ते १. १. २३
 अतिथिं २. ४. ८. १४
 अतिथोनेव २. २. ४. ११
 अतिव्यपहारः १०. २८. ४

अनृप्तिश्च २. १. १. ३
 अतोऽन्यानि ७. २१. १९
 अत्र ह्यधिकारः २. ६. १५. २४
 अथ काम्यानि १. १. १९
 अथ गृहमेधो १. २. ७
 अथ पतनीयानि ७. २१. ७
 अथ परिव्राजः २. ९. २१. ७
 अथ पुराणे ६. १९. १३;
 २. ९. २३. ३
 अथ ब्रह्मचर्यं १. २. १८
 अथ ब्राह्मणोक्ताः ४. १२. १४
 अथ भूतदाहीयान् ८. २३. ४
 अथ भृत्ये २. १०. २६. २२
 अथ भूणहा १०. २८. २१
 अथ यः पूर्वो १. ४. २८
 अथ यदि वातो ४. १२. ५
 अथ यस्य पिता पितामहः १. १. २७
 अथ यस्य पितामहादिना १. २.
 अथ वानप्रस्थः २. ९. २१. १८
 अथ वानप्रस्थस्यैव २. ९. २२. ६
 अथ संप्रयोगः १०. २८. १३
 अथ स्नातकव्रतानि ११. ३०. ६
 अथातः सामयाचारिकान् १. १. १
 अथाध्याप्यः १. १. २६; १. २. ४;
 अथाप उपस्पृशेत् ५. १६. ८
 अथापरं ९. २७. ९
 अथापि तस्मात् २. ६. १४. १२
 अथापि न १०. २९. १०
 अथापि नित्यानुवाद २. ६. १४. १३
 अथापि प्रजापतेः २. ९. २४. ७

अथापि ब्राह्मणं ३. १०. ८
 अथापि वाजसनेयि° ४. १२. ३
 अथापि स एवायं २. ९. २४. २
 अथाप्यस्य प्रजाति° २. ९. २४. १
 अथाप्युदाहरन्ति ६. ११. १६; ९. २५. ९;
 ११. ३०. २३; ११. ३२. २३; २. ४. ९. १३;
 २. ६. १३. ७; २. ७. १७. ७;
 अथाभिज्ञस्ताः १०. २९. ८
 अथाशुचिकराणि ७. २१. १२
 अथाहरह° १. ४. २३
 अथोपनयनं तत° १. १. ३१
 अथोपनयनम् १. १. २४
 अथो यत्किं च २. ५. ८
 अथौषधि° ३. ११. ५
 अदण्ड्यः २. ११. २८. १२
 अदिवास्वापो १. २. २४;
 अधर्मचर्या २. ५. ११. ११
 अधर्माणां तु ७. २१. ११
 अधर्महितान् १०. २८. ११.
 अधश्च शयीयातां २. १. १. ८
 अधासनशायी १. २. २१;
 अधिकमहरहः २. २. ३. ६
 अधीत्य चाविप्रक्रमणं २. २. ५. २
 अधीयानेषु ३. १०. १६
 अधोनाभ्युपरिजान्वा° २. ८. १८. ४
 अधोनिवीतः २. ६. १९
 अध्ययनसांवृत्तिः २. ३. ६. १३
 अध्ययनार्थेन यं ४. १४. ३
 अध्यात्मिकान् ८. २२. १
 अध्यायानध्यायं ४. १२. ७
 अध्वापन्नस्तु २. ६. ११
 अनग्निरनिकेतः २. ९. २१. १०
 अनध्यायो ११. ३२. १२
 अननुक्तं ३. ११. ३५

अनपश्रितोन्यत्र २. ६. १७
 अनर्हद्विर्वा ५. १७. २
 अनष्टं वैश्यम् ४. १४. २८
 अनसूयुः १. ३. २४;
 अनसूयुर्दुष्प्रलम्भः ७. २०. ५
 अनाक्रोश्य° ९. २६. ६
 अनाप्रोते मृन्मये ५. १७. ९
 अनामयं ४. १४. २७
 अनायुष्यं त्वेवमुखस्य २. ८. १९. २
 अनार्यवैपैगुन° ९. २६. ७
 अनार्या° शयने ९. २७. १०
 अनाविस्तगुन° ११. ३२. ५
 अनासन्नो २. ६. २१
 अनिवृत्तौ १. ४. २६
 अनुगमनं च २. २. ४. २६
 अनुज्ञातः २. ६. २
 अनुज्ञातेनु° ९. २५. ५
 अनुज्ञाप्य वा २. ५. १२. ८
 अनुपस्तीर्णे २. ९. २२. २३
 अनुपस्छकृतः २. ६. १४
 अनुभाविनां च ३. १०. ६
 अनुवाति वाते २. ६. १५
 अनूत्थाय २. ६. ७
 अनूद्वासि ११. ३०. १२
 अनृते राजा २. ११. २९. ८
 अनृत्तदर्शी १. ३. ११
 अन्तःशवम् ३. ९. १४
 अन्तःशवे च ५. १६. २०
 अन्ततः प्रवृत्तानि २. ९. २२. ३
 अन्तरस्यां पुरि २. १०. २५. ३
 अन्तरालेपि २. १. १. १८
 अन्तर्धिने वा १. ३. ४१
 अन्तश्चाण्डालम् ३. ९. १५
 अन्तेवास्यन्तेवासी २. ८. २७;

अन्धमूकबधिर° २. १०. २६. १६
 अन्नसंस्कर्तारं २. ३. ६. १६
 अन्नेन चान्नस्य ७. २०. १५
 अन्यं वा समुदेतम् २. २. ५. ७
 अन्यच्चापरिगृहीतम् २. ५. १०. ५
 अन्यतराभावे २. ५. ११. १३
 अन्यतरोभिषेचने २. ३. ६. १०
 अन्यत्र राहुदर्शनान् २. ७. १७. २५
 अन्यत्रोपसंग्रहणान् २. ७. २७
 अन्यद्वामेध्यम् ५. १६. २४
 अन्वारुह्य ४. १४. १६
 अपजिहीत २. ८. १९. १०
 अपरपक्षस्य २. ७. १६. ५
 अपराधेषु २. ८. २९
 अपराहः श्रेयान् २. ७. १६. ५
 अपरेणाग्निं २. २. ३. २०
 अपरेद्युद्वितीयम् २. ७. १७. १२
 अपि वा लेपान् २. १. २. १
 अपि वा लोमानि ९. २५. १२
 अपि वा व्याहृतिभिः १. २. ३
 अपि वाष्टमीष्वेव २. २. ३. ८
 अपि वा सूत्र २. २. ४. २२
 अपि सत्सु ३. ९. १९
 अप्रतिकृष्टं च ११. ३०. १३
 अप्रतिवातम् २. ६. २३
 अप्रतिष्ठब्धः २. ६. १६
 अप्रतीभार्या २. ४. ९. ४
 अप्रयतश्च न ४. १४. २०
 अप्रयतेन तु ५. १६. २२
 अप्रयतेन नाभिवाद्यम् ४. १४. १८
 अप्रयतोपहतमज्जं ५. १६. २१
 अप्सु चावगाढः ३. ११. १७
 अप्सु वा प्रवेशयेत् १. ३. ३९
 अर्वादिपूर्वमलंकृतो २. १०. २६. १८

अभक्ष्यक्षेटो ५. १७. ३८
 अभाव उदकम् २. ४. ८. ९
 अभावे तैलं २. ८. १९. २१
 अभावे भूमिरुदकं २. २. ४. १४
 अभित्रास उपवास° २. ८. ३०
 अभिनिम्नुक्ताभ्युदित° २. ५. १२. २२
 अभिनिर्हृतानां तु ३. ९. १६
 अभिभाषितस्त्वासीनः २. ६. ६
 अभिमुखोनभिमुखं २. ६. २०
 अभिवादनीयव २. २. ४. १७
 अभिषिक्तश्च २. ९. २२. १२
 अभिचारानुव्याहारौ १०. २९. १५
 अभोड्यं भुक्त्वा ९. २७. ३
 अभ्रं चापती ३. ११. ३१
 अभेद्यैरवमृष्टम् ५. १६. २५
 अयाड्योनधीयानः २. ५. १०. ९
 अरण्ये कुटिं ९. २४. ११
 अर्थं वा २. ५. १२. १७
 अर्धपञ्चमा° ३. ९. ३
 अर्धेन १. २. १४
 अलंकारो भार्यायाः २. ६. १४. ९
 अलब्धोपवासः ९. २४. १७
 अवगाहनमपां २. १. २. ९
 अवस्थ्य पशून् २. ११. २८. ६
 अवरोधनं चास्य २. ११. २८. ४
 अर्वाशनः २. ११. २८. २
 अविचिकित्सा ४. १३. १०
 अविधिना च प्रव्रजितः ६. १८. ३१
 अर्वाशिष्टं हि २. १०. २७. ५
 अविहितमनुवाका ३. ११. २०
 अविहितश्चैतेषाम् ७. २०. १४
 अविहिता ब्राह्मणस्य ७. २०. १०
 अव्यतिक्रम° २. ६. १३. ३
 अशक्तौ भूमौ १. ३. ३८
 अर्वाशिष्टपतितमत्तो° २. ५. ११. ९

अशूद्राणामदुष्टं १. १. ५
 अश्मानं लोष्टं ११. ३०. २१
 अश्राद्धेन तु ३. १०. २८
 अष्टमे पुष्टिः २. ७. १६. १५
 अष्टाचत्वारिंशद् १. २. १२
 अष्टाशीतिसहस्राणि ये प्रजां ने २. ९. २३. ५
 अष्टाशीतिसहस्राणि ये प्रजामीषिं
 २. ९. २३. ४

असमापत्तौ २. १०. २७. १९
 असमुदेतश्चेत् २. ३. ७. १७
 अस्कन्दयन् २. ८. १९. ८
 अस्तमिते च बहिः ११. ३१. ३
 अस्तमिते च स्नानं ११. ३२. ८
 अहन्यसंवेशनं २. १. १. १६
 अहरहर्भूतबलिं ४. १२. १६
 अहविर्याजी ६. १८. २९
 अहविष्यमनृतं २. ८. १८. ३
 अहविष्यस्य होमं २. ६. १५. १७
 अहोरात्रावमावास्यासु ३. ९. २८

आ

आकाशे स्वयम् २. ९. २२. २२
 आचम्योर्ध्वं २. ८. १९. १४
 आ च विपाकात् ३. १०. २७
 आचामेद्वा २. ६. ३६
 आचार्ये ऋत्विक् २. ४. ८. ६
 २. १०. २७. २०
 आचार्यप्राचार्यं २. ८. १९
 आचार्याधीनः १. २. १९
 आचार्यायर्त्विजे २. ४. ८. ७
 आचार्ये त्रीनहो ३. १०. १०;
 आचार्योप्यनाचार्यः २. ८. २८;
 आजिपथे ९. २४. २१
 आ तमितोः २. ५. १२. १५
 आतुरव्यञ्जनानि २. ६. १५. ९
 आत्तेजसां २. ८. २०. १०

आत्मन्नेवाहमलब्ध्वा ८. २२. ६
 आत्मन्पश्यन्सर्वभूतानि ८. २३. १
 आत्मप्रशंसां २. ७. २४
 आत्मलाभान्न परं ८. २२. २
 आत्रेयीं च स्त्रियम् ९. २४. ९
 आथर्वणस्य २. ११. २९. १२
 आदित एवोपवासः २. ८. २०. ९
 आधाने हि सती २. ५. ११. १४
 आनदुहेन वा ३. ९. ५
 आ निशाया ११. ३२. १०
 आन्नप्राशनाद्गर्भा २. ६. १५. २०
 आपदि ब्राह्मणेन २. २. ४. २५
 आपदि व्यवहरेत् ७. २०. ११
 आपद्यर्थं ज्ञापयेत् २. ८. १६
 आ परिसंवत्सरादित्येके २. ६. १५. २१
 आप्रीतं चेदभि ५. १७. १०;
 आ भूतसंज्ञवात्ते २. ९. २४. ५
 आमं वा ६. १८. ३
 आयुधग्रहणं २. १०. २५. १४
 आरब्धे चाभोजनमां २. ७. १७. २४
 आरादावसथात् ११. ३१. २
 आरोग्यैशूद्रम् ४. १४. २९
 आर्द्रं वा ५. १६. १५
 आर्यसमये ४. १२. ८
 आर्याः प्रयताः २. २. ३. १
 आर्याः शुचयः २. १०. २५. १३
 आर्याधिष्ठिता वा २. २. ३. ४
 आर्याय वा १. ३. ४०
 आर्षे दुहितृमते २. ५. ११. १८
 आवसथं दद्यात् २. ३. ६. १५
 आवसथे श्रोत्रियावरां २. १०. २५. ८
 आविकं सार्ववर्णिकम् १. ३. ७
 आवीसूत्रं १. २. ३६;
 आश्वमेधिकं वा ९. २४. २२

आ षोडशाद्ब्राह्मणस्य १. १. २१
आसने शयने २. २. ५. ५
आसीनस्त्रिराचामेत् ५. १६. २
आसीने च न २. ६. २७
आहवनोयार्थे १. ३. ४४
आहिताग्निं २. ३. ७. १३
आहूताध्यायी च २. ५. २७

इ

इतरेषां वर्णानामा° २. ५. ११. १
इतरेषु २. ६. १५. ११
इति ब्राह्मणम् २. ३. ७. ११
इति सर्वत्रोदक° २. ९. २२. १४
इत्यतोऽन्यानि २. ५. १०
इत्यशुचिकर° १०. २९. १८
इत्यूर्ध्वरेतसां २. ९. २३. ६
इन्द्रियप्रोत्यर्थस्य २. ५. १०. ३
इषुमात्रादित्येके ५. १५. १९
इष्टियज्ञक्रतुन्वा ९. २७. २
इहैव भुञ्जोत २. ७. १७. ९

उ

उच्चैस्तरां २. ८. ८
उच्छिष्टाशन° २. ७. ३०
उत्तमस्यैक २. २. ३. १४
उत्तरपूर्वदेशे २. २. ३. २३
उत्तरेणापिधान्याम् २. २. ४. ३
उत्तरैर्ब्रह्मसदने २. २. ४. ४
उत्तिष्ठेत्तूष्णीं २. ७. १
उत्तीर्य ५. १५. ११
उत्पादयितुः पुत्रः २. ६. १३. ६
उत्सन्नश्वाघः १. २. २७
उत्सिच्यैतदुदकं २. १. १. १४
उदकोपस्पर्शनं च सह २. २. ३. ७
उदकोपस्पर्शनम् २. १. १. २३
उदगयन° २. ८. २०. ३
उदधनिसंनिधौ २. २. ३. २१

उदाचारेषु २. ८. ३
उदिते त्वादित्ये २. ५. १९
उदीच्यवृत्ति २. ७. १७. १७
उद्धृतान्यन्नानि २. ३. ६. १७
उद्ध्ययतामग्नौ च २. ७. १७. १८
उद्यतामाहतां ६. १९. १४
उद्यन्तमस्तंयन्तं ११. ३१. २०
उपनयनं विद्यार्थस्य १. १. ८
उपव्युषं ३. ९. २२
उपसंग्राह्यः २. ५. २१
उपाकरणसमापन° ३. ११. ७
उपाकरणाद्योत्सर्ज° २. २. ५. १६
उपानहौ २. ७. ५
उपासने गुरुणां ५. १५. १
उपेतः स्त्रीणां २. ४. ९. ७
उपेतस्याचार्यकुले १. २. ११
उभयतः परिषेचनं २. २. ३. १७
उभयत उपसंग्रहणं ३. १०. १५
उभयान्पश्यति २. ८. १८. १६
उभाभ्यामेवोभा° २. ५. २३
उष्ट्रीक्षीरमृगो ५. १७. २३

ऊ

ऊर्जं पुष्टिं २. ३. ७. ३
ऊर्ध्वमर्धरात्रादध्य° ११. ३२. १४
ऊर्ध्वमर्धरात्रादित्येके ३. ९. २४

ऋ

ऋतौ च २. १. १. १७
ऋत्विक्छुशुर° ४. १४. ११
ऋत्वे वा २. २. ५. १७
ऋषभश्वात्राधिकः ९. २४. ४

ए

एकखुरोष्ट्र° ५. १७. २९
एकधनेन २. ६. १३. १३
एकरात्रं २. ३. ७. १६

एकाग्निरनिकेतः २. ९. २१. २१
 एकादशे २. ७. १६. १८
 एकाध्यायी २. ६. २४
 एकेन द्वाभ्यां ३. ११. २९
 एको वा २. ९. २२. ९
 एतदेवा° १०. २८. १४
 एतमेवाभ्यसेत् ९. २७. ८
 एतान्यपि नानन्तेवास्या ६. १८. २
 एतान्यपि पतनीयानि ७. २१. १८
 एतान्येव क्षत्रियस्य २. ५. १०. ६
 एतेन ग्राम्यारण्यानां २. ७. १६. २८
 एतेन देशकुलधर्मा २. ६. १५. १
 एतेन दोषफल° २. १. २. ५
 एतेन परं २. ९. २१. १७
 एतेन ह्यहं योगेन ४. १३. १९
 एतेनान्तेवासिनः २. ७. १७. ६
 एतेनान्ये दोषफलैः २. १. २. ७
 एतेनान्ये नियमा १. ४. ७
 एतेनान्ये शूरा २. १०. २६. ३
 एतेनैव विधिना° १०. २८. १८
 एवं संवत्सरं २. ८. १८. १२;
 २. ८. २०. ७
 एवं सत्यार्यसमयेन ४. १२. ६
 एवंवृत्तावनन्तलोकौ २. २. ४. १५
 एवंवृत्तो २. ५. ११. ४
 एवमध्याया° २. ५. १२. २०
 एवमन्येष्वपि° ९. २६. १२; १०. २९. ४;
 एवमभ्यासे २. १०. २७. १२
 एवमवरोवरः २. ९. २४. ४
 एवमहरहरा २. ८. २०. ४
 एवमुभौ ७. २०. ९;
 २. ८. २०. २०
 एवं बलीनां २. २. ३. १८
 ओ
 ओंकारः ४. १३. ६

ओपनयात् २. ६. १५. २३
 ओषधिवनस्पतीनां २. ७. ४

औ

औदुम्बरश्चमसः २. ८. १९. ३
 औपवस्तमेव २. १. १. ५
 औपासने २. २. ३. १६

क

क आश्यान्नः ६. १९. २
 कम्बलश्च १. ३. ८
 करञ्जपलाण्डु ५. १७. २६
 कर्तपत्यमनायुष्यं च २. ५. ३;
 काण्डसमापने ३. ११. २
 काण्डोपाकरणे ३. ११. १
 काममन्युभ्यां ९. २६. १३
 काममपाशशयोत ११. ३२. १६
 काममात्मानं २. ४. ९. ११
 काममुद्घ्रियतां २. ७. १७. १९
 कालयोर्भौ° २. १. १. २
 काले स्वामिना २. २. ४. १३
 काषायं १. २. ४१;
 किं करवाणि २. ६. ३७
 कीटो वामेध्य° ५. १६. २६
 कुक्कुटो ५. १७. ३२
 कुटुम्बिनौ २. ११. २९. ३
 कुत्सयित्वा ५. १७. ४
 कुमाराश्च २. १०. २६-१२
 कुमार्यां तु २. १०. २६. २१
 कुलाय हि २. १०. २७. ३
 कुशलमवर° ४. १४. २६
 कृच्छ्रद्वादशरात्रं ९. २७. ६
 कृच्छ्रसंवत्सरं ९. २५. ८
 कृच्छ्रा धर्म° २. ११. २९. १३
 कृतभूमौ तु ५. १७. ८
 कृताकृतम्° २. ८. १८. १७

कृतान्नं पर्युषितं ५. १७. १७
 कृत्वा च २. ७. २३
 कृत्वा विद्यां २. ७. १९
 कृस्नं घ्रासं २. ८. १९. ११
 कृष्णं च स्वाभाविकं ११. ३०. ११
 कृष्णं चेदनुप० १. ३. ४
 कृष्णधान्यं २. ८. १८. २
 केशानङ्गं २. २. ३. ३
 केशान्प्रकीर्य २. ६. १५. १०
 कोभिश्चस्ताय ९. २४. १५
 कयाक् ५. १७. २८
 कव्यादः ५. १७. ३०
 कुञ्चक्रौञ्च ५. १७. ३६
 क्रोधादीश्च ११. ३१. २५
 क्रोधो हर्षो ८. २३. ५
 क्रोशो ग्रामेभ्यः २. १०. २६. ७
 क्रोवः ६. १८. २७
 क्षत्रियं हत्वा ९. २४. १
 क्षत्रियवद्वैश्यस्य २. ५. १०. ७
 क्षुद्रान्क्षुद्रं ११. ३२. १८
 क्षत्रं परिगृह्य २. ११. २८. १
 क्षेमकृद्राजा २. १०. २५. १५

ख

खट्वाङ्गं दण्डार्थं १०. २९. १
 खट्वायां ५. १५. २१
 खड्गोपस्तरणे २. ७. १७. १
 खण्डेन ९. २४. १४

ग

गच्छन्तमं २. ६. ८
 गर्दभेनावकीर्णी ९. २६. ८
 गर्भं च ९. २४. ८
 गर्भान्परिहाप्य २. ६. १५. ५
 गवां चावरोधे ३. ९. २५

14 A

गार्दभं यानं ११. ३२. २५
 गाश्च रक्षेत् ९. २४. १८
 गुणहान्यां तु २. ७. १७. ५
 गुरुं हत्वा ९. २४. २४
 गुरुतत्पगामो तु १०. २८. १५
 गुरुतत्पगामो सवृषणं ९. २५. १
 गुरुप्रसादनीयानि २. ५. ९
 गुरुसंनिधौ ३. १०. १४
 गुरुसमवाये २. ७. १४.
 गुरुनमायाश्च २. १०. २५. १०
 गुरोरुदाचारे १०. ३. १५
 गुर्वीसखिं ७. २१. ९
 गृहमेधिनोर्यदं २. २. ३. १२
 गृहान्कृत्वा २. ९. २२. ८
 गोत्रेण २. ६. ३०
 गोमधुपर्काहं २. ४. ८. ५
 गोर्दक्षिणानां ११. ३१. ८
 गौरसर्षपाणां २. ८. १९. १
 ग्रामारण्ययोश्च ३. ११. ९
 ग्रामेणाध्यवसिते ३. ९. ७
 ग्रामेषु नगरेषु च २. १०. २६. ४

च

चक्षुनिरोधं २. १०. २७. १७
 चतुर्थे क्षुद्रं २. ७. १६. ११
 चतुर्थे सर्वम् २. १०. २७. १३
 चतुर्विंश आयुधे २. ७. १६. २१
 चत्वार आश्रमा २. ९. २१. १
 चत्वारो वर्णा १. १. ३
 चरितानिर्वेशस्य ६. १८. १२
 चरिते २. १०. २७. १
 चातुर्मासीषु ३. १०. १
 चारी ६. १८. ३०
 चिकित्सकस्य ६. १९. १५
 चेष्टति २. ६. २८.

छ

छन्दःकल्पो २. ४. ८. ११

छर्दयित्वा ३. १०. २०

छायायां ११. ३०. १६

ज

जटिलः १. २. ३१

जात्याचारसंशये २. ३. ६. १

जायापयोर्न २. ६. १४. १६

जिह्वाच्छेदनं २. १०. २७. १४

जीवन्पुत्रेभ्यो २. ६. १४. १

ज्ञायमाने तु तस्मिन्नेव ३. ९. ८

ज्ञायमाने वयोविशेषे ४. १४. १४

ड्या राजन्यस्य १. २. ३४

ड्येष्टो दायादः २. ६. १४. ६

ड्वलितां ९. २५. २

त

तं योनुतिष्ठेत् ८. २२. ८

तच्च लिङ्गं २. ५. १२. २३

तच्छास्त्रैर्वि^० ४. १३. २०

२. ६. १४. १०; २. ९. २१. १५

तच्छ्रेष्ठं १. १. १६

तत ऊर्ध्वं न २. ११. २८. ९

तत ऊर्ध्वं प्रकृतिवत् १. २. १०

तत ऊर्ध्वं ब्राह्मणः २. २. ४. २७

ततः परमं^० २. ९. २३. ११

ततः परिवृत्तौ २. १. २. ३

ततः संवत्सरं^० १. १. २५

ततः सिद्धिः १०. २८. १२

ततोऽग्निमुपस्पृशेत् २. ८. १९. १५

ततो नाना २. १. १. २२

ततोपो २. ९. २२. ४

ततो मूलैः २. ९. २२. २;

२. ९. २३. २

ततो यो १. २. ९

तत्र गुणान्सं^० २. ५. १०. २

तत्र द्रव्याणि २. ७. १६. २३

तत्र नवानि २. ८. १८. ७

तत्र पितरो २. ७. १६. ३

तत्र यन्मु^० २. १०. २६. ८

तत्र ये पापकृतः २. ९. २४. ९

तत्र ये पुण्यकृतः २. ९. २४. १३

तत्र लक्षणं २. ११. २९. १४

तत्र श्रूयते ४. १२. २

तत्रात्मलाभीयाञ्छोकान् ८. २२. ३

तत्रापि २. ६. १३. ५

तत्सप्तरात्रेणां^० ९. २७. ४

तत्समाहत्यो^० १. ३. ३१

तत्सुभूतं २. २. ३. ११

तथा कीलालौषं^० ५. १७. २५

तथा क्षारं^० १. २. २३

तथा गुरुकर्मसु २. ५. २५

तथा चात्मनो^० २. ४. ९. १२

तथा तृणकाष्ठेषु ५. १५. १४

तथा धर्माहतेन २. ७. १६. २५

तथानुत्थितायां ५. १६. १९

तथान्यस्यां ३. ९. १२

तथापपात्रैः ७. २१. ६

तथापरपक्षस्य २. ७. १६. ६

तथा पशुपस्य २. ११. २८. ३

तथा पुण्याक्रियासु १०. २९. ५

तथा पुण्यफलेषु २. ६. १४. १७

तथा प्रदरोदके ५. १५. ५

तथा प्रयताय ४. १४. १९

तथा प्रासादे ५. १७. ७

तथा बहुपादे २. ८. ९

तथा रसानामं^० ५. १७. १५

तथावरान्नसं^० २. ६. १५. १६

तथा वृक्षमारूढः ३. ११. १६

तथा व्रतेन ११. ३०. २

तथा शतबलेः २. ७. १७. २

तथा षीवनं^० ११. ३०. १९

तथा संबन्धेषु ३. १०. ३
 तथा समादिष्टे २. ७. २८
 तथैलकं ५. १७. २२
 तथौषधि° ३. ११. ५
 तदतिक्रमे २. ५. २
 तदनुवर्तमानो ४. १२. १३
 तदन्वीक्ष्य २. ६. १३. १०
 तदभाव २. ६. १४. ३
 तदहरा° ३. ९. १८
 तदिन्द्रिय° २. १०. २७. ४
 तदेतेन १०. २९. ११;
 २. ९. २४. १२
 तद्द्रव्याणां २. ८. ६
 तद्यथाम्ने ७. २०. ३
 तद्व्यतिक्रमे २. १०. २७. ६
 तपः स्वाध्याय ४. १२. १
 तपस्विनश्च २. १०. २६. १४
 तप्ताभिश्चा° ५. १५. ६
 तमभिमुखो° २. ३. ६. ७
 तमसो वा १. १. १०
 तं भोजयित्वा १. ३. १५
 तयोरनुमते २. ११. २९. ४
 तयोर्नाना २. २. ४. ७
 तस्माच्छ्रुतितः २. ९. २३. ८
 तस्मादृषयो° २. ५. ४
 तस्मिंश्चैव १. १. १२
 तस्मिन्गुरोर्वृत्तिः २. ८. २४
 तस्मिन्नभिजनं १. १. ११
 तस्मै १. १. १४
 तस्य चेच्छास्त्र° २. ५. १०. १३
 तस्य द्वन्द्वं २. ९. २२. १५
 तस्य निर्वेशः ९. २४. १०
 तस्य पन्था ९. २४. १२
 तस्य परस्तात् २. १०. २५. ४
 तस्य पादौ २. ३. ६. ९

तस्य पूजायां २. ३. ६. ६
 तस्य मुक्तमा° २. ९. २१. ११
 तस्य विधिः ३. ११. २२
 तस्य शाखान्तरे ४. १२. ४
 तस्य शूद्रः ९. २६. ९
 तस्यापि ६. १८. १४
 तस्यारण्यमा° २. ९. २२. १
 तस्यारण्येनै° २. ९. २२. १७
 तस्योत्तरार्धे २. ८. १८. १५
 तस्यदिक° २. ३. ६. ११
 तस्योपचारः २. १. १. ११
 तस्योपदशन्ति २. ९. २१. ९;
 २. ९. २१. २०
 तानि च २. ८. १८. ९
 तावन्तं कालं ३. ११. १४
 तासां निष्क्रमण° ९. २४. १९
 तिलतण्डुला° ७. २०. १३
 तिष्ठति च २. ६. २६
 तिष्ठन्नाचामेत् ५. १६. १
 तिष्ठन्सव्येन २. २. ५. ६
 तिष्ठ्येण २. ८. १८. १९
 तुल्यगुणेषु २. ७. १७. १०
 तूष्णीं ४. १४. १२
 तृणकाष्ठैर° ७. २१. २
 तृणच्छेदन° ११. ३२. २८
 तृतीयमामन्त्रणम् २. ७. १७. १३
 तृतीये २. ७. १६. १०
 तृतिश्चा° २. १. १. ६
 तेन प्रदिष्टं १. ३. ३२
 तेभ्यो यथागुणं २. १०. २५. १०
 ते शिष्टेषु २. ९. २४. ३
 तेषां स २. २. ३. ५
 तेषां यथागुण° २. १०. २५. ९
 तेषां तेजोविशेषेण २. ६. १३. ९
 तेषां त्रय २. ५. १२. ३

तेषामभ्यागमनं १. १. २८;
 १. २. ६
 तेषामिच्छतां १. १. २९
 तेषामुत्तमं लोहेन २. ८. १८. १३
 तेषामुत्तरः २. ९. २२. ५.
 तेषां पुरुषा^० २. १०. २६. ५
 तेषां पूजा २. १०. २५. ९
 तेषां पूर्वः १. १. ४
 तेषां प्रकृतयः २. ९. २४. १३
 तेषां प्रेतेषू^० २. ६. १५. ४
 तेषां मन्त्रा^० २. २. ३. १३
 तेषां महायज्ञाः ४. १२. १५
 तेषु चोदकोप^० ३. १०. ५
 तेषु सर्वेषु ११. ३०. ४;
 २. ९. २१. २
 तैर्विप्रवासे १. ३. ३४
 तैलसर्पिषो ५. १७. १६
 तैष्यां ३. ९. २
 त्रयाणां ६. १८. ९
 त्रयीं विद्यां २. ९. २४. ८
 त्रयोदशे २. ७. १६. २०
 त्रिः प्रायः २. ७. १७. १४
 त्रिभिर्वा १. २. १५
 त्रिमधुस्तिसु^० २. ७. १७. २२
 त्रिरोष्ठौ ५. १६. ३
 त्रीस्तृतीये २. ८. २०. ६
 त्रैविद्यबुद्धानां २. ९. २३. ९
 त्र्यहम^० ९. २७. ७
 द
 दक्षिणं बाहुं २. ५. १६
 दक्षिणतः २. २. ४. ५
 दक्षिणाद्वारं २. १०. २५. २
 दक्षिणेन पाणिना २. ५. २२;
 ५. १६. ७
 दक्षिणेन पुरं २. १०. २५. ५

दत्त्वा च २. ७. २२
 दद्विरूपस्य ५. १६. १७
 दधिधानी १०. २९. १३
 दधि मधु^० २. ४. ८. ८
 दशमे २. ७. १६. १७.
 दशवर्षं पौरसख्यं ४. १४. १३
 दशवर्षश्च ब्राह्मणः ४. १४. २५
 दश शूद्रे ९. २४. ३
 दधेपररात्रे ३. ९. २३
 दानं क्रयधर्मश्च २. ६. १३. ११
 दान्तः १. ३. १९
 दायेन २. ६. १३. २
 दारं चास्य २. १०. २७. १०
 दारव्यतिक्रमी १०. २८. १९
 दारे प्रजायां २. २. ५. १०
 दासा वा २. २. ४. २०
 दास्या वा ५. १६. ३१
 दिवा च न २. ८. १९. १६
 दिवा च शिरसः ११. ३०. १४
 दिवा चापिहिते ३. ११. १९
 दिवादित्यः ११. ३१. २१.
 दीक्षितो ६. १८. २३
 दुहिता वा २. ६. १४. ४
 दुहितृमतः २. ५. १२. २
 दृढधृतिः १. ३. २१
 दृश्यते १. ४. ९
 दृष्टो धर्म^० २. ६. १३. ८
 दृष्ट्वा ९. २४. १३
 देवताभिधानं ११. ३१. ४
 देवमिवाचार्य^० २. ६. १३
 देवेभ्यः ४. १३. १
 देशतः २. ६. १५. १३
 देशविशेषे २. ६. १४. ७
 देशात्त्वा^० २. ६. ३२
 देहल्याम^० २. २. ४. २

दैवे २. ५. ११. १९
 दोषफल° २. ५. १२. १९
 दोषाणां तु ८. २३. ३
 द्वन्द्वानामे° २. ९. २२. १६
 द्वादश वर्षाणि ९. २४. २०
 द्वादशावरार्थम् १. २. १६
 द्वादशे २. ७. १६. १९
 द्वितीयेस्तेनाः २. ७. १६. ९
 द्विरित्येके ५. १६. ४; ५. १६. ६
 द्विषन्दि° २. ३. ६. १९
 द्वौ द्वितीये २. ८. २०. ५

ध

धर्मकृत्येषु २. ७. १८
 धर्मचर्या २. ५. ११. १०
 धर्मज्ञसमयः १. १. २
 धर्मप्रजासंपन्ने २. ५. ११. १२
 धर्मविप्रतिपत्ता° १. ४. १२
 धर्मार्थं संनिपाते ९. २४. २३
 धर्मेण २. ३. ६. ४
 धार्म्यं २. १०. २६. ९
 धावन्तमनु° २. ४. ९
 धुर्यवाह° ९. २६. २
 धेनुर्भव्येत्येव ११. ३१. १२
 धेनोश्चानिर्द° ५. १७. २४
 धेन्वनुहोर्भक्ष्य° ५. १७. ३०
 धेन्वनहोश्चाकारणात् ९. २६. १

न

न कुसृत्या ११. ३१. २३
 नक्तं चापावृत्ते ३. ११. १८
 नक्तं चारण्ये ३. ११. ३४
 नक्तमेवोत्तमेन २. २. ४. ८
 न क्षारलवण २. ६. १५. १५
 न खट्वायां २. ६. ४
 नखैश्च २. ८. २०. १३
 न गतिर्वि° ४. १३. १४

नगरप्रवेश° ११. ३२. २१
 नग्नो वा ५. १५. ९
 न च तस्यां ११. ३२. ४
 न चनक्तं २. ७. १७. २३
 न च मुखशब्दं २. ८. १९. १२
 न च संदेहे २. ५. ११. २
 न चान्येनापि २. ८. १९. ६
 न चात ऊर्ध्व २. ९. २२. ११
 न चातद्रुणाय २. ८. १८. ११
 न चान्येनापि भोक्त° २. ८. १९. ६
 न चास्माद्धो° १०. २८. ७
 न चास्मिन्दोषं ६. १४. ४
 न चास्मै १. ४. ५
 न चास्य विषये २. १०. २५. ११
 न चास्य सकाशे २. ६. ५; २. ६. २९
 न चेदु° २. ६. १२
 न चैनमध्ययन° २. ८. २६
 न चैनमभिप्रसा° २. ६. ३
 न चैनमुपधमेत् ५. १५. २०
 न चैनं प्रत्युत्ति २. ६. ३१
 न चोच्छिष्टं १. ३. ३७
 न तु धर्मसंनिपातः १०. २८. १०
 न धर्माधर्मौ ७. २०. ६
 न नावि ५. १७. ६
 न पततः ११. ३१. १९
 न पतितमा° १०. २८. ६
 न पतितैः ७. २१. ५
 न प्रेक्षत २. ७. ३
 न बहिर्वेदे ४. १३. ११
 न ब्रह्मचारिणो १. २. १७
 न भद्रं ११. ३१. १३
 न भृत्यानाम° २. १०. २६. १
 नरकश्चा° २. ११. २९. ९
 न रसान्गृहे २. ४. ८. ३
 नवम एक° २. ७. १६. १६

न वर्षधारास्वा° ५. १५. ४
 नवे सस्ये २. ९. २२. २४
 न इमश्रुभिर् ५. १६. ११
 न संशये २. ५. १२. २१
 न समावृत्ता ३. १०. ७
 न समावृत्ते ४. १३. ५
 न सुभिक्षाः ६. १८. ४
 न सोपानद्वेष्टित° २. ६. १०;
 ४. १४. २२
 न सोपानन्मूत्र° ११. ३०. १८
 न स्त्री २. ६. १५. १८
 न स्मयेत २. ७. ६
 न हि २. ६. १४. १८
 न हृदयेन २. ७. ९
 नाकारणादु° २. ७. १०
 नागुरुतल्पे ७. २१. १०
 नाग्न्युदकशेषेण १. ४. २०
 नात्मप्रयोजन° १. ३. ३५
 नात्मार्थमभिरूप° २. ४. ८. ४
 नात्यन्तमन्व° ६. १८. ८;
 ७. २१. ३
 नाधेनुम° ११. ३१. ११
 नाध्यापनम् १. २. ८
 नाननियोगपूर्वं ६. १९. १२
 नाननूचानम् २. ५. १०. ८
 नानभिभाषितो २. ८. १४
 नानर्हद्वयो २. ४. ९. ६
 नानाघोना २. ५. १२. १०
 नानुदेह्यं १. २. २२
 नानुपेतः २. ६. १५. १९
 नानुमानेन १. ३. २७
 नापजिहीत २. ८. १९. ९
 नापणीयम् ५. १७. १४
 नापपर्यावर्तेत २. ७. २
 नापररात्रमु° ११. ३२. १५

नाप्रोक्षितमि° ५. १५. १२
 नाप्सु श्लाघमानः १. २. ३०
 नाप्सु सतः ५. १५. १०
 नाब्राह्मणायो° ११. ३१. २४
 नाम्ना २. ६. ३३
 नायुष्यं २. ८. १९. २
 नारण्यमभ्या° २. ९. २२. २०
 नावं च ११. ३२. २७
 नाह्य आर्यः २. १०. २७. ८
 नासंभाष्य ४. १४. ३०
 नासमयेन ४. १३. ९
 नासौ मे ११. ३१. १७
 नास्तमिते १. ४. १५
 नास्यास्मिं ९. २४. २५;
 २. ९. २४. ११
 निगमेष्वध्ययनं ३. ९. ४
 नित्यं लोक° २. १. १. १२
 नित्यप्रश्नस्य ३. ११. २१.
 नित्यमर्हन्त° ४. १३. १३
 नित्यमुत्तरं २. २. ४. २१
 नित्यमुदधाना° २. १. १. १५
 नित्यश्राद्धं २. ८. १८. ५
 नित्या च पूजा ४. १४. १०
 निपुणोणीयान् ८. २३. २
 नियमातिक्रमणं २. १०. २७. १८
 नियमातिक्रमे २. ५. १२. १८
 नियमारम्भणो २. १०. २७. ७
 नियमेषु २. ५. १
 निर्लिखितं ५. १७. १२
 निर्वेशाभ्युपाये २. १०. २६. २४
 निवर्तयेद्वा १. ४. २७
 निवृत्तं २. ८. ३१
 निवेशे वृत्ते ४. १३. १८
 निवेशे हि वृत्ते ४. १३. २१
 निष्फला ७. २०. २

नेन्द्रधनुरिति ११. ३१. १८
नेमं ७. २०. १
नैय्यमिकं २. ८. १९. १९
नोचेदं ७. २०. ४
नोदकमाहारयेत् २. ३. ६. १२
नोपजिघ्रेत्स्त्रियं २. ७. ८
न्यस्तायुधप्रकीर्णं २. ५. १०. ११

प

पञ्चदशे २. ७. १६. २२
पञ्चनखानां ५. १७. ३७
पञ्चमे २. ७. १६. १२
पतनीयवृत्तिस्तु १०. २९. १७
पतनीयाविति १०. २९. १६
पतिवयसः ४. १४. २१
पयउपसेचन २. ३. ७. ४
परपरिग्रहं २. ११. २८. १०
परिकुष्टं ६. १८. १७
परिमृष्टं ५. १७. ११
परीक्षार्थोपि १०. २९. ६
परुषं ११. ३१. ५
परोक्षमन्त्रं २. २. ३. ९
पर्यषितैस्तण्डुलैः ३. ११. ४
पर्वणि वा ९. २६. १४
पर्वसु २. १. १. ४
पशुं ६. १८. ७
पाणिं च २. ८. १९. १३
पाणिग्रहणादाधि २. १. १. १
पाणिसंक्षुब्धेन १. ४. २१
पाणिसमूहं २. ५. १२. ५
पादूनम् १. २. १३
पाप्मानं २. ३. ६. २०
पालाशमासनं ११. ३२. ९
पालाशो १. २. ३८
पितुर्ज्येष्ठस्य १. ४. ११

पुण्य इति कौत्सः ६. १९. ४
पुण्यं प्रशास्तं ११. ३१. १४
पुण्यस्याप्यनीप्सतो ६. १९. १०
पुण्यस्येप्सतो ६. १९. ९
पुण्याहे प्रातरग्नौ २. ११. २९. ७
पुत्रमिवै २. ८. २५
पुत्रान्संनिष्पाद्य १०. २९. ९
पुत्राभावे यः २. ६. १४. २
पुनः प्रमादि २. ११. २८. ८
पुनः स्वर्गे २. ९. २४. ६
पुराग्निहोत्रस्य २. ३. ७. १४
पुरुषवधे २. १०. २७. १६
पूः प्राणिनः ८. २२. ४
पूजा वर्णज्यायं ४. १३. २
पूतिगन्धः ३. १०. २२
पूर्वयोर्वर्णयोः ९. २४. ६
पूर्वव्यामसं २. ६. १३. ४
पूर्वस्मिन्पूर्वस्मिन् १. १. ७
पूर्वेण ग्रामां ११. ३०. ७
पूर्वेद्युर्निवेदनम् २. ७. १७. ११
पृष्ठतश्चात्मनः २. ५. १२. १२
पृष्ठारूढः ३. ९. २७
प्रकृत्या ६. १८. १०
प्रक्षालयित १. २. २९
प्रक्षाल्य वा ५. १५. १७
प्रजानिःश्रेयसा २. ७. १६. २
प्रजापतेर्कं २. ९. २४. १३
प्रतिपादयिता च २. ८. २०. १६
प्रतिपूरुषं १. २. १
प्रतिमुखमग्निं २. ५. १२. ११
प्रतिषिद्धानां ७. २१. १४
प्रतिषेधेदि २. ८. २०
प्रथमं ९. २५. ११
प्रथमेहानि २. ७. १६. ८
प्रदोषे ३. १०. २४;
३. ११. ३६

प्रभूतैधोदके ५. १५. २२
 प्रमादादरण्ये २. ११. २८. ७
 प्रमादादाचार्यस्य १. ४. २५
 प्रयतः प्रसन्नमनाः २. ७. १७. ४
 प्रयोगादनु° ४. १२. ११
 प्रयोजयिता २. ११. २९. १
 प्रवचनयुक्तो ११. ३२. १
 प्रशस्तः २. ८. १९. ५
 प्रश्नं च ११. ३२. २२
 प्राक्त १. ४. १९
 प्राङ्मुखोन्नानि ११. ३१. १
 प्राञ्जलिः २. ५. १७
 प्राप्तनिमित्ते २. ११. २८. १३
 प्रिया २. ३. ७. ५
 प्रीतिर्द्यु° १. ४. १०
 प्रेङ्गोलनं २. ८. २०. १२
 प्रेतसंस्कृतं ३. १०. २६
 प्रेषितस्तदैव २. ७. २५
 प्रोक्ष्य वासः ५. १५. १५
 प्रोदकयोश्च ३. १०. २५
 प्रोषितो भैक्षान् १. ३. ४२
 प्रोष्य च २. ५. १४; ४. १४. ८;
 प्लवः ५. १७. ३३
 प्लावनं २. ५. १८
 प्लेङ्गावान्तरेण ११. ३१. १६
 ख

फ

फाणितपृथुक° ५. १७. १९

ब

बलविशेषेण २. ५. १०. १६
 बलीनां २. २. ३. १५
 बस्ताजिनं १. ३. ६
 बहिर्ग्रामान् २. ८. १८. ६
 बालान्वृद्धान् २. २. ४. १२
 बाहुभ्यां ११. ३२. २६
 बुद्धिपूर्वं २. १०. २६. १९

बुद्धे क्षेमप्रापणम् २. ९. २१. १४
 बुद्धे चेत्क्षेमप्रापणं २. ९. २१. १६
 बुद्ध्या २. ९. २१. ५
 ब्रह्मणि ४. १३. १६
 ब्रह्म वर्धत ४. १३. १७
 ब्रह्मवृद्धिमिच्छन् १. ३. ९
 ब्रह्माध्येष्यमाणो ३. ९. १३
 ब्राह्मण आचार्यः २. २. ४. २४
 ब्राह्मणमात्रैश्च ९. २४. ७
 ब्राह्मणवचनाच्च २. १. १. १९
 ब्राह्मणस्य ११. ३१. ६
 ब्राह्मणस्वान्य° २. १०. २६. २
 ब्राह्मणांश्च २. ५. १२. ७
 ब्राह्मणाया° २. २. ४. १६
 ब्राह्मणेक्ता ४. १२. १०
 ब्राह्मे २. ५. ११. १७

भ

भक्तापचयेन ९. २५. ७
 भर्ता २. ७. १७
 भवत्पूर्वया १. ३. २८
 भवदन्त्यया १. ३. ३०
 भवन्मध्यया १. ३. २९
 भस्मनुषा २. ८. २०. ११
 भार्यायां २. ६. १५. ८
 भाषां २. २. ३. २
 भिक्षणे २. ५. १०. १
 भिषक् ६. १८. २१
 भुक्त्वा चास्य २. ६. ३५
 भुक्त्वा स्वयममलं १. ३. ३६
 भुञ्जानं ५. १६. ३. २
 भुञ्जानेषु ५. १७. ३
 भूमिगतास्व° २. १५. २
 भूय उद्धर २. ३. ६. १८
 भूयांसं वा २. ९. २३. १
 भूयांसमतो २. ७. १६. २७

भृत्यानाम° २. १०. २६. १
 भैक्षं १. ३. ४३
 भोक्ता २. ८. २०. १९
 भोक्ष्यमाणस्तु ५. १६. ९
 भ्रातृषु ४. १४. ९
 मेघासु २. ८. १९. २२
 मत्त उन्मत्तो ६. १९. १
 मध्येगारस्य २. २. ३. २२
 मध्वामं ६. १८. १
 मनसा चान° २. ५. २६; ३. ११. २४
 मनसा वाचा २. २. ५. १९
 मनसा वाधीयीत ११. ३२. १७
 मनसा वा स्वयम् ११. ३२. १३
 मनुः पुत्रेभ्यो २. ६. १४. ११
 मनुष्यप्रकृतीनां ३. ११. ३
 मनुष्याणां ७. २१. १६
 मनुष्यान् रसान् ७. २०. १२
 मनुष्यैर° ५. १७. ५
 महान्तं २. ८. २०. ८
 महापथे ३. ११. १०
 माञ्जिष्टं १. ३. १
 मातरमाचार्य° ४. १४. २४
 मातरं पितरमाचार्य° २. ८. २३
 मातरि ३. १०. ४;
 ४. १४. ६
 मतापितरावेव २. ६. १५. ६
 माता पुत्रत्वस्य १०. २८. ९
 माता भर्तारं २. ७. १६
 मातुश्चायोनि २. ५. ११. १६;
 २. ६. १५. २
 मानं २. ८. १८. १४
 माव्यालिप्त° २. ८. २
 मासिमासि २. ७. १६. ४
 मासिश्राद्धे २. ८. २०. १

मिथः कामान् २. ५. ११. २०
 मिथुनीभूय ११. ३२. २
 मिथ्याधीतं° ९. २६. १०
 मिथ्यैतदिति १०. २८. १६;
 १०. २९. १२
 मुञ्जवत्त्वजै° ७. २. १
 मुहंश्चाचार्य° २. ८. २२
 मुहूर्ते विरते ३. ११. ३२
 मूढस्वस्तरे ५. १५. १३
 मूत्रं कृत्वा ५. १५. २३
 मूलं तूलं ११. ३२. २४
 मूषकलाङ्गं ५. १६. २७
 मृदुः १. ३. १७
 मेध्यमानुडह° ५. १७. ३१
 मैथुनं न १. २. २६
 मैथुनवर्जनं २. १. १. ९
 मौञ्जीमेखला १. २. ३३
 मौञ्जी वायोमिश्रा १. २. ३५

य

य आस्याद्विन्दवः ५. १६. १२
 य ईप्सदिति ६. १९. ३
 य एतानव्यग्रो २. २. ४. ९
 यः कश्चन ६. १९. ५
 यः प्रमत्तो २०. २९. २
 यं वा प्रयत ५. १५. ३
 यच्चान्यत्परिचक्षते ५. १७. २७;
 ११. ३२. २९; २. ८. २०. १४
 यच्चान्यदेवंयुक्तम् ४. १४. २
 यच्चैनयोः २. १. १. ७
 यज्ञार्थे वा ६. १८. २६
 यज्ञोपवीती २. ६. १८
 यतः कुतश्चा° ६. १९. ११
 यत्काण्डमुपा° ३. ११. ६
 यत्किं च २. ५. ७

यत्तु २. ९. २३. १०
 यत्तु कचाग्रिं २. १. १. १३
 यत्तु तु ४. १२. १२
 यत्तु भुज्यते २. २. ४. २३
 यत्तु शूद्र ५. १७. १
 यत्ताप्रायश्चित्तं ६. १८. ११
 यत्संसाधयति २. ३. ७. ९
 यत्सान्त्वयति २. ३. ७. ८
 यथा कथा च १०. २८. १
 यथा क्षारलवणं १. ४. ६
 यथागमं यज्ञे ५. १७. १३
 यथागमं शिष्येभ्यः २. २. ५. १८
 यथा चाण्डालोपं २. १. २. ८
 यथा दन्तप्रक्षालनो २. ८. ५
 यथा पर्णं २. ९. २४. १०
 यथा पादप्रक्षालनो ३. ११. १३
 यथा प्रथमेमेवं २. ७. १७. १५
 यथा प्रथमेति १. १. ३०
 यथा ब्रह्मचारिणो २. ८. १
 यथा युक्तो २. ५. १२. ४
 यथावकाशं २. ६. २५
 यथा वर्षं २. ९. २३. ७
 यथा विद्यार्थस्य २. ९. २१. ६
 यथा व्रतेषु १. १. २२
 यथाश्रुति २. ४. ९. ९
 यथा श्वेतकेतुः २. ५. ६
 यथोक्तमन्यं ३. ११. ३८
 यथौषधिवनस्पतीनां २. १. २. ४
 यदनूत्तिष्ठं २. ३. ७. ७
 यदन्यानि १. ४. ३
 यदि त्वरेत २. २. ५. ३
 यदिदमिदिहेदि ह ८. २२. ५
 यदि स्मयेतापि २. ७. ७
 यदि हि ६. १९. ६
 यदुच्छिष्टं १. ४. १

यदुपावर्तते २. ३. ७. १०
 यदृच्छायामसंवृत्तौ ४. १४. ५
 यदृच्छासंनिपातं १०. २८. ८
 यदेकरात्रेण १. २७. ११
 यन्ता चातीर्थे २. ८. २०. १७
 यं त्वार्याः ७. २०. ७.
 यया विद्यया २. २. ५. १५
 यश्च सर्वान् ६. १८. ३३
 यश्चाग्नीनं ६. १८. ३२
 यस्त्वधर्मेण २. ६. १४. १५
 यस्माद्धर्मानाचिं १. १. १३
 यस्मिंश्चान्ने ५. १६. २३
 यस्मिंस्त्वं २. ६. ३४
 यस्यकुले ५. १६. १८
 यस्याग्नौ २. ६. १५. १४
 यस्योद्धृतेष्वं २. ३. ७. १५
 यां विद्यां २. ७. १२
 यानन्यान्पश्यतो २. ७. १३
 यानमुक्तो ध्वन्यं २. ८. १२
 यानवन्तामा २. ४. ९. २
 यानस्य २. ५. ११. ७
 यावता वा दिशो २. ६. १५. २२
 यावता वा संबन्धो २. ६. १५. ३
 यावत्संनिपातं २. १. १. २१
 यावदासीनो २. ६. २२
 यावद्ग्रासं २. ८. १९. ७
 यावद्विर्व्युदं ३. ११. २८
 यावन्नानु २. ४. ९. ३
 युद्धे तद्योगा २. ५. १०. १०
 ये च विद्यार्थाः २. १०. २६. १३
 ये च शस्त्रं ६. १८. १९
 ये चाधिम् ६. १८. २०
 येन कृतावसथः २. ४. ८. १
 ये नित्यभाक्तिकाः २. ४. ९. १०

ये भूमौ ५. १६. १३
 ये व्यर्थाः २. १०. २६. १७
 येषु कर्मसु २. ९. २२. १८
 येष्वभिज्ञस्यं ९. २६. ६
 यैरन्नं २. ८. १८. ८
 योक्ता च २. ८. २०. १५
 योतिथीनामग्निः २. ३. ७. २
 यो भूय २. ११. २९. २
 यो हिंसार्थं १०. २९. ७
 यो हि १०. २९. १४
 यो ह्यात्मानं १०. २८. १७

र

रक्ष्ये चातः २. १०. २६. २३
 रजस्वलो २. ७. ११
 रथः २. ६. १४. ८
 रहःशूलः १. ३. १४
 राजन्यवैश्यौ २. २. ४. १८
 राजानं चेदतिथिः २. ३. ७. १२
 राजा पुरोहितं २. ५. १०. १४
 राज्ञः पन्था ब्राह्मणेन २. ५. ११. ५
 राज्ञां प्रेषकरः ६. १८. २८
 रिक्तपाणिर्वयसः ५. १५. ७
 रौद्र उत्तरो २. २. ४. ६
 रौरवं राजन्यस्य १. ३. ५

ल

लुप्यते २. ८. २१
 लोके च ४. १३. ८

व

वन्सतन्तीं च ११. ३१. १५
 वध्यः शूद्रः २. १०. २७. ९
 वध्यानां च ३. ९. २६
 वर्णद्वयायसां २. ५. ११. ८
 वसन्ते ब्राह्मणं १. १. १८
 वाक्येन वाक्यस्य २. २. ५. ११
 वाचि पथि २. १०. २७. १५

वायसप्रचलाकं ९. २५. १३
 वायुघोषवान्भूमौ ३. ११. ८
 वार्धुषिकः ६. १८. २२
 वार्ध्वाणसस्य च २. ७. १७. ३
 वासः १. २. ३९
 विकथां ४. १३. ७
 विदुषो वाससः २. ११. २८. ११
 विद्यया च २. २. ५. १४
 विद्यया स्नाति ११. ३०. १
 विद्यां प्रत्यनध्यायः ४. १२. ९
 विद्यां समाप्य २. ९. २२. ७
 विद्या व्रतेन ११. ३०. ३
 विद्युति चाभ्यग्रां ३. ११. २५
 विद्युस्तनयित्नुं ३. ११. २७
 विप्रतिषेधे ११. ३०. ९
 विप्रवासे १. ३. ३३
 विप्रोष्य च तदहरेव २. ८. १८
 विप्रोष्य च समध्ययनं ३. ११. ११
 विलयनं मथितं २. ८. १८. १
 विवादे २. ११. २९. ५
 विवाहे दुहितृमते २. ६. १३. १२
 विषमगतायागुरवे ४. १४. १५
 विषमगते २. ७. २०
 वृत्तिं प्राप्य ७. २१. ४
 वृद्धतराणां ४. १३. ३
 वृद्धतरे च २. ७. २९
 वृद्धानां तु ४. १३. १५
 वैरमाणो ३. १०. २
 व्याख्याताः सर्ववर्णानां २. १०. २५. १
 व्युपतोदव्युपजाव २. ८. १५

श

शक्तं चात्मं ३. १०. २२
 शक्तिविषयेण २. ५. १२. १
 शक्तिविषये न मुहूर्तं ५. १५. ८
 शक्तिविषये नाबहुं २. ३. ६. ८

शतं वैश्ये ९. २४. २
 शनैरपोभ्यं २. ९. २२. १३
 शब्दार्थारम्भणां २. ४. ८. १२
 शम्योषा १०. २८. ३
 शयानश्वाध्यापनं ११. ३२. ३
 शय्यादेशे २. २. ४. १
 शय्यान्नपानं २. १०. २५. ११
 शय्यासने २. ८. ११
 शरीरमेव १. १. १७
 शाखान्तरे च ३. १०. १८
 शाणी क्षौमा १. २. ४०
 शान्तः १. ३. १८
 शास्तुश्चानागमा २. ७. २६
 शास्त्रैरधिगतानां २. ५. १०. १२
 शिखाजटो १. २. ३२
 शिरस्तु ११. ३०. १५
 शिलोच्छेन २. ९. २२. १०
 शुक्तं च ५. १७. १८
 शुक्तं चात्मं ३. १०. २३
 शुक्तं चापरयोगम् ५. १७. २०
 शुचीन्मन्त्रवतः २. ६. १५. १२
 शुद्धा भिक्षा ६. १९. ७
 शुना वापपात्रेण ५. १६. २९
 शुनोपहतः ५. १५. १६
 शुनो मनुष्यस्य ७. २१. १५
 शुश्रूषा शूद्रस्य १. १. ६
 शूद्रगमनमार्यं ७. २१. १३
 शूद्रमभ्यागतं २. २. ४. १९
 शूद्रश्च पादावने २. १०. २६. १५
 शूद्रस्य सप्तरात्रं ९. २६. ४
 शूद्रायां तु ३. ९. ११
 शूद्रोच्छिष्टमप ७. २१. १७
 शेषभोक्ष्यातिथीनां २. ४. ८. २
 श्मशानवच्छूद्रं ३. ९. ९
 श्मशाने सर्वतः ३. ९. ६

श्यावान्तपर्यन्तां ५. १६. १०
 श्राद्धभोजन ३. ११. २६
 श्राद्धेन हि २. ८. १८. १८
 श्रावण्यां पौर्णमास्यां ३. ९. १;
 ९. २७. १
 श्रुतर्षयस्तु २. ५. ५
 श्रुतिर्हि १. ४. ८
 श्रेयसां च २. २. ५. १२
 श्रोत्रियसंस्त्रायां ३. १०. ११
 श्रोत्रियाभ्यागमे ३. १०. १३
 श्वगर्दभनादां ३. १०. १७
 श्वभिरपपात्रैश्च २. ७. १७. २०
 श्वित्रः शिपिविष्टः २. ७. १७. २१
 श्वोभूते यथामनसं २. ४. ९. १
 श्वोभूते स्त्रालीपाकः २. १. १. १०

ष

षडङ्गो २. ४. ८. १०
 षष्ठेध्वशीलो २. ७. १६. १३

स

स एष प्राजापत्यः २. ३. ७. १
 स एष ब्रह्मचारिणो १. ४. ४
 संवत्सरं गव्येन २. ७. १६. २६
 संवत्सरमाचार्यं ९. २६. ११
 संसृष्टां च १२. ३१. १०.
 सकृदुपस्पृशेत् ५. १६. ५
 स गुप्त्वा १. ४. २४
 सगोत्रस्त्रानीयां २. १०. २७. २
 सगोत्राय २. ५. ११. १५
 संग्रहीता च २. ८. २०. २८
 संघाज्जमं ६. २८. २६
 सति मूपं २. २. ३. १९
 सत्त्वेषु तु ३. १०. ९
 सत्यानृते २. ९. २१. १३
 सत्ये स्वर्गः २. ११. २९. १०

सदा निशायीं गुहं २. ६. १
 सदा निशायीं दारं ११. ३२. ६
 सदा महान्तमपरं २. ५. १२
 सदारण्यादेधा १. ४. १४
 सदैवाभिवादनम् २. ५. २०
 सन्त्यपवादाः १०. २८. २
 संदर्शने चा ३. ९. २७.
 संदेहे लिङ्गुतः २. २२. २९. ६
 संधावनुस्तनिते ३. ९. २०
 संध्योः ३. ११. १५.
 संध्योश्च ११. ३०. ७
 सांनपाते २. १०. २६. २०
 सांनिहिते २. २. ५. ९
 सप्तभिः पावमानीभिः १. २. २
 सप्तमे कर्षे २. ७. १६. १४
 सप्तमे ब्रह्मवर्चस १. १. २०
 सप्तम्यचारिणी ३. १०. १२
 स ब्राह्मणान् २. ५. १०. १५
 सभाः समाजा १. ३. १२;
 ११. ३२. १९
 सभानिकष २. ८. १३
 सभाया मध्ये २. १०. २५. १२
 समाजं चेद् ११. ३२. २०
 समादिष्टमध्या ४. १३. १२
 समाधिविशेषात् ११. ३०. ५
 समानग्रामे च २. ५. १३
 समानागार ३. ९. १०
 समावृत्तं चेदाचार्यो २. २. ५. ४
 समावृत्तस्याप्येतदेव २. ७. ३१
 समावृत्तेन सर्वे ४. १४. ७
 समावृत्तो मात्रे २. ७. १५
 समिद्धमग्निं १. ४. १८
 समुदेतांश्च २. ८. १८. १०;
 २. ८. २०. २
 समेत्य तु २. ५. ११. ६

संभोजनी २. ७. १७. ७
 स य एवं प्रणिहितात्मा १. ४. २९
 स यत्प्रातर्मध्यंदिने २. ३. ७. ६
 सर्पशीर्षी ५. १७. ३९
 सर्पिर्मसिमिति २. ८. १९. २०
 सर्पिर्वा प्राश्य ३. १०. २१
 सर्वे लाभमाहरन् १. ३. २५
 सर्वजनपदेष्वेकान्त ७. २०. ८
 सर्वे चोपांशु २. ९. २२. १९
 सर्वतः परिमोक्ष २. ९. २१. १२
 सर्वतः प्रतिष्ठिते २. ८. १०
 सर्वतोपेतं ६. १९. ८
 सर्वतो योजनं २. १०. २६. ६
 सर्वत्र तु प्रत्युत्थाय ४. १४. १७
 सर्वत्रानुमति १०. २८. ५
 सर्वदा शूद्रत २. ७. २१
 सर्वनाम्ना स्त्रियो ४. १४. २३
 सर्वभूतपरिवादा २. २. ५. १३
 सर्वभूतेषु यो ८. २२. ७
 सर्वे मघमं ५. १७. २१.
 सर्ववर्णानां ६. १८. १३;
 २. १. २. २
 सर्ववर्णानां च २. १०. २६. ११
 सर्वविद्यानां २. २. ५. १
 सर्वाप्युदकपूर्वाणि २. ४. ९. ८
 सर्वान् रागान् ११. ३०. १०
 सर्वान्वैश्वदेवे २. ४. ९. ५
 सर्वाभावे २. ६. १४. ५
 सर्वाहं सुयुक्तो २. ५. २४
 सर्वेभ्यो वेदेभ्यो १. १. ९
 सर्वेषां च शिल्पा ६. १८. १८
 सर्वेषामनूत्सर्गो २. ९. २१. ४
 सर्वेषामुपनयन २. ९. २१. ३
 सर्वेषु च शब्दकर्मसु ३. १०. १९
 सर्वेषु वृत्तेषु २. ७. १७. १६

सर्वेष्वेवाजस्ताः २. १०. २५. ६
 सर्वेष्वेवापरपक्षः २. ७. १६. ७
 सर्वे हि धर्मयुक्ताः २. ६. १४. १४
 सलावृक्षयामिक ३. ११. ३३
 सवर्णापूर्वशास्त्रः २. ६. १३. १
 सर्वणायामन्यपूर्वायां २. १०. २७. ११
 सशिरा वमब्जनं ११. ३२. ७
 सह देवमनुष्या २. ७. १६. १
 सह वसन्सायं २. ८. १७
 सह संकल्पेन १०. २९. ३
 सह ह्येतां रात्रिः ११. ३१. २२
 स हि विद्यातस्तं १. १. १५
 साधुतां चेत्प्रतिजानीते २. ३. ६. २
 सा निष्ठा २. ६. १५. २५;
 २. ११. २९. ११
 सान्त्वयित्वा तर्पयेत् २. ३. ६. १४
 सायमेवाग्निपूजेत्येके १. ४. १७
 सायं प्रातरुदः १. ४. १३
 सार्वकालिकमाम्नातम् ३. ११. ३७
 सा वृत्तिः ९. २४. १६
 सिचा वा ५. १६. २८
 सिचा वोपहतं ५. १६. ३०
 सिद्धेन्ने २. २. ३. १०
 सुरापोऽग्निस्पर्शा ९. २५. ३
 सूवर्णं दत्त्वा ६. १८. ६;
 ६. १८. १५
 सुवर्णनाभः २. ८. १९. ४
 सुविचितं २. ५. ११. ३
 सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणे ३. ११. ३०
 सैरी तामली १. २. ३७
 सोत्तराच्छादनः २. ८. १९. २८
 स्तुतिं च गुरोः ११. ३२. १०
 स्तहन्तीं च गां ११. ३१. ९
 स्तेनः प्रकीर्णः ९. २५. ४
 स्तेनोभिश्चस्तो २. १. २. ६
 स्तेयं कृत्वा ९. २५. १०
 स्तेयमाभिश्चस्यं ७. २१. ८
 स्त्रियास्तु भर्तुः १०. २८. २०
 स्त्रीणां चैवम् ९. २६. ५

स्त्रीणां प्रत्याचक्षा १. ३. २६
 स्त्रीभिर्यावदर्थः १. ३. १६
 स्त्रीभ्यः सर्ववर्णेभ्यः २. ११. २९. १५
 स्त्रीवाससैव २. १. १. २०
 स्त्रीषु चैतेषां ९. २४. ५
 स्थानासनः २. २. ५. ८
 स्थालीपाकानुद्देश्या २. ८. १९. १७
 स्नातस्तु काले २. ८. ७
 स्नेहवति २. ७. १६. २४
 स्मृतिश्च २. ६. १५. २६
 स्यात्तु कर्मावयवेन २. ९. २४. १५
 स्वकर्म ब्राह्मणस्य २. ५. १०. ४
 स्वधर्मसंयुक्तं २. ३. ६. ५
 स्वपन्नभिनिम्नुक्तो २. ५. १२. १३
 स्वपन्नभ्युदिते २. ५. १२. १४
 स्वप्न वा पापकं २. ५. १२. १६
 स्वप्नं च वर्जयेत् १. ४. २२
 स्वप्नपर्यान्तं ३. ९. २१
 स्वप्ने क्षवयौ ५. १६. १४
 स्वयमप्यवृत्तौ ६. १८. ५
 स्वर्गमायुश्चेप्सन् २. ५. १५
 स्वां तु छायां ११. ३०. १७
 स्वाध्यायधृग्धर्मः २. ५. ११
 स्वरिककर्मसु च २. ८. ४;
 ३. ११. १२
 हंसभासचक्रवाक ५. १७. ३५
 हर्तारश्च २. ६. १५. ७
 हविस्च्छिष्टमेव १. ४. २
 हस्तेन चाकारणात् ११. ३१. ७
 हारिणमैण्यं वा १. ३. ३
 हारिद्रं वैश्यस्य १. ३. २.
 हिसार्थेनासिना ५. १६. १६
 हितकारी १. २. २०
 हित्वा व्रजमादिनः २. ११. २८. ५
 हुतायां वा वपायां ६. १८. २५
 हृष्टो दर्पति ४. १३. ४
 हेमन्तशिशिरयोः ९. २७. ५
 होमान् १. ३. २०

BOMBAY.

PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLĀ.

Āpastamba

Aphorisms on the sacred law of the Hindus

Bd.: 1

Bombay 1868

4 A.or. 2572-1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10219643-5